

Niqaşên felsefeyê
52.

Abdusamet Yîgît

weşanên

.
. .
. .
. .

*Nîqaşên felsefeyê 52.
Bi pêvajoyên pêşketina
zanistên positiv 5.
@Abdusamet yigit
Soran Helbest
2022-Almanya-Berlin
Grafik: Zendi şîyar*

ISBN 968-4-940996-32-2

Pêşgotin:

Abori wê di rengekê de wê weke têtînek bi zanina positivi wê piştî ronansên û pê de wê bi zêdeyi wê derkeve li pêş. Di wê demê de wê abori wê weke êdî bi zanînê wê, di çerçoveyek zanînê û jiyanê de wê xwe bide diyarkirin. Di rengekê de wê, di aslê xwe de wê mijare têtîna aboriyê wê dema ku em li wê bihizirin û nerin wê biqasî dîroka şariştaniyê wê weke kevn bê. Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Hin bi hin wê dema ku wê bi jjiyane çandiniyê û an sawalgeriyê û hwd re wê, berhevkin wê bibê wê bi wê re wê, ew di dest de berhevbûn wê bi rengekê de wê, hin bi hin wê bandûra xwe wê weke hêzek afrîner wê bide diyarkirin. Di wê temenê de wê dikarê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Piştî demên destpêkê ên şariştaniyê wê hin bi jin wê pêşketina bajariyan wê hinekê jî wê bi wê temenê de wê weke bibê û wê weke malzaroka têtîna aboriyê a berhev wê weke temenê wê biafirênê. Ji wê aliyê ve wê abori wê, di rengekê de wê, êdî wê, di rengekê de wê weke çawa ku wê weke bi wê derfeta jiyanê wê bi wê re wê biafirênê wê bi wê derfeta jiyanê re wê, pêşketinê din ên hizirî û hwd wê, di rengekê de wê weke bi wê re wê, di şêwayekê de wê weke ku wê biafirênê.

Mijare aboriyê wê, di rengê de wê, di rengekê de wê, di pêvajoyên jiyanê bajariyê de wê ji du aliyên ve wê dikarê wê hilde li dest ku wê ser wê re wê bi nirxa zêde re wê weke pêşkeve. Aliyê pêşî wê di rengekê de wê weke bi aliyê berheviya ku ew di dest de dibê wê, bi wê re bê. Di dewama wê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê di jiyanê de wê cihêrengiye ku ew diafirê wê, di wê temenê de wê dema ku ew bi rêyên bazirganiyê û hwd di herikin li deverên cihê wê bi wê re wê, çawa wê, di rengekê de wê temenê pevgûharandinê wê weke bi wê re wê bikê wê, di wê rewşê de wê çerçoveyek vegûhar wê, bi wê re wê biafirênê. Di wêtemenê de wê, di rengekê de wê, kes wê bi destê xwe ya ku ew

diafirênê wê bi wê re wê, weke bi tiştêkê din wê bi gûharinê. Di civakên destpêkê de, belavkirina kelûpel û çavkaniyên din bi rêya bartera rasterast pêk tê; mirov rasterast tiştên ku wê nirxek wekhev bi hev re diguherînin. Di aboriyek herhevkar a wiha de, hemî danûstandina hilberîna zêde di cih de pêk tê, ku paşxistina xerckirinê û berhevkirina zêde (sermaye) ji bo hewcedariyên pêşerojê dijwar dike. Danasîna aboriyek diravî di kevnar de gengaz kir ku semyanê ji bo karhanîna hêza çavkaniyên taybet were berhev kirin, çî bi veberhênana li tesîsên giştî an jî bi kar an kirîna karûbarên kesên din. Lêbelê, barter hema hema her gav têkiliyek civakî ya rasterast di navbera kesên têkildar de pêşbînî dikir, û bazirganiya li ser dûrên dirêj bi piranî di zincîreyek dirêjtir de pêk dihat.

Ji wê aliyê ve wê weke weke aliyekê wê yê din ê giring wê têngîna aboriyê wê nirxa zêde ku wê bibê wê di dest de wê weke berheviyek bi nirx wê were dîtin û ev wê weke samyan wê were diyarkirin. Di wê temenê de wê di wê rengê de wê ew semyan wê bi demê re wê, gûharinekê wê bi xwe re wê biafirênê. Di rengekê de wê, nirxa zêde a ku wê di rengekê de wê bibê wê, di şewayekê de wê çawa wê, temenê bi hêzbûnekê wê di jiyane mirov de wê biafirênê wê, dema ku mirov gihişt wê feresate wê êdî wê weke di rengekê de wê, li ser wê bisekinê. An jî wê hêze lê gihiştinê û bûna xwedibûnê wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di şewayekê de wê bi wê re wê biafirênê.

Di wê temenê de wê, ev wê weke pêvajoyek destpêk bin. Abori wê aliyekê wê yê din wê bi têngîna civakî û hwd re wê weke karibê wê ji hinek aliyan ve wê di destpêkê de wê şîrove bikê. Di rengekê de wê jiyane bi komî wê di rengekê de wê, bi wê re wê, di rengekê de wê bibê û wê, temenê têkiliyên bi deverên din re jî wê di rengekê de wê bi wê re wê weke ku wê were diyarkirin. Di rengekê de wê mijare aboriyê wê weke têngînekê ku wê bi hişmendiyeke wê pêşkeve wê êdî wê çawa wê bi wê re wê were jiyankirin wê, di rengekê de wê piştî demên kevnara û pê de wê bibê.

Ji wê demê û pê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Mijare aboriyê wê, bi têngînî wê, çawa wê bi wê re wê were jiyankirin wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di rengekê de wê dîroka aboriyê wê dema ku mirov wê hilde lli dest wê karibê wê bi gelek aliyan wê di wê temenê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê di şewayekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di

şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê têngîna aboriyê wê aliyê wê yê ku wê bi qasi ku wê bi têngînek weke têngîha temenî a abori wê biafirênê wê weke aliyekê wê yê bi zanina wê re û bi pêvajoyên wê yên pêşketinê re wê bi wê re wê weke karibê wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Piştî sedsale 20an û pê de wê bi zanina positîvî wê weke zanina civaknasiyê, civakê, xwezayê û an metamatikê, ramyariyê û hwd wê weke şaqekê wê, di rengekê de wê bi zanina positîvî wê di şêwayekê de wê weke ku wê pêşkeve.

Jî wê aliyê ve wê dema ku em çendî em di çerçoveya zanistên civakî û xwezayî d ewê dabeşkirinê dikin û wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke ku em bi wê dihênina ser ziman wê weke karibê wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman bê.

Abori wê di demên piştî ronasanê û pê de wê ser têngîna zêde-nirxê re wê weke ji têngîna aboritiyê wê derbasê têngînek kapital wê bibê û wê di wê temenê de wê bi wê yekê wê çerçoveyek têngînek hegomenikî a ramyari hem giştî û hem teybet jî wê bi wê re wê were pêşxistin. Di wê temen de wê dema ku em di roja me de bahsa sazûmana cihanê a abori dikin em di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê dikirpênin. Di dewama wê de wê piştî wê di rengekê de wê ev pêşketin wê li cihanê wê dîmenekê wê yê din ê teybet wê weke ku wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê biafirênê bê.

Piştî demên ronasanê û pê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Wê jî dikarê wê di şêwayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê, werênê ser ziman ku wê têngîna berheviyê a semyani wê pêşkeve. Wê di wê temenê de wê lêgerina çavkaniyên cihê û kişfkirina wan wê di wê temenê de wê weke rêya pêşketina aboriyê bi şêwayekê kapitalî wê êdî wê temenê wê biafirênê bê.

Pêşketinê di demên hemdem de wê weke têngîna endazyariyê, merkantilismê û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê weke têngînê ku wê karibê wê di rengekê de wê li wan bihizirê bê. Pêvajoyek ku wê pêşî wê bi sazûmana dewletê re wê pêşkeve û wê di bin kontrol û rêvebirina wê de wê di rengekê de wê weke ku wê pêşkeve. Ev jî wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Piştî sedsale 18'min û pê de wê pêşketina dewlet û karsazan û her wusa wê

weke were bi gotin kirin çîna burziwa û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê, ji aboriyê derketina pêvajoya kapitalê jî wê di rengekê de wê bide diyarkirin. Ev wê piştî wê, weke êdî wê pêşkeve wê ji nava sînorên dewletî jî wê xwe bide derbaskirin.

Li ser wê temenê wê têgîna aboriyê wê dîmenên wê yê fahmkirinê bi ramyari, abori û hwd wê, zaninên wê û an zanistên wê pêşkevin û wê werina hanin li ser ziman. Ji wê aliyê ve wê zaninên abori wê, di rengekê de wê dikarê wê ji du aliyên ve wê, hilde li dest. Yek ji ser gotina aboriyê re bê. Û ya din jî dikarê ser gotina kapitalê re bê ku wê çendî wê beremberê gotina kapitalê wê têgîna aboriyê wê were diyarkirin jî lê ji wê zêdetirî wê weke têgînek ramyari, sazûmanê wê û têgîna wê ya serwerîya wê û hwd wê di wê de wê, bi têgînek weke ya bîrdoziyî û hwd wê di wê de wê hebê. Ji wê aliyê ve wê weke aboriya bi dîmenekê ramyari a bitêgînek bi ali ku wê weke wê were pêşxistin jî wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman bê. Bi zanyariya abori wê, di rengekê de wê, piştî wê demê û pê de wê sazûmanên weke plangeriyên abori û hwd wê werina pêşxistin. Di rengekê de wê ev wê bi temenê wê yê fahmkirinê û an zanina wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Abdusamet Yigit

• **Destpêk; bi kinasî; abori, bi dîroka civakê re pêşketina wê**

Mijare aboriyê wê weke têtgînek zanina positiv wê piştî demên ronasansê û pê de wê bi zêdeyi wê derkeve li pêş. Ji wê demê û pê de wê kifşkirinên ku wê werina kirin wê di wê warê de wê, bandûrek mazin wê bikê. Kifşkiirna parzemînên din û rewşên wan ên abori û şêwayên wan ên jiyanê wê weke di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke ku wê bide diyarkirin. Di çerçoveyek civakê de wê abori wê piştî ramyari û huquqê wê weke lingekê sêyemin ê bingihên ku wê bi wê re wê li hemberê civakê wê were bikarhanin û wê di wê temenê de bo wê ji winê kirinê wê di rengekê de wê pêşxistina kontrolên ser jiyane wê ya abori wê weke di wê temenê de wê, were hildan li dest bê. Di wê temenê de wê mijare aboriyê wê di rengekê de wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Mijare aboriyê wê di roja me de wê bi gelek aliyên wê re wê were hanin ser ziman. Lê li vir ya min wê di serî de ku ezê wê bikima mijare vê nivîsê wê di wê temenê de wê çawa wê, weke bi têtgînek zanina positivî û hwd re wê pêşkeve û wê derkeve li pêş bê. Ji wê aliyê ve wê bi pêvajoyên wê yên pêşketinê ên bi zanina civakê re wê, têtgili û aliyên wê yên ku wê weke karibê wê li wan wê bihizirê û wê werina ser ziman jî wê weke di rengekê de wê weke ku wê hebin. Lê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê zanina aboriyê wê, di şêwayekê de wê çawa wê, hem bo civakê giring bê û hem jî wê bi wê çawa wê weke civakek wê weke were bindest kirin jî wê weke bi ramyariya abori û hwd re wê li wê were lê hizirkirin. Mijarên weke aliyên bi têtgiliya wê ya bi ramyariyê re emê di nava herikina mijarê de hin bi hin wê ser wê bisekin in. Wê di rengekê de wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê di dewama wê de û an bi wê ve wê weke girêdayi wê di şêwayekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Gelek aliyên wê yên ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê bê. Di rengekê de wê weke têtgînek bi zaninê wê di şêwayekê de wê piştî sedsale 17' min û pê de wê di awayekê de wê bernemeyên

abori wê bi têngînî wê werina pêşxistin û ev wê, di rengekê de wê hin bi hin wê werina kirin li jiyane. Di rengekê de wê dema ku wê, bahsa têngîna netewî wê were kirin jî wê bi ramyariya wê re wê weke aliyekê wê yê giring jî wê çendî wê weke rêxistinek ramyari bê wê ewçendî jî wê weke bi abori wê bi wê re wê pêwîst bê ku wê li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Aliyekê têngînî ê bîrdozi ku wê bi aheng û têkiliya abori û ramyariyê re jî wê diî şêwayekê de wê weke karibê wê ji aliyekê ve wê fahmbikê bê.

Di mijare aboriyê de wê dema ku mirov wê li wê ser wê bisekinê wê di dîbinê ku wê ti kesek wê ji aliyekê ve wê weke nikaribê wê bibêjê ku wê bi awayekê endirêkt û an direkt wê bi têkiliya wan bi têngîna aboriyê re wê nebê. Lê ev di rengekê xwezayî de wê weke di dîmenekê de wê weke aliyekê wê yê ku wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di roja me de wê dema ku wê kesek wê jiyane xwe bo ku ew wê ideme bikê wê xabatê bikê wê ji wê aliyê ve wê sazûmana jiyane xwe wê, li rex wê ya giştî jî ku ew wê weke dibê beşek ji wê di rengekê de wê weke wê temem bikê û wê di rengekê de wê rêvebirina wê, temenê wê bi hebûna xwe re wê weke çê bikê. Ev wê di wê temenê de wê girêdanên bi abori û an ramyari wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê bi hev re wê girêdayî bin. Di wê temenê de wê, dikarê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê, di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Her mirov wê weke xwediyê rewşek abori ku ew bi wê weke pêwîst bijî bê. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê, bixabitê û an wê di rengekê de wê, weke di rewşekê de wê weke bê endamekê wê pergale abori ku ew di nava sazûmane wê de diji. Aliyên wê pergale abori û rewşa wê ya civakî û hwd wê di aslê xwe de wê weke aliyna ku wê bi serê xwe wê bi teybetî wê ji wê aliyê ve wê li gorî demê wê werina kirin mijare lêkolînên giring. Lê di wê temenê de emê mijarê çerçoveya wê tang bigirin û wê di serê de wê weke bi têngîna abori û pêşketina wê û an weke zanin û an zanistek positîvî wê çawa wê derkeve li pêş wê di awayekê de wê weke karibê wê rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di wê temenê de wê, ev bi wê temenê û sazûmane wê re wê, di rengekê de wê weke karibê wê di dewama wê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Têngîna aboriya positîv wê wek beşek ji ya aboriyê ye ku bi rastiyan, dahûrên objektîf û têkiliyên sedem-û-encamê dikê ye bê, û bêt ku nirxandinên nirxên rewîstî an ramyarî bike. Ev wê weke aliyekê wê bê. Lê ji wê aliyê ve wê, dema ku em li wê bihizirin wê weke dîmenekê abori wê, çawa wê,

weke dîmenekê weke objektîvî wê pêşkeve û an wê gihiştina li fahmkirna wê weke bê bibê wê weke li wê were lê wê were lê hizirkirin.

Di serî de wê têngîna abori a positiv wê weke têngînek ku wê ser temenekê bûjenî weke beşek ji têngîna aboriyê a pêşketina wê bê. Ji aliyekê ve wê dema ku wê bahsa têngîna aboriyê a positivî wê were kirin wê di rengekê de wê weke bi encamên ku wê weke bi têngînî wê li wê were gihiştin wê weke bi azmûnkirin û an çeribandin wan re wê weke bê gihiştin li encamekê. Ji wê aliyê ve wê weke dîmenekê teorikî a ku wê bi wê re wê weke bi wê re wê were lê hizirkirin û afirandin jî wê biwê re wê, di şêwayekê de wê weke ku wê bibê.

Mijare aboriyê wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, têngîna aboriya positiv di wê nûqteyê de wê bi wê rengê gotina 'aboriya positiv' û ya têngîna weke bi têngînek zanina positiv re wê fahmbikê wê weke karibê weke du aliyên bi wê re ên weke yên fahmkirinê werina li wan hizirkirin û ev wê di wê temenê de wê weke karibê wê ji wê aliyê ve wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê têngîna aboriyê wê, di şêwayekê de wê di rengekê de wê, di dîmenekê şenber û an rasyonel de wê weke bi wê, rengê ew di jiyanê de dibê û bi encamên wê yên jiyanî re wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Ber ku em di temenê têngîna zanina positivî de wê li wê dihizirin em dikarin wê bi pêvajoyên dîrokê re wê, bi têngîna civak û hinekê jî wê, ji aliyên pêvajoyên wê yên pêşketinê re wê di rengekê de wê bi wê re wê werênina ser ziman. Ji wê aliyê ve wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê fahmbikê bê. Li vir emê di rengekê de wê têngîna wê di wê temenê de wê biwê re wê li wê bihizirê bê. Ji xwe wê di nava çerçoveya zanina positiv de wê dema ku ew bi pêvajoyên wê yên fahmkirinê re wê were hanin ser ziman û an ew hat hanin ser ziman wê weke bi ya min dîmenekê wê yê bi têngîna aboriya positiv a şenber ku wê çawa wê bi wê re wê were fahmkirin jî wê di rengekê de wê weke ku wê were ser ziman. Ji wê aliyê ve wê weke du mijarên ku wê di rengekê de wê weke ku wê bi hev re wê, weke di rengekê de wê weke karibê wê di wê temenê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di temenê têngîna abori a positiv de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê yên têngînên normatif wê cihê bê. Têngînên normatif wê di rengekê de wê, xwe bi sipêrê darazên wê yên nîrxê û di dewama wê de wê bi pêvajoyên politikî û an ramyari re wê di rengekê de wê weke ku wê were

pêşxistin. Ji wê aliyê ve wê weke têtînek abori a ku wê di rengekê de wê, di dewama wê de wê politikayên wê di wê temenê de wê weke karibê wê were diyarkirin wê derkeve li pêş. Di rengekê de wê, ji xwe wê pêşketina têtîna aboriyê wê di wê warê de wê dema ku em hinekê bi mejiya wê re jî wê di şewayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirin wê weke karibê wê, di şewayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di reng û awayekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Di dîmenekê şenber ê têtîna positîvê û an gotina positîvê a dikeve nava têtîna aboriyê de wê, di roja me de wê, weke têtînek ku wê bi wê re wê weke ku wê xwe bi sipêrê dahûrên abori ên ku wê ser pêvajoyên wê yên ku ew dihên pêşxistin ku ew çawa pêşketina û ku ew hinek aliyên wê pêşneketin wê ber çî wî pêşnekevin û an dema ku ew di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku wê li ser wê re wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Mijare aboriyê wê weke têtînek di pêvajoya wê de çî bû û an nebû wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê ku wê di wê temenê de wê weke ku wê bi wê re wê weke wê li wê were lê hizirkirin û wê di wê temenê de wê weke di dîmenekê şenber û diyarkirî de wê kifşbikê û wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê weke pêvajoyek wê weke ser temenê diyarde û şenberiyên wê yên bi diyarkirinên abori re wê, bi encam û pêvajoyên wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bikê ku wê fahmbikê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di dewama wê de wê hinekê wê bi gotina têtîna aboriyê a bi têtîna herênî re wê, di şewayekê de wê weke li wê bihizirê bê.

Têtîna positîvîzmê wê di rengekê de wê weke têtînek weke ya ku ew pêwîsta wê weke wê hebê û an di dîmenekê wê weke têtînek rasyonel de wê weke karibê bi rengê wê di şewayekê de wê weke wê fahmbikê bê. Morfolojiya têtîna positîvîzmê wê dema ku em bi wê yekê wê li wê bihizirin wê di rengekê de wê weke têtînek ku wê karibê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Wê dema ku em li ser têtînek abori re jî wê li wê bihizirin wê ya ku ew weke çawa pêwîsta hebê û an çawa heya wê, di dîmenekê de wê weke bi têtînek fahmkirinê jî wê weke xwe di rengekê de wê weke bi wê re wê weke di reng û awayekê de wê weke bi wê re wê weke bide diyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê wê yê din ê giring wê weke karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê.

Di rengekê de wê dema ku wê, bahsa têngîna aboriya positiv wê bikê û an wê bi têngîna positivê re wê li wê bihizirê wê weke têngînek ku ew heya û an ew çawa heya wê bi çerçoveya diyariya wê ya wê weke bersiva gotinê re wê, di wê temenê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Lê di rengekê din de jî wê weke dema ku em wê li ser morfolojiyên fahmkirinê ên bi gotina positivismê re wê di rengekê de wê li ser wê re wê li wê bihizirin wê demê wê weke aliyekê wê yê giring wê bi têngîna gotinê re wê, weke aliyekê wê yê giring wê weke sazûmanek şenber ku ew dikarê wê were dîtîn, fahmkirin, kifşkirin, û têngiştin û hwd re wê weke karibê wê bi wê re wê fahmbikê bê. Pêvajoyên jiyane abori wê, di nava jiyane de wê çawa wê biji û bi wê re wê tevbigirihê wê di dîmenekê de wê weke bi wê re wê, di rengekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re jî wê li wê bihizirê bê. Di demên abori û hilberinê de wê pêvajoyên wê û zanina ku ew çawa dikarê were kirin û an pêwîsta were kirin wê weke aliyekê ku wê weke karibê wê di rengekê de wê fahmbikê bê.

Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê weke karibê wê di dewama wê bi wê re wê weke li wê bihizirê û wê weke karibê wê werinê ser ziman bê.

Di demên hemdem de wê, piştî demên pêşketina têngîna pergale kapital wê weke bi têngînên keynes û mill ku wê weke aborinasên dema zû jî wê di rengekê de wê werina diyarkirin wê di rengekê de wê bi wan re wê di dîmenekê fahmkirinê de wê were diyarkirin. Ev wê, di rengekê de wê weke dîmenekê sazûmanê aboriyê wê ser dîmenê çawa wê were kirin wê bi wê re wê were kirin bê.

Abor wê sazûmane wê ya civakî wê di wê demê de wê hinbi hin wê pêşkeve û wê bi rêzaniya sazûmane abori re wê dîmenekê ramyariya abori û an rêzaniya abori û hwd re wê, di rengekê de wê weke ku wê, bi wê re wê weke ku wê bibê. Gotinên weke rêveberiya abori û hwd wê, di wê demê de wê, hin bi hin wê têngînek şenber wê bi xwe re wê weke di rengekê de wê weke bidina diyarkirin û wê weke di şêwayekê de wê weke bi wê re wê weke derkevina li pêş. Di wê demê de wê felsefe û an aqilê rasyoali wê di rengekê de wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Bêgûman wê dema ku wê di wê demê de wê bahsa têngînên abori wê were kirin wê, bi têngîn û hizirkirina wê re û an bi zanina wê re wê nikaribê ji wan pêvajoyên hizirî ên zanina positivî û an felsefeyî dûr li wê bihizirê.

Mînaq keynes wê bi têngînek metodoloji û mantiqê bi hev re wê bi wê re wê bikê ku ew li wê bihizirê wê, mill jî wê têngihên felsefeyî wê bi rengekê wê, di wê çerçoveyê de wê bi wan re wê li wê bihizirê û wê weke modelek felsefeyî wê di wê temenê de wê bikê ku ew li wê bihizirê û wê di şewayekê de wê werênê ser ziman. Mill bi wê yekê wê di têngîna xwe ya abori de wê weke nêzî têngîna dabînkirin û daxwazê wê bibê. Ji wê aliyê ve wê, dabîn û daxwezê (supply and demand) wê di rengekê de wê weke têngînek ku wê bi wê re wê, bixwezê ew hin bi hin têngîna nîrxê û an hêjabûna wê jî wê di rengekê de wê bi wê re wê kifşbikê. Ji wê aliyê ve wê têngîna nîrxê wê piştî wê hin bi hin wê were kifşkirin ku ev wê, weke aliyekê ku wê temen û çerçoveya fahmkirinên teorikî ên piştê jî wê di rengekê de wê weke bi wê re wê di şewayekê de wê weke wê were lê hizirkirin jî bê.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê têngîna aboriyê wê, di wê demê de wê weke ser temenekê çavdêriyê bê û wê di wê temenê de wê, bidîtinê û fahmkirina wê dîtin û çavdêriya û hwd re wê bikê. Ji aliyekê din ve jî wê dîtina xwe wê çawa wê bi temen bikin wê teori wê bo wê werina pêşxistin. Wê ser wê re wê bi wê yekê wê were lê hizirkirin. Van aborînasên destpêkê ji bo piştgiriya çavdêriyên xwe yên aborî teorî pêşxistin. Wan birhanên rastîn ên ji şert û mercên aborî bikar hanîn da ku îspat bikin ku ev teorî rast in.

Ev raman û an teori paşê ji aliyê aborînasên hemdem ên wekî Milton Friedman ve hatin pejirandin. Friedman wekî yek ji aborînasên herî bi bandûr ên sedsala 20-an dihê hesibandin. Baweriya wî bi pergala kapîtalîst a bazara azad hebû, û teoriyên wî wekî monetarîsm hatin nasîn. Friedman parêzvanekî bihêz ê ramyariya diravî bû û li dijî ramyariya darayî û xerckirina kêmasiya budceyê bû, û îdia dikir ku van di depresyona mezin de roleke mezin leyîstine.

Di wê temenê de wê têngînen abori ên demên piştê wê di rengekê de wê ji wê aliyê ve wê weke bi têngînek abori a bi sazûmanî wê piştê wê pêşkeve. Mijare teoriyî a abori wê di wê demê de wê pêşkeve. Di rengekê de wê, têngînek teorikî a abori wê, ji serî ve wê bi bernemeyên ku wê weke dihên pêşxistin û ceribandin re wê di rengekê de wê werina diyarkirin. Lê têngîna aboriya piratikî a weke jiyane civakî ku ew ji xwe bi pêvajoyek xwezayî dibê wê, ji xwe wê encamên wê bixwezê û nexwezê jî wê bandûrê li kiryarên hizirkirinê wê bikin. Lê di wê temenê de wê modelên teorikî ên têngîna abori wê di wê temenê de wê bibernemeyên wê re wê, di rengekê de wê weke bi ali û awayekê girêdayî têngînek ramyari

wê di şêwayekê de wê weke ku wê di rengekê de wê, xwe bide diyarkirin. Li vir ya giring ku em di şêwayekê de wê mijare xwe bi ber wê ve tang bikin wê aliyê têngîna aboriya civakî û têngîna wê ya piratikî a zanîna abori bê. Ji wê aliyê ve wê, di wê temenê de wê bi rengekê wê weke karibê wê hinekê wê li ser wê bisekinê bê.

Aborîna pratîkî li ser sepandîna biryarên darayî di jiyana rojane de bi awayê herî bikêrhatî ye, wek mînaq birêvebirina pereyan, budçekirin, serifkirin û an xerckirina bi aqilane, li şûna ku xwe bispêre formulên teorîk ên tevlihev. Têgîna piratikî wê li şûna pêşxistina têngînek bi formulî a têngînek teorîkî a abori û bi wê yekê wê weke bikê ku wê pêşbixê û wê werênê ser ziman wê, di rengekê de wê, ji piratikên jiyanê wê di rengekê de wê derhanîna encamê bi pêvajoyên wê yên bûyinê û pêşketinê û hwd re wê weke karibê wê di wê temenê de wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Têgînên weke dahat û çûyinê ahenge nava wan, seifendinên ne pêwîst pêşîya wan bigirê, pêdîvî û xwestekê bi hev re di ahengekê de bigirê, di fîyetê wê yê makul de kirina wê, weke dahatê ya ku em bûna xwediyê wê di çi awa û şêwayê de wê bikarbênin û hwd wê weke aliyên ku wê di rengekê de wê weke bi wê re wê were lê hizirkirin bê. Di têngîna aboriya piratikî de wê dahat wê çawa wê, di hê û buçteyek çawa di hê diyarkirin û di nava jiyane rojane de wê, aheng û hev girtinekê bi wê re wê, weke bi girtinê re wê bikê re wê weke aliyên wê yên ku wê weke karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Ev wê weke ji nava jiyanê û piratikên wê yên jiyanî ku ew çawa dibê û pêwîsta bibê û an pêdîviyên wê çawa bûna û an pêwîst bin û hwd wê weke aliyê ku wê bi wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di rengekê de wê, di şêwayekê de wê di têngîna piratikî de ku wê weke karibê wê werênê ser ziman wê, di awayekê de wê di rengekê de wê ji şêwayê şaş bikarhanînê xwe dûrkinê û di rengekê de wê bi kiryarên wê re wê, di rengekê de wê, tiştê û an dahatê di cihê wê de wê bikarbênê. Ev wê weke aliyekê wê yê ku wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê weke têngînek abori a şenber wê bi wê yekê wê weke ku wê bi xwe re wê bide diyarkirin û ev di dîmenekê de wê, weke dîmenekê herênî û an positîv a abori jî wê di rengekê de wê di nava jiyanê de wê weke ku wê bi xwe re wê, di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin jî bê.

Rewşa pêşketina aboriyê û têtîna wê

Piştî demên ronasansê wê di rengekê de wê were dîtîn ku wê dêmenekê berfireh ê pêşketina civakî wê bibê û wê di rengekê de wê, pêşketinên mazin wê bi zêhni û zanînê jî wê bi xwe re wê di rengekê de wê werênê. Ji wê aliyê ve wê dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê rewşa serdemê a civakî wê weke bi têtîna civake positîv re wê weke ku wê li wê bihizirê û wê, di wê temenê de wê li ser morfolojiya gotina civake positîv re wê karibê wê di rengekê de wê li wê bihizirê bê.

Ji têtîna civake positîv wê dikarê wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê bê ku wê dîmenekê civakî ê teybet wê bi xwe re wê bide diyarkirin. Civakên serdema navîn wê, di rengekê de wê bi karên weke çandiniyê û hwd re wê alaquadar bibin û wê di wê temenê de wê berhem û berheviyên ku ew dikin wê, di wê temenê de wê di encama wê de wê bikin û wê piştî wê rewşên weke bazarên navendî ên ku ew di wê de wê weke mal û hilberinên xwe didin diyarkirin wê bibin. Ev pêşî wê weke bi pevgûharandinê wê weke bikin. Lê piştî wê rewşên weke bi kirîn û firotinê wê di rengekê de wê, di berdêlê de wê tiştên hêja û bi biha wê di rengekê de wê weke bi wê re wê bidina diyarkirin. Ev wê di rengekê de wê weke ku wê derkeve li pêş.

Di wê temenê de wê malê zêde wê, di rengekê de wê weke nirxa zêde bê û wê hişmendiya ku wê bi wê yekê wê berheviyekê wê weke bi nirxê wê bikê û wê di rengekê de wê hizra firotina wê di wê demê de wê bi wê yekê wê pêşkeve. Ev bi demê re wê, weke xosletekê demên wê demê a pêşdikeve wê bibê û wê derkeve li pêş. Civakên bi bazar wê, di wê temenê de wê bibin û wê, di rengekê de wê ev wê êdî wê ne tenê wê ji nava wê civakê wê weke jî deveren cihê wê di rengekê de wê bibin. Fêrbûna jî deverê li deverê pêşî bi kerwanan û hwd gihandina mal û hilberênê û bo fortinê wê bibê. Di wê demê de wê hin bi hin wê ne tenê wê qadên bejê wê bibê wê, piştî wê qadên bahrê ên weke bi keştiyan jî wê ew wê bibê. Di wê temenê de wê ev wê di rengekê de wê weke ku wê bibê.

Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê serdema navîn wê, di wê temenê de wê di demên wê yên dawî de wê ev wê bibê û wê, ev rewş wê weke lê li pêşîya kifşkirina parzemînen din û an deveren din wê vekê. Di wê temenê de wê ev wê, weke li deveren din vebûnê, kifşkirna şewayên din ên hilberinê û hwd wê weke bi wê re wê weke aliyên din wê bibê. Di dewama wê de wê weke qadên din ên hilberinê wê weke wê werina pêşxistin.

Di dewama wê de wê dikarê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê, di şêwayekê de wê weke wê werênê ser ziman ku wê, di demên dawî ên serdema navin de wê di aslê xwe de wê pêşketinek din a ku wê rê pêşketinek mazin a civakî wê vekê û wê bi xwe re wê dawiyê li dema serdema navin a dawî jî wê werênê wê bibê wê bibê. Ew jî wê pêşketina teknikê û makinayên hilberinê ku wê piştî wê, di rengekê de wê rê li pêşketina fabriqayan jî wê bi xwe re wê vekê. Pêşketina wê têgînê wê di rengekê de wê di rengekê de wê, têkiliyên dema civaketiya faodal wê bi xwezayî wê weke ku wê bixwe re wê di rengekê de wê ji hev bide felişandin. Di wê temenê de wê di rengekê de wê têkiliyên nû ên hilberinê, û abori û hwd wê bi xwe re wê biafirênê û wê bîrê li holê. Di wê çerçoveyê de wê kes wê, bi wê yekê wê bi serê xwe bê û wê ne girêdayî têgînek baweriyê wê bi wê ve wê bihizirê û ne jî wê girêdayî axayekê faodal ku wê weke di bin serwerîya wî û gotina wî de bê wê bibê. Ev wê weke rewşek ku wê di rengekê de wê weke bi vê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê werênê ser ziman bê. Ya ku wê, di rengekê de wê, weke rewşa gûharinê ji demên serdema navin û bi ber demên ronasansê û hwd ve wê bide birin wê bi civakê wê di wê temenê de wê aliyek wê yê giring jî wê têkiliyên hilberinê û jiyane abori a ku wê pêşkeve bê. Ji wê aliyê ve wê aliyê jî wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê temenê de wê karibê wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke karibê wê bi wê re wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de wê weke karibê wê jî wê werênê ser ziman ku wê, abori û têkiliyên wê yên dema nû wê di serî de wê şêwayê têkiliyên hilberinê ê dema faodal wê bi xwe re wê hin bi hin wê di wan de wê gûharinê wê bikê û ev di rengekê de wê bandûra wê, ji temen ve wê weke li pêşketinên têkiliyên mirovan ên dema nû jî wê weke bikê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa aboriyê wê di wê temenê de wê, bi gûharinên ku ew bi xwe re wê dihênê wê di jiyane civakî û ya kes de wê weke bingihê şoreşekê jî wê di wê warê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Şoreşên civakî ên piştî ronasansê wê, bibin wê ne tenê encama hişmendiyeke bin. Wê ji wê zêdetirî wê weke encama pêvajoyek pêşketinê a di wê temenê de wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê jî bê.

Ji wê aliyê ve wê weke di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê têngîna abori wê di wê temenê de wê, pêvajoyên wê yên fizikî û positîvî wê di rengekê de wê di piratikê de wê encamên ku ew didin diyarkirin wê piştî wê di hiş û zanina mirov de jî wê encamên bi zêhni û hwd wê bi xwe re wê biafirênê û wê di wê temenê de wê bi wê rengê wê bihizirê, têtikiliyên xwe û an xwe wê fahmbikê. Ev wê weke jinûve xwe weke pênasekirinekê bi zêhni ji mirov dixwezê û wê weke mirov wê di wê yekê de wê weke di pêvajoyek bi wê rengê de wê weke ku wê di wê re wê weke derbas bibê.

Ji wê aliyê ve wê pêvajoya pêşketinê di jiyanê de wê têtikiliya wan ya bi fizikî û hişmendi wê di wê temenê de wê weke têtikiliyek wan ya giring wê weke ku wê hebê ku mirov wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di şewayekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di rengekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê weke dikarê wê werênê ser ziman ku wê têngîna civakî wê di wê temenê de wê weke xwe di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê jiyanê civakî û têtikiliyên nava wê û akiviteyên abori ên bi wê yekê û rengê ku ew dibin wê weke aliyên wê yên ku wê weke karibê wê di rengekê de wê bii teybetî wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Dîmenê civakî ê weke civake dema aqil û dema pêşasaziyê ku ew pêşdikeve wê bibê û wê hin bi hin wê rengê wê bibê û wê di wê temenê de wê salixkirina wê û hewldanên wê yên bi fahmkirinê wê bi aqilekê rasyonel û positîvî wê di şewayekê de wê weke ku wê weke wê bibê. Ji wê aliyê ve wê, pêşketinê weke bi têtîgînê felsefeyê jinûve bi têtîgînek rasonali û an empriyê û hwd bê, têtîgîhên weke bi zanina ramyariyê, aboriyê, huquqê, dîrokê û hwd re wê bi gelek aliyên din re wê li ser wê temenê wê weke aliyên ku wê karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê kifşbikê û wê di şewayekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ev wê, di rengekê de wê bi awayekê re wê, têtikiliyên dema faodal dawî li wê hatinê wê sazûmanê wê ya civakî û rengê nîrxên wê yên bi huquqî, dîrokî, bawerî û an teolojiyê û hwd jî wê di rengekê de wê bi gûharinê û yan jî wê weke bide bûhûrandin. Wê di wê temenê de wê rewşên nû ên ku ew dibin wê bixwezin ku ew li gorî wê dîmenê xwe yê wê serdemê ku ew pêşdikeve ew bê gihandin li dîmenekê fahmkirinê û hwd. Di wê temenê de wê, civak û zaninê (û an zanistên wê) wê di rengekê de wê bi wê yekê wê weke temenekê wan wê hebê.

Zanistên fizikî wê di wê çerçoveyê de wê alikariya wan di wê rewşa fahmkirinê de wê weke giring wê pêwîst bê wê were dîtin. Wê bi têgînek felsefeyî wê, çerçoveyek fahmkirinê a dervî ya rengê teolojiyî a bii wê dihê hizirkirin wê bide diyarkirin û wê bi dîmenekê rasyonali wê, çerçoveyek fahmkirinê wê werênê ser ziman. Rasyonalisma razber û şenber wê di rengekê de wê salixkirinên wan wê bi serê xwe wê weke zaninên civakî bi teorikî û pratikî û hwd re wê, hin bi hin wê ji temenê ontolojiya teolojiyî dûr wê were gihandin li fahmkirinekê û wê bi wê re wê di wê çerçoveyê de wê were fahmkirin. Rasyonelîsma razber (abstrakt) û metafizikî dê, bi awayekî, bi zanistên civakî, teorîk û pratikî, hwd., were lêkolîn û lêpirsin. Ev wê weke pêvajoyek pêşketinê a teybet bê ku wê di warê jiyane abori de jî wê bi wê yekê û rengê wê weke pêşketina xwe û encamên xwe wê bide diyarkirin jî bê.

Piştî demên ronansên wê di rengekê de wê weke dikarê wê werênê ser ziman ku wê demek teybet wê bi pêşketina aqilî wê bibê û wê, di wê demê de wê zanistên civakî û xwezayî wê di himbeza civakê de wê pêşkevin. Di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê têgîna civakê wê, di wê çerçoveyê de wê pêşketina wê giring bê. Ber ku wê, di rengekê de wê weke wê bi têgînek rasyonali û positîvî wê diyarkirin û salixkirina wê di rengekê de wê weke ku wê bibê.

Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê, têgînên zanistên civakî wê, di rengekê de wê, rewşên rêveberiyê, huquqê, dîrokî û hwd wê pêşkevin. Bi demê re wê zanistên ku wê li wê zêde bibin wê hebin. Ev jî wê di rengekê de wê bibê. hebûna civakê wê di wê demê de wê, êdî wê çawa wê pêşkeve û wê xwediyê rewşek çawa a jiyanê jî bê wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di rengekê de wê, di şêwayekê de wê, şêwayê wê yê jiyanî û hwd wê, ji aliyê têgînek abori ve wê bi wê yekê wê were û pêşkeve. Têgîna hilberinê wê, di rengekê de wê bi demê re wê, li ser nirxa û ji wê bidest xistina çavkaniyek weke ya zêde û hwd re wê weke ku wê bibê. Di destpêkê de wê, di şêwayekê de wê kes wê ya bi hilberîna li dora malbate xwe wê bikê û wê ya zêde wê ji wê bide firotin û an wê bo firotinê wê bazarên firotinê. Di wê temenê de wê dema ku wê bi demê re wê, fêdeya wê bi berheviyek mazin wê êdî wê hin bi hin wê kifşbikê wê alaqaqeyk teybet wê li wê rewşê wê bide diyarkirin û wê bikeve nava hewldana zêdetirî afirandinê de. Ji wê aliyê ve wê, ev di rengekê de wê êdî wê weke rewşek teybet wê pêşkeve. Di rengekê de wê, piştî ku wê rewşa têkiliyên faodali û girêdanên wê yên ji hev di felîşê wê kes wê girêdanên weke iteatkirinê û bindestiyê û hwd wê ji şûn bihêlê û wê bi

xwe wê di rengekê de wê bibê. Di wê temenê de wê, ya ku ew diafirênê û ji wê zêde berhev dikê wê ew wê bi encama wê re wê weke biji û wê di wê temenê de wê êdî wê çavê xwe berdê ya zêdetir ku ew bi wê, pêşbixê. Ev wê weke rewşek bi azweri a ku mirov wê xwe jî bi wê ji qalikê xwe wê derxê jî wê di rengekê de wê weke ku wê bibê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqtayê de wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di wê demê de wê kesên 'dewlemend' ên dervî kesên weke mîr, serokên aşîran û hwd wê bibin û ev wê, di rengekê de wê di nava jiyane xwe de wê, weke kesekê ku wê ji xwe re wê weke kesekê dewlemend wê bibê. Wê di wê temenê de wê pêvajoya pêşî wê, di rengekê de wê fêrî bidest xistina derfetên ji jiyane xwezayê ku ew di rengekê de wê weke bidest bixê. Ji wê yekê wê di rengekê de wê, bidestxistina mirov wê, hin bi hin wê bi rêkûpêk bibê û wê di rengekê de wê weke mirov wê bi demê re wê ji her aliyê ve wê weke sûdgirtina ji wê bikê. Ev wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê di şewayekê de wê weke bi wê re wê weke li wê bihizirê û wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şewayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di şewayekê de wê, kesên weke xwediyê keriyên sawalan wê derkevin, kesên weke bi ardên mazin ên çandiniyê re wê bibin û wê ji wê dahatên mazin hin bi hin ji ya zêdetirî ku ew bi wê dikarê biji wê bidest bixê. Ev jî wê di rengekê de wê weke dîmenekê berfireh ê, jiyane mirov û dahatên wê yên bi zêde ku ew wê hin bi hin pêşdixê wê bi xwe re wê werênê li holê. Di wê nûqtayê de wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê jiyane kes wê, bi wê yekê wê hin bi hin wê, baştir wê bibê. çavê kes wê li wê vebê û wê şiyariya hişmendi wê bi wê re wê bi xwe re wê pêşbixê. Ev wê weke rewşek teybet a ku wê karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê.

Male mirov wê di rengekê de wê bi wê yekê wê, hin bi hin wê weke deverekek hilberînê ji hinek aliyan ve wê bikê wê bibê. Mirov wê bi wê yekê wê pêşketinekê wê di nava xwe xwe de wê weke ku wê bi wê re wê

weke di rengekê de wê weke ku wê bikê. Ev jî wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Di malê de wê xwedi kirina keriyên sawalan û ji wan girtina hiri, şîr û ji wê çêkirna têtînen weke mast, panir û cûreyên din ên weke amûşrên xwarinê û hwd wê bibin. Wê rewşên weke yên çandiniyêên cûr bi cûr wê were kirin. Ji bili zadên weke genim û hwd wê, cûreyên din ên weke heyra tirî û hwd wê, bibin û wê ji wan wê amûrên cihê wê bidest bixê. Di rengekê de wê jiyane xwe ya malê wê bi wê re wê pêşbixê û ji wê nirxek zêde wê derxê li pêş wê bikê. Pêşî wê di rengekê de wê bo di male xwe de wê ya heyî bi rengekê din pevgûharandinê wê bikê wê bibê bazaarê û wê bi tiştêkê din re wê bigûharinê. Lê piştî wê, di rengekê de wê ev zêdetirî ku wê bibê wê ji wê zêdetirî wê bi rewşên weke firotinê wê ser ya pevgûharandinê re wê bibê. Rewşa firotinê wê ne rewşek weke ya ser ya gûharina pevgûharandinê re bê. Ji wê zêdetirî wê rewşa firotinê wê weke pîvan û astek ser wê re wê wê bi nirxa zêde ku ew bi wê pêşdikeve û wê, di rengeê de wê weke bi wê di wergerênê li rewşek weke ya semyani û hwd re wê weke bi wê re wê bibê û ev wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê bibê.

Ji wê aliyê ve wê di wê temenê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa firotinê wê di wê temenê de wê weke nişanaka pêşketina nirxa zêde bê. Ya bi hev dihe gûharandinê wê ji xwe ew wê weke di rêgeza xwe de wê weke demekê wê bimeşê. Lê ya ji wê zêdeyî wê weke bi berdêlên tiştên cihê ên bi qiymet re wê di rengekê de wê bikê û wê di destê xwe de wê bikê. Ya pevgûharandinê wê ya bi wê diji bê. Lê ya firotinê wê weke ya bi nirx ku ew di destê xwe de wê digirê bê. Ji wê aliyê ve wê ev cihêbûn wê di wê nûqteyê de wê weke bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê bibê. Ev di demên serdema navin ên dawî de wê weke ku wê bibê û wê bi zêdeyî wî weke bi sazûmaneke teybet wê hem li kurdistanê û hem li deverên hewirdora wê jî wê jî wê di rengekê de wê weke pêşkeve.

Di rengekê de wê, şêwayên weke di rengekê de wê, pêvajoyên weke têtîna kerwanîyê wê, di wê temenê de wê weke encama berheviya zêde a ku wê weke bê firotin û wê weke xwe bi wê dewlemend bikê bê. Ji wê aliyê ve wê ev wê weke malê bibê semyan ku wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê weke di şêwayekê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê were kirin bê. Ev jî wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê jî dikarê wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê, bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê ku wê rewşa gûharinê wê bi wê re wê bibê. Ya ku wê weke nirxa zêde dihê firotin dervî ya pevgûharandinê wê di rengekê de wê weke nirxên zêde ên dewlemendkirinê wê hin bi hin wê bi wê yekê wê weke çîneke bi wê derkeve li pêş a weke ya dewlemend wê hin bi hin wê rengê wê xwe bide diyarkirin. Ev çîn wê çendî wê bi dest dixê û ji wê hêzê û mazinbûnê wê bi wê hîsbikê û wê bi encamên wê biji wê êdî wê, weke kesê ku ew hertimî bi wê dixwezê û ji ya ku ew bi mazinbûnê gihiştîyê wê hertimî wê ya mazintir wê weke ku wê ji wê bixwezê. Ev wê weke azweriyekê ku wê di rengekê de wê weke jiyane mirov wê di rengekê de wê bo hilberinê û afirandinê wê li xwe wê bihoyê û an wl weke dil bigirê. Di rengekê de wê ev wê piştî wê di rengekê de wê weke pergalek serwerî jî wê bi demê re wê pêşkeve. Lê ev wê, di demên ronansê û piştî wê de wê weke rewşên gihiştina têgihiştina nirxa zêde û encamên wê yên di jiyânê de ku wê bibin wê bi wê re wê êdî ev wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê xwe di reng û awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê weke di şewayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Di wê temenê de wê dikarê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di wê temenê de wê weke bi wê re wê karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê çerçoveyê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Têgîna ‘nirxa zêde’ û pêvajoya wê ya bi pêşxistina bi rengekê şoreşî

Ku mirov wê jî kijan aliyê ve wê têgîna nirxa zêde wê li w binerê wê bandûra wê jî her aliyê ve wê bibê û ev wê, di rengekê de wê bi zêdeyi wê di demên serdema navin de wê bi zêdeyi wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin û wê dîmenekê cihê ê civakî jî wê bi xwe re wê weke ku wê biafirênê. Di aslê xwe de wê dikarê wê werênê ser ziman ku ev têgîn wê di rengekê de wê weke weynek afriner û çalaki a bi civakê re wê biafirênê. Ji wê aliyê ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, têgîna civake hilberînêr wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê weke xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Ji wê aliyê ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku em bahsa têgîna nirxa zêde di serdema navin de wê bikin wê dikarê wê pêşî wê di du awayan de wê fahmbikin. Yek wê jî demên destpêkê ên serdema navin ku wê di rengekê de wê weke dîmenekê serdestiyê wê di awayek de wê bidahatên destî û hwd re wê biafirênê bê. Di wê temenê de wê ev wê di nava têgîna

baweriyân de jî wê weke sazûmanek ku wê bi wê çawa wê, ew wê were afirandin û an qizînckirin wê weke li ser wê were sekin in. Minaq wê, di rengekê de wê têtîninê weke lêpirsinên weke qizînckirinên nehaq û an rewşên weke di rengekê de wê, zêde qizînckirinê wê çawa wê, karibê wê bide herêkirin û hwd wê ser wê were sekin in. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, di wê de wê, dema ku ew qizînckirin were kirin ku ew di rengekê de wê nehatîyek li kesekê din newê kirin û an mafê wî û an wê newê xwarin. Di wê temenê de wê ev wê di şêwayekê de wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin bê.

Di dewama wê de wê, di wê nûqtîyê de wê lêpirsinên ser qizînckirinê û hwd re wê, di rengekê de wê têtîliya wê ya bi kedê ve wê girêdayî wê were derxistin li pêş. Gotinên weke beremberê kirina xwe hildanê û hwd wê, di rengekê de wê, weke were diyarkirin. Di rengekê de wê weke kêma hildan wê weke kêmesî û an 'gûnahekê' wê were dîtîn û zêde hildan wê weke nehaqî û an rewşek xirab a gunah wê di rengekê de wê were dîtîn. Di wê nûqtîyê de wê aheng û an balansê di nava herdu aliyên de girtinê wê weke aliyekê wê yê ku wê di wê temenê de wê weke ku wê bi wê re wê weke li wê were lê hizirkirin.

Di demên hemdem ên piştî de wê piştî derketina li holê têtîhên weke 'faizê' û hwd û 'haram' dîtina wê, di rengekê de wê weke di temenê wê de wê weke şîroveyekê ku wê jî wê ahengê ku wê di rengekê de wê berê wê were pêşxistin wê weke hebê. Ev wê weke aliyekê civakî jî wê di rengekê de wê weke ku wê bixwe re wê bide diyarkirin. Aliyê wê yê civakî wê di wê rengê de wê weke karibê wê fahmbikê ku wê weke di rengekê de wê wekehevbûnê wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Têtîna wekehevbûnê wê di rengekê de wê, di rengekê de wê morfolojîyek ku wê di wê demê de wê weke di temenê endamtiya wê baweriyê de wê bi wê yekê wê weke li wê were lê hizirkirin û wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê were lê hizirkirin. Di wê çerçoveyê de ev wê çendî wê weke têtînek bawerî jî wê were dîtîn û diyarkirin jî lê wê di aslê xwe de wê weke têtînek civakî bê. Ji wê aliyê ve wê fêrsên nehaqîyê wê, û an rast nehatîyê û an jî bêmafîyê hatinê wê di rengekê de wê di wê temenê de wê weke aliyekê etikî û an wê hevsengi û wekheviya di temenê têtîna etikî de ku wê weke bi wê were lê hizirkirin re wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê weke li wê were lê hizirkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di dewama wê de wê weke bi wê re wê weke li wê karibê wê li wê bihizirê û wê di wê

çerçoveyê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke li wê bihizirê bê. Aliyê têtîna ji jorin a weke bitêtîna hişmendî weke rewîstê û hwd wê, di wê temenê de wê xwe bi wê re wê bide diyarkirin. Aliyê din jî wê bi piratika jiyânî û hwd re wê, di rengekê de wê di temenê dana kedê û girtina encama wê û hwd re wê di wê temenê de wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê. Di nava têtîna baweriyên de wê weke 'ya haq çi bê wê hilde' wê di wê temenê de wê weke têtînek rêgezî wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Baweriyê wê serdemê ku ew mesihî bê û an baweriyên din wê di rengekê de wê di nava wan de jî wê were dîtin.

Di rengekê de wê, bi wê yekê wê hişmendiya li ser xwezayê, jiyânê û têtîliya mirov û jiyânê û jiyankirinê û hwd re wê biafirê wê di wê warê de wê temen û bingihê lêpîrsinekê ser têtîna maf û azadiyan wê biafirênê. Têtîna azadiyê wê weke ku wê di wê demê de wê di nava mesihîyê de wê derkeve li pêş wê aliyekê wê yê morfolojîyî ê felsefeyî wê hertimî wê zindî bigirê ku wê temenê pêşketinê piştî ên bi ber demên ronansên û hwd jî wê di şêwayekê de wê weke ku wê biafirênê. Lê wê bi wê re wê bi tenê wê nikaribê wê di rengekê de wê şîrove bikê di nava baweriyên zerdestî û an mîtrayî û hwd de jî wê têtîna azadiyê wê hebê û ev wê weke kevneşopîyekê jî wê di rengekê de wê li kurdistanê û hwd wê weke bi civakî wê xwediyê kevneşopîyên wê bin. Ev wê, di rengekê de wê weke aliyekê din ku wê weke karibê wê bi bandûra wê ya li ser serdema navîn wê weke karibê wê bi wê re wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê, di wê temekê de wê di şêwayekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di rengekê de wê weke wê werênê ser ziman bê.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê li wê bihizirê û wê di şêwayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di rengekê de wê, dema ku em di dewama wê de wê vegerihîna li ser têtîna aboriya nîrxê zêde wê di wê temenê de wê, bi wê ve wê girêdayî wê weke aliyekê wê, ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di destpêkê de wê, ev wê weke 'tîstekê dervî rêgezê' û an weke temenê gotina 'gûnahê' ku wê bi wê re wê weke li wê were lê hizirkirin jî wê bibê. Di wê temenê de wê ya ku wê di hê hizirkirin wê ne ew bê ku e wê bi tememî wê xirab wê were dîtin. Wê di rengekê de wê weke aliyekê ku wê weke ya bi temenê 'zêde'iyê wê were dîtin û wê çawa wê bi kedekê bo wê hati dayîn ve wê were

diyarkirin wê mejiyê mirov wê bi wê ve wê weke girêdayi wê li wê bihizirê. An jî wê, di rengekê de wê weke di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê bi wê re ku wê temenê lêpirsinê wê weke biafirênê ku ew zêde nîrx wê di destekê de wê biafirê û berhevbibê û wê li rex wê gelek kesên din ku wê pêwîstiya wan bi wê hebê ku ew bi wê karibin bijin û ew wê ji wan re wê newê diyarkirin û an parvekirin wê li ser wê re wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Ji wê aliyê ve wê, wekneheviyên civakî û jiyanî wê di wê temenê de wê weke aliyên ku wê bi wê re wê di rengekê de wê weke bingihê lêpirsinê wê di wê temenê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin û wê di wê çerçoveyê de wê bi wê yekê wê di rengekê de wê were hanin li ser ziman.

Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê weke li wê bihizirê û wê weke kaeribê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê weke karibê wê di şêwayekê de wê li wê bihizirê bê. Mijare lêpirsinîyê wê bi têngînî wê di wê temnenê de wê bibê û ev wê weke xosletekê ku wê hin bi hin wê weke xosletekê jiyane civakî jî wê weke bi wê re wê, di rengekê de wê weke ku wê bibê û wê karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê weke li wê bihizirê û wê weke karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di rengekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Wê jî dikarê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê têngîna civaketiyê wê di wê rengê de wê, weke bi nîrxek hevbeş wê derkeve li pêş. Têngîna hevbeşîya bi bawerîyan wê derkeve li pêş wê hinekê jî wê weke wê ji xwe re wê minaq bigirê û wê di wê temenê de wê, bi wê re wê, bixwezê ku ew di rengekê de ew bi wê re wê, di şêwayekê de wê, pêşbixê. Civaketi wê di wê temenê de wê weke aliyekê ku ew pêşdikeve û wê, di rengekê rewşê ne rast û weke bêmafî û hwd wê, di rengekê de wê weke bikê mijare lêpirsinê. Di demên serdema navin de wê ev wê bi zêdeyi wê di rengekê de wê pêşkeve û hinekê jî wê nakokiyên nava bawerîyan û bêmafîyên dihên diyarkirin wê hinekê wê bi têkiliya nava mirovan û an ya nava civakê û hwd re jî wê di rengekê de wê bi wê aliyê û şêwayê wê di şêwayekê de wê karibê wê fahmbikê bê. Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê werênê ser ziman bê.

Aliyê din ê weke têngîna nirxa zêde wê di demên serdema navin ên dawî de wê derkeve û ev wê dîmenekê civakê ê teybet wê biafirênê. Ji wê aliyê ve wê, bi encamên wê yên zanînê û hwd re wê di wê demê de wê çawa wê bibê wê karibê wê di şewayekê de wê di dewama wê de wê li ser wê bisekinê bê.

Têgiha civakî wê di wê nûqteyê de wê pêşî wê weke ku wê weke pêwîst bê ku mirov wê hinekê wê ser wê bisekinê bê. Ev wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şewayekê de wê di dewama wê de wê weke bi wê re wê, di şewayekê de wê weke karibê wê di awayekê de wê weke wê fahmbikê û wê weke karibê wê li ser wê bisekinê bê. Serdema ronasansê wê di wê demê de wê, nirxa ku wê pêşdikeve wê weke bi jiyane aborî û hwd re wê bandûra wê, di pêşketina wê de wê bibê. Di wê demê de wê, hinekê jî wê sedemên vebûna li parzemînan din û kifşkirinên li wan wê weke ku wê bi hewldanên wê ve wê girêdayî bê. Rewşên împaratorî ên weke îspanya-portekiz wê, di wê nûqteyê de wê weke li ser temenekê aborî û hewldanên bi dest xistina zêde genimetê û hwd re wê pêşkeve. Di wê demê de wê, di rengekê de wê, demek nû wê, di wê warê de wê, derkeve li pêş.

Têgînên bawerî wê di rengekê de wê weke bi awayekê zêlal wê di nava wan û civakan de wê, navberek wê biafirê û wê. di wê temenê de wê têngînan weke ramyarî, dîrokî, felsefeyî bi rasyonali, emprikî û hwd û hwd re wê derkevîna li pêş. Têgîna teolojîyî wê tenê wê weke nerînekê ku wê pêşketinên ku ew dibin wê li gorî nerîna wê jînûve wê şîrove bikê û wê çawa dibîninê wê weke nerînekê li hemberê wan wê xwe bide diyarkirin. Ev diyarkirin wê di aslê xwe de wê bingihê gûharîne bi şîroveyên nû re wê biwê re jî wê weke wê bîninê. Lê ji wê zêdetîrî wê rewşek nû a zanîna civakî wê derkeve li pêş.

Di rengekê de wê, di wê temenê de wê têngînan weke yên bi dîrokî, û hwd re wê pêşkevin. Wê, di wê demê de wê rewşa aborî wê, pêşkeve. Kes û keseyet wê, bi serê xwe bûna xwe û hewldanê di destê xwe de girtina samyanê û hwd re wê, weke kirdeyekê wê derkeve li pêş. Morfolojîya bi fahmkirîna demê re wê, di wê temenê de wê pêşkeve.

Lê di rengekê din de jî wê bi demê re wê, têngîna pêşketîna manifekturan û hwd re wê, di wê demê de wê weke kargehên piçûk wê pêşî wê pêşkevin û ev wê, bi demê re ku wê encamên wan wê bibin wê, di rengekê din de jî wê bi ber pêşketîna fabriqayên mazin re wê, xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Rewşên weke yên bazîrganiya demê wê di

wê rengê de wê, hin bi hin wê pêškeve û wê, dîmenekê kapitalisma hov wê di wê demê de wê pêškeve.

Di rengekê de wê, di şewayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê kifşkirinên deverên din û hewldanên bi dest xistina mal û samyanê û hwd wê, di wê demê de wê weke ku wê zêdeyî wê derkeve li pêş. Di wê nûqtayê de wê têngîna mal û samyanitîyê wê, di wê demê de wê, hin bi hin wê pêškeve. Pêşî wê malbatên weke asilzade û an weke torinî wê bibin û wê, di destpê de wan de wê bibê. Ev wê bi kevneşopîya serdema faodal wê, di rengekê de wê gelek kesên di bin destê xwe di xabîtênin re wê bikin û wê, di rengekê de wê keda wan wê di destê xwe de wê weke berhema nirxa zêde wê bigirin. Ev wê, dîmenekê kolederiya hemdem jî ku wê piştî wê zêde wê bahsa wê were kirin wê bi xwe re wê, pêşbixê. Di rengekê de wê kesek wê dema ku wê dikê û kedê dide wê çendî wê berdêla wê bigirê wê, ser wê re wê di rengekê de wê weke ku wê li wê were lê hizirkirin û wê di dîmenekê de wê, were hanin li ser ziman. Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa têngîna nirxa zêde wê, di wê demê de wê, di rengekê de wê, bi teybetî wê, ji nava civakî wê cihê wê bi demê re wê hinek komên ku wê tenê wê bi wê biafirin û wê bijin wê bêtê li holê. Ev jî wê weke rewşek teybet bê ku wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê di şewayekê de wê weke li wê bihizirê û wê di şewayekê de wê weke di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê awayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke li wê bihizirê û wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê, di awayekê de wê werênê ser ziman bê. Wê jî dikarê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê werênê ser ziman. Wê têngîna malbatî wê di wê temenê de wê pêškeve. Di rengekê de wê, dema ku wê, bahsa hiyararşîya civakî wê ji jêr li jor wê were kirin de wê di wê de wê saziyên wê weke malbatê û hwd wê, temenê wan ê abori û hwd wê çawa bê wê weke aliyekê wê yê din wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin bê. Wê, çawa wê xwe ser lingan wê bigirê. Dîmenê malbatitîya wê demê wê ji ya berê wê cihê bê. Kes wê çendî wê kar û xabat kir û berdêla wê girt wê karibê wê bi wê biji û wê, jiyane xwe wê bi wê ideme bikê. Ji wê aliyê ve wê ev wê weke ali û dîmenekê wê yê giring wê xwe di şewayekê de wê weke bi wê re wê weke bide diyarkirin.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê weke wê werênê ser ziman ku wê, rewşa civakî wê di wê temenê de wê weke xwe di rengekê de wê weke karibê wê bide diyarkirin. Malbatitîya wê demê wê, di rengekê de wê, ji xwezayê wê dûrkeve û wê ser hêza qaba a mirov wê weke di destpêkê de

wê weke ku wê biji. Lê piştî wê hin bi hin wê ev wê di wê de wê gûharin wê bibê.

Di nava jiyane de wê, rewşên weke yê bi jiyane mirov re wê, bi zaninên civakî re wê pêşketin û kifşkirin wê bibê.

Di aslê xwe de wê di wê demê de wê weke mirov wê weke bi dîmen û rû û rengekê din wê jinûve wê pêwîst bê ku ew xwezaye xwe kifşbikê ku ew çawa dikarê ji wê sûdbigirê. Lê ne bi dîmenê berê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, dahatên ji wê, di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirn. Pêşî wê dewlemendiyên serard û binardî wê hin bi hin wê werina kifşkirin û wê di wê demê de wê mirov wê fêrî jiyankirina wê bi wê re wê bibê. Di nava jiyane de wê pêşketina rewşa teknikî û hwd wê weke aliyekê wê ji wê re wê weke aliyekê ku wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê sûdgirtina ji wê bibê. Di wê nûqteyê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê weke bii wê re wê weke derkeve li pêş.

Di dewama wê de wê, pêvajoyên hilberinê wê pêşkevin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê mijarên ku wê di wê demê de wê bi zêdeyi wê derkevina li pêş ên hilberinê û xabat û an keda bi wê dihê dayin bê. Di rengekê de wê weke di rengekê de wê beremberê keda xwe wê, girtina mirov bo jiyankirina xwe wê weke aliyekê wê bê. Lê ev wê di rengekê de wê weke ji ber hindik digirê wê nikaribê wê bi wê biji. Ev wê, bi xwe re wê, lêpirsinên di meji de wê werênê re wê, êdî wê bingihê lêpirsinên ku ew di rengekê de wê bi wê bikê re wê bide diyarkirin.

Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê, jiyane civakî wê, lêpirsinên bi zaninê ên piştre di demên ronakbiriye û hwd de wê bi zaninên civakî ên weke derûni û civaknasiye û hwd re wê, ji wê aliyê ve wê bixwezê û nexwezê jî wê bandûra wê li wê zêde bi fahmkirinê re wê hebê. Weke aliyên din wê, têngîna civakî wê dervî ya baweriyê wê, bi zaninên civakî û felsefeyê wê, di rengekê de wê xwe bide diyarkirin. Hêrsên li hemberi baweriyê wê hinekê jî wê sedemên wê ew bin ku wê, di wê demê de wê di temenekê baxtawari de wê her rewşê wê weke qaderê û an baxtê ji xwe re wê bibînê û ew wê lînepersê wê pêşniyarkirina wê bê. Lê aqilekê civakî wê pêwîstîya lêpirsina wê her ku wê pêde herê wê kûrtir bikê wê derkeve li pêş. Ji wê aliyê ve wê di wê rengê d eew nakokiyên di nava dîmenê wê weke aliyekê bi wê dewlemend dibê û yek nikaribê wê biji û an aliyek wê wê bi wê biji û yê din wê li hemberê wê weke baxtê wê bibiînê û wê serî bi tawênê û wê ew wê herê bikê. Ji wê aliyê ve wê ev wê, weke aliyên ku wê di wê demê de wê weke bi lêpirsinê wê xwe di

rengeskê de wê weke ku wê bidina diyarkirin bin. Ji wê aliyê ve wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare lêpîrsinê wê di wê temenê de wê, weke aliyekê bi zaninên civakî wê bibê û wê wê di wê temenê de wê zaninên civakî wê weke çerçoveyên fahmkirinê ên teqez wê ji wê demê û pê de wê derkevina li pêş. Di wê çerçoveyê de wê zaninên civakî wê aliyekê wan ê lêpîrsiner wê bi wê yekê bi aqilê felsefeyi wê hin bi hin wê pêşkeve. Lêpîrsinên bi felsefeyi ên weke bi rasyonalismê û an emprisimê û hwd re wê werina kirin wê di aslê xwe de wê, di rengeskê de wê encamên xwe di rengeskê de wê, di rengeskê de wê bide diyarkirin. Di şêwayekê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê pêşketina civakî wê bi wê yekê re wê weke aliyekê wê yê giring ku wê li wê were lê hizirkirin bê û wê derkeve li pêş bê wê weke ku wê bibê bê.

Pêşketinên civakî wê di rengeskê de wê di demên ronasansê û pê de wê, dîmenekê din ê teybet wê bi xwe re bi pêşketina xwe re wê bidina diyarkirin. Di rengeskê de wê civakên bi bajar wê, bibin. Ev jî wê bi rengeskê de wê bi bajarên mazin ên weke navdar ku wê li wan wê mal wê bi seferkîrîninê li wan re wê li wan biherikin re wê bibê. Di wê rengê de wê, di şêwayekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke karibê wê bi wê re wê di awayekê de wê weke wê werênê ser ziman bê.

Wê jî dikarê wê di rengeskê de wê werênê ser ziman ku wê, di awayekê de wê, têngîna aboriyê wê, di wê nûqteyê de wê, di aslê xwe de wê bi xate pêşketina civakî re wê weke aliyekê hevsengiya wê ya wê, civakî wê bi wê re wê weke ku wê bide diyarkirin. Di wê nûqteyê de wê ev wê bi wê re wê derkeve li pêş. Di wê demê de wê, pêşketinên bi jiyane kes ve jî wê weke girêdayî bin. Di wê demê de wê ji hef felişîna têkiliyên faodal wê keseyetek azad wê biafirênê. Lê çendî wê weke bi gotinê wê gotina azadiyê wê bibê jî lê wê bi temenekê keseyetî wê çawa wê, were bi têngî û temen kirin wê weke pîrsek bêbersv jî wê bibê bê. Ji wê aliyê ve wê azmûnek ku wê li berçav wê bibê wê newê dîtin. Di rengeskê de wê weke bigotinê wê tiştên ku ew dihên ser ziman wê tenê wê weke xiyali bin. Û heya wê demê wê tenê wê azadi wê bi serê xwe bûn wê tenê wê di bihuştê de wê were tefkirkirin. Lê li dînyayê wê di wê demê de wê dema ku wê bidest hizirkirina wê, were kirin ku wê gotin di cih de bê wê weke çawa wê, eksistanisyalistên weke Jean Paul Sartre bi gotina hebûnîparêziyê re wê werênina ser ziman wê têngîna weke mirov wê weke 'hatina avêtin li dînyê û bi teneserê xwe hatina hiştin' ku wê bidina

diyarkirin wê ne dûrî wê morfolojîyê wê êdî wê dîmenekê wê di rengekê de wê weke ku wê di wê demê de wê biafirê.

Di wê temenê de wê gotinên weke lêpîrsîna xwûdayî wê bi wê re wê ne tenê wê weke gotinên ku wê tenê wê bi felsefeyî û hwd bi encamekê bi tenê bin. Ji wê zêdetirî wê weke gotinên ku wê di rengekê de wê weke bi têtîgînên pêşketîna keseyetiyê ve girêdayî jî bin. Di wê demê de wê encamên di jiyane mirov de ku ew mecbûra ku ew bi tenê bikê. Ew bi tenê bijî. Ew bi tenê ya. Ew pêwîsta li xwe û jiyane xwe xwedî derkeve. Ew xwe biparêzê û hwd. Ev wê weke têtîgînên ku wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê bibê. Weke zaroya ku wê jinûve ji dayika xwe bûya û hê nikaribê bixwe bijî û li ser lingan xwe bigirê û an jinûve wê weke dest bi meşîna li ser lingên xwe dikê wê lê were. Di wê temenê de wê, di dîmenekê de wê weke xwe di şewayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman bê.

Ku gotin di cih de bê wê dikarê wê bibêjê ku wê weke cara pêşî wê mirov wê bi xwe bibê û wê bi dûnya rastin re wê bi wê yekê wê rû bi rû wê were û wê di wê temenê de wê hîskirinên bi xweşî û nexweşîyên wê re wê bi wê re wê êdî wê hîs û farqîkê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di şewayekê de wê weke ku wê êdî wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke ku wê bijî. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê weke karibê wê di şewayekê de wê weke wê werênê ser ziman û wê di rengekê de wê weke pêwîst bê ku wê di şewayekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ev jî wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şewayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê, keseyet, wîn, azadî û hwd wê weke morfolojîyên ku wê di zikhev de wê bi wê yekê wê bibin. Di wê nûqteyê de wê di nava jiyane de wê xwe dana jiyankirinê û domandîna jiyane xwe wê, bi wê re û bo wê bikeve nava hewldanê de. Wê çawa wê ji xwe re wê zad û an nan wê peyda bikê? Di wê nûqteyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê, di wê demê de wê, bibîne ku wê ti kesekê wê weke xwedîyê mirov wê nebê. Mirov wê weke di morfolojîya gotina Sartre de wê were diyarkirin wê weke 'bêxwedî û bêkes' wê weke li jiyane wê 'bi teneserê xwe' wê bibê. Di wê temenê de wê bi wê yekê wê, ev wê, hem wê weke pêvajoyek xwe

bi carekê di nava wê, rewşa nû de weke dîtîne bê. Wê di wê temenê de wê ji wê aliyê ve wê encamên ronasansê wê ji wê aliyê ve wê di aslê xwe de wê weke jinûve wê bûyinekê wê bi xwe re wê werênê ser ziman. Ku em gotina ronasansê a bi morfolojiya wê ya bi wateya wê ya ku wê were diyarkirin weke 'jinûve bûyîne' wê diyarbikin dibê ku wê ji wê aliyê ve wê weke baştirin wê weke temenê xwe yê bi fahmkirinê wê weke ku wê bi wê re wê weke ku wê karibê wê bibênê bê.

Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, vê demê wê di morfolojiya wê de ku mirov wê bişibênê demên seretayî ên jiyane komî ên berî demên şariştaniyî wê di rengekê de wê, çawa wê kes wê bi xwezayê re wê weke hevnasinê wê bikê û wê bi hewirdora xwe re wê hevnasinê bikê û hwd wê di dîmenekê ne dûrî wê de wê weke di pozisyonekê de wê bi hebûna civake ku ew di nava wê de diji û rewşên ku ew bi wê yekê derdikevina hemberê û hwd re wê bi wê rû bi rû wê weke ku wê were.

Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke karibê wê di dewama wê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke wê bîne ser ziman bê.

Di wê temenê de wê kes wê bi xwe re wê rû bi rû were. Di aslê xwe de wê carek pêşî wê weke xwe kifşbikê. Wê di rengekê de wê weke serbixwe û xwe bixwe wê bibê. Wê bi xwe bibê. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di awayekê de wê weke bi wê re wê weke wê fahmbikê û wê weke karibê wê di rengekê de wê weke wê bîne ser ziman jî bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqtîyê de wê, kes bi kesbûnê û keseyet bi bûna weke ferdîbûnê û hwd re wê bibê. Ev wê weke rewşên teybet ên kes bin û ku wê weke karibê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê werênê ser ziman ku wê morfolojîyek civakî wê bi wê yekê wê derkeve li pêş. Civakatiya wê demê wê bi wê yekê wê bi ferdbûnê û an bi kes û keseyetbûnê re wê derkeve li pêş. Ji kes û keseyetên ku ew bi hev re bi xwe û wîna xwe dijin wê biafirê û di wê temenê de wê têkiliya nava kesan û her wusa bi hev re çawa dijin û çawa dikarin jiyanek hevpar û hwd avabikin û di rengekê de wê, weke aliyên ku wê bi wê re wê, derkevina li pêş bin. Ev aliyên bi fahmkirinê wê hem aliyên wê yên civakî û civaknasî wê hebin û hem jî wê aliyên wê yên huquqî û an dadî, ramyari û abori jî wê hebin. Di wê temenê de wê, di wê temenê de wê keseyetîya ramyari, huquqî, derûnî, civaknasî û abori û hwd wê di rengekê de wê bi civakî û fahmkirina wê re wê bi wê yekê were pênasekirin. Di wê çerçoveyê de wê ev pênasekirin wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ev wê keseyetîyek bi serê xwe ku ew çawa diji û wê, temenê wê yê ramyari û abori wê zêdetirî wê di rengekê de wê, bi giringi wê bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê weke rege nû ê civakî wê bi wê yekê re wê weke dîmene wê yê bi fahmkirî û hwd re wê xwe di şêwayekê de wê bide diyarkirin. Mijare civak û aboriyê wê di wê çerçoveyê de wê bi bûna wê morfolojîya keseyetîyê û hwd re wê, di rengekê de wê weke ku wê xwe di şêwayekê de wê weke bi awayekê re wê bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve keseyetîya ser bixwe ku ew xwediyê çavkaniyên xwe yên abori bê. Wê ne xwediyê girêdanên xwe yên weke di dema faodaliyê de ku wê weke girêdayî bê. Wê ew wê xwediyê wê bê. Wê weke karibê serbest bigerihê, xwedî mal û samyan bê û berhev bikê bê. Bi wê yekê û rengê wê weke xwediyê temenekê û çavkaniyên wê bê. Wê ji wê aliyê ve wê aliyên abori, ramyari, etikî û an dadî û hwd wê bi wê re wê, li ser wê temenê bigihijina wateyekê. An jî bi têkiliyên darûnî û civaknasî û hwd.

Civaketiya dema aqil û ankû civaketiya faodal ku ew ji hev di felişê û ya li şûnê dibê

Ku mirov wê di rengekê de wê di dema ronansê de wê, li rengê pêşketina civakî wê binerê wê di wê temenê de wê, di şêwayekê de wê weke karibê wê ji aliyekê ve wê weke bi wê re wê, fahmbikê û wê

werênê ser ziman ku wê civakatiyek nû wê pêşkeve. Di wê temenê de wê, weke ji serî ve wê, weke ku wê têginekê wê weke ronasansê wê pêşkeve û wê, civakati wê di encama wê de wê pêşkeve wê nikaribê wê di rengekê de wê şîrove bikê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di rengekê de wê di demên ronasansê de wê encama ji hev felişina têtikiliyên civakaye teolojikî-faodal wê di rengekê de wê di wê demê de wê, hin bi hin wê ji hev wê bifelişihê û wê dîmenekê wê yê din wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Heya ku em di têtikiliyên mirov de wê bi zanebûna pêşdikeve û di rengekê de wê, encamên wê bi awayekê bi temenê wê yê hişmendi û pêşketina wê ya bidemê re wê fahm nekin emê nikaribin bi başî temenê pêşketina ronasansê jî wê di rengekê de wê bi başî wê fahmbikê bê. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê ronasans wê ne sedem lê wê encam bê. Ji wê aliyê ve wê dema ku mirov wê dinerê wê demê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di şewayekê de wê weke bi wê re wê karibê wê fahmbikê bê.

Di rengekê de wê aqilê ronasansê wê lêpirsinên ser mirov û keseyetê, wîn û hebûnê û hwd wê di wê temenê de wê weke lêpirsinên di encama wê de wê, karibê wê bi wê yekê wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê fahmbikê bê. Ji wê aliyê ve wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di rengekê de wê weke wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di wê temenê de wê di şewayekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê jî dikarê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Ji hev felişina civaka teolojikî-faodal wê di rengekê de wê civaka dema aqil û bi felsefeyî wê di rengekê de wê werênê. Felsefe û wê ber çî wê di wê demê de wê derkeve li pêş? Di serî de wê pirsê wê weke bersivê kin ji wê re wê bêt. Ji wê aliyê ve wê dema ku mirov wê li wê dinerê wê weke karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê civakati wê, pêşkeve û wê, pêwîstiya fahmkirina navaroka wê hebê. Ji wê aliyê ve wê aqilekê ku wê di pirsê çî çiya wê pêşkeve. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê weke zaroya jinûve dest bi axiftinê dikê wê mirov wê di wê demê de wê weke zimanê wî serbest bibê û wê dest bi axiftinê wê bikê. Wê, her tiştê ku ew di hê aqil wê li ser temenê wê weke li gorî xwe û jiyane xwe rast dibîne û

hwd re wê weke aliyekê wê yê ku wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê weke bi wê re wê, di rengekê de wê weke wê bête ser ziman. Ev jî wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê werênê ser ziman. Ev jî wê di wê temenê de wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê di wê demê de wê bi wê yekê wê, di nava civakê de wê pirsên weke li ser jiyanê û çawa jiyanê, xwestekên mirov û weke xwe bi wîna kirinê û hwd re wê, weke têgihên ku wê mirov wê di wê temenê de wê li wê bipirsê bête. Wê di rengekê de wê, di jiyane xwe de wê, hildana li dest wîna xwe li dest wê mirov wê, bi aliyên weke lêpirsinê ên ser temenê têgînên weke çawa kirinê, têgînên etikî, û an berpirsiyariyan û hwd re jî wê di rengekê de wê weke rû bi rû bête. Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku wê di rengekê de wê weke ku mirov wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê.

Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê, têgîna serxwebûnê wê di wê temenê de wê, bi awayekê wê xwe bide diyarkirin. Di wê temenê de wê weke karibê wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bête. Di wê nûqteyê de wê, di rengekê de wê, di nava jiyanê de wê weke aliyên bi morfolojiya jiyane civakî re wê çawa wê di temenê adilandina wê, pozisyona mirov û wûcana mirov a jiyanê û hwd re wê bibê wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê di çerçoveya hinek rêgez û an di nava sînorê wan rêgezan de wê çawa wê jiyankirinekê wê bi aqil wê bikê? Di rengekê de wê, di rengekê de wê di wê demê de wê rêgez wê derkevina li pêş. Lê wê ne weke yên serdema navin ku ew wê ji navendek weke rûhani ku ew wê weke ya serdest wê ji wê, were diyarkirin bête. Wê di wê de wê mirov bi wî û berpirsiyariya xwe wê, di navendê de wê bibê. Lê ya rasti wê desthilatîyên demên hemdem wê hertimî wê bikin ku wê qalikê rûhani ê serdema navin wê çawa wê, di rengekê de wê weke temenekê bi wê xwe serdestkirinê û mirov bi wîna wî re wê, bigirin wê bixwezin bikarbênin û şerê desthilatîyê ê di demên hemdem de wê bi civakê re wê di wê warê de wê xwe bi hev re wê di zêhnê de wê bide diyarkirin.

Di rengekê de wê, di wê çerçoveyê de wê, weke di rengekê de wê, têgîna navendîtîya dewletî û hwd wê, di wê rengê de wê bi hinek morfollojiyan wê bixwezin ku ew wê di rengekê de wê, bidina bidina

diyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê fahmbikê bê. Di wê demê de wê, aliyên weke bi destûrî û an dadî, ramyari, û an desthilatî û temenê jiyanî ê weke çandî û dîrokî û hwd re wê li ser wê temenê wê çawa wê bê xwestin were bi temen kirin. Aliyê din ê jiyanê aborî wê bi wê yekê wê pêşkeve. Ev wê weke fêrsên ku wê di rengekê de wê di rengekê de wê, weke hertimî wê di serdema navîn de wê weke dîmenekê wan ê ku mirov wê bi wê re wê di nava tekoşînê de bê. Di demên hemdem de wê, bi wê yekê wê, girêdanên fizikî wê zêdetirî wê yên zêhnî wê di wê rengê de wê weke derkevina li pêş. Ji wê aliyê ve wê, weke dîmenekê fahmkirî wê were diyarkirin. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, têgînên weke berpirsiyariyê û an etikê û hwd wê, di rengekê de wê bi wê yekê ve wê, were bi temen kirin. An jî destûr û hwd wê di wê çerçoveyê de wê weke bingehê ku ew bi wê dihê diyarkirin bê.

Pêvajoyên jiyanê wê di rengekê de wê, çawa wê werina jiyanê wê di rengekê de wê, bi wê yekê wê sêr wê were sekin in. Di rengekê de wê, di demên hemdem de wê, wê zanist wê li şûna têgîn û çerçoveya zanîna teolojîkî a demên serdema navîn wê pêşkeve.

Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê dema ku mirov wê ji wê aliyê ve wê lê bipirsê wê bêguman wê gelek aliyên wê yên ku wê karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê di şêwayekê de wê weke wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke wê pêwîst bê ku wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman bê. Wê di dewama wê de wê, di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê mijare civakî wê, bi wê yekê wê, bi navaro ka wê re wê bi gelek aliyên wê re wê weke karibê wê li ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman bê. Wekî din wê di rengekê de wê weke hemû aliyên wê aliyên wê yên jiyanê jî wê bi aliyên pêvajoyên xwe afirandinê ên di jiyanê de wê bibê û wê çendî xwe di jiyanê xwe de wê biafirênê wê hem bi fizikî di yanê de wê xwe bide domandin û hem jî wê bi wê re wê di ahengekê de wê weke bi zêhnî û hwd re jî wê weke pêşketina xwe aqilî wê bi wê re wê bikê. Di wê rengê de wê pêşketinê jiyanî wê bi awayekê wê encamên wan ên di mejiyê de wê pirr mazin wê bibê. Wê karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê, di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê fahmbikê bê. Mijare hebûna civakatiya demê wê, di wê temenê de wê bi kes û keseyatiya wê, û pêşketina ferdiyeta mirov re jî wê di rengekê de wê bi aliyên wê yên win û têgînên weke maf û azadiyê û berpirsiyariyê û

hwd re wê, di şêwayekê de wê weke ku wêbi wê re wê weke di rengekê de wê weke xwe bide diyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê. Wê çerçoveya civakî wê temenê wê yê xwe hilberinê û aliyên wê yên bi jiyane abori û hwd re jî wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Di awayekê de wê pêşketina ferdiyetê wê di aslê xwe de wê weke xosletekê wê yê giring wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Ferdiyet wê di wê demê de wê weke ku wê derkeve li pêş. Ew wê, di wê demê de wê serdestekê wê kes wê ser xwe re wê nebinê û wê xwe bixwe wê weke serdestê xwe bê. Wê bi aqilê xwe de wê diyarbikê. Wê di nava jiyane xwe de wê fêrsên kifşkirinê û dana kifşkirinê wê bi xwe wê pêşbixê.

Di rengekê de wê, di şêwayekê de wê, di nava jiyane xwe de wê pêşxistinê wê bikê û wê temenê wê bi xwe wê çê bikê. Di wê temenê de wê di destpêkê de wê weke zor wê were. Ber ku wê hê nûka mirov wê fêrî bikarhanina xwe û wîna xwe wê bibê. Di wê temenê de wê dema ku wê encamên wê bibînê wê êdî wê di rengekê de wê, di wê de wê xwe bibînê û wê bi wê re wê bixwezê wê dewama wê bibînê. Xwe di wê de dîtî jî wê weke azweriya serdestiya mirov wê bi mirov re wê biafirênê. Mirov wê yekê wê di xwe de wê hîs dikê. Ew li dûnyê wê bi tenê û bi serê xwe bi tenê bê. Lê ew wê, di wê temenê de wê ew wê weke rewşek ku ew pêşî fêrî wê dibê. Piştî wê jî wê di rengekê de wê êdî wê di wê de wê xwe bidest afirandinê wê bikê. Ev wê hem bi jiyani û hem jî wê bi aqili bê. Di rengekê de wê piratikên jiyani wê di rengekê de wê çawa jiyankirinê û pirsên weke çawa baştirin dikarê biji û xwe pêşbixê û an jiyane xwe biparêzê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku wê werênê ser ziman ku wê dema ku em bahsa aliyê jiyani û pêşxistina wê dikin wê di têgîna piratikî de wê çawa tevgerihê wê biqasî wê di rengekê de wê temenê wê yê jiyani ê weke bi jiyane abori û hwd ve jî wê weke girêdayî wê aliyên wê hebin. Di wê de wê mirov wê fêrî afirandinê û pêşxistinê wê bikê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê werênê ser ziman wê xwe di renekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di mijare têngîna civakî de wê aliyê wê yê çawa jiyankirinê û rêyên hilberin û afirandinê û dîtina encamên wê û bi encamên wê re jiyankirinê ku wê bikê wê di wê temenê de wê weke ku wê bixwezê wê baştirin wê di renekê de wê weke wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê werênê ser ziman ku wê hilberin wê encamên wê ne tenê wê weke bi afirandina ku ew wê weke bi wê diji a di jiyânê de a fizikî tenê bê. Di wê temenê de wê dema ku wê pêvajoyek çandiniyê wê dikê wê bi wê re wê, ya ku ew bi dest dixê wê rast bê ku wê fêrî çawa jiyankirinê wê bi wê re wê bijî wê bikê. Wê bi wê re wê pêvajoyên wê hilberinê wê bi serê xwe wê weke pêvajiyek hilberinê a giring wê di mirov de wê bihişmendi wê xwe bidina diyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku wê karibê wê di renekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê di renekê de wê weke karibê wê di wê çerçoveyê de wê, di renekê de wê werênê ser ziman ku wê, di wê çerçoveyê de wê, hilberin wê bi xwe û encamên xwe wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di renekê de wê weke bi wê re wê weke li wê bihizirê û wê weke karibê wê di şewayekê de wê weke wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê wekê aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê çerçoveyê de wê di şewayekê de wê weke karibê wê di renekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Mijare hilberinê wê di wê temenê de wê di wê demê de wê, weke aliyekê wê yê giring ku wê bi wê re wê mirov wê xwe û keseyetîya xwe jî wê bi wê re wê biafirênê û wê di dewama wê de wê ne tenê wê bi zanebûn bê. Wê bi wê zanebûna ku ew bidest dixê wê bi xwe bawerbûnê û bi wê bi wînbûnê û ku ew bi wê çi çawa dikê û wê biryara wê dide û hwd re wê di renekê de wê bikê.

Di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê aliyê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di renekê de wê weke karibê wê, di şewayekê de wê weke karibê wê di renekê de wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, di renekê de wê, karibê wê weke aliyekê wê yê din ê giring jî wê werênê ser ziman bê.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê, mijare civaktiyê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring bê. Lê wê bi civakî wê xuyên çawa jiyankirinê, bi hev re jiyankirinê û hwd wê bi wê re wê pêşkevin. Di wê temenê de wê, ahenge jiyanê wê di wê temenê de wê sazûmane wê bi aliyên wê yên cihê re wê bibê. rêzani, çandî, û aliyên wê yên weke dadî, rewşenbîrî û hwd re wê karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê. Di nava jiyane xwe ya civakî de wê aliyên civaknasî û derûnî wê weke du aliyên ku wê li hev hûnayî bin û wê di rengekê de wê, mirov wê li rewşên ku wê, bijî wê, hem bi wan re wê bikê pêvajoyek fêrbûnê de û hem jî wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê, bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, têkiliyên nava mirovan wê weke objeyên fêrbûnê û dîmenên bi formbûyî ên fahmkirinê wê bi temenekê afirandinê wê bide diyarkirin.

Ji wê aliyê ve wê têngîna kirde û antropolojiya fahmkirinê û an zaninê wê di wê temenê de wê pêşkeve û wê, di rengekê de wê, xwe bi kevneşopîyan, orf û adetan, têngîhên etikî, dadî û hwd re wê, jî demên berê û li demên hemdemiya wê dema xwe wê, bi pêvajoyên fahmkirinê wê weke temenê bi wê hizirkirinê û hwd re wê bide diyarkirin. Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke karibê wê di awayekê de wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê, têngîna weke ya bi hizirkirinê wê, di wê temenê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Pêvajoyên pêşketina jiyanî wê di rengekê de wê bi wan pêvajoyan wê, di rengekê de wê weke dîmenên fahmkirinê wê xwe bidina diyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê dema ku wê kes wê kirinekê bikê wê li kirina xwe wê piştî wê binerê ku wê çawa wê kiriya wê bi wê re wê pêvajoyên xwe yên fahmkirinê wê bi wê yekê re wê weke ku wê biafirênê. Ev wê, di rengekê de wê weke di nava kirinê û fêrbûnê de wê weke pêvajoyek jiyanî a pêşketinê û an pêşxistinê wê bi wê yekê wê temenê wê bide diyarkirin û wê werênê li holê. Ji wê aliyê ve wê têngîna piratikî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di wê temenê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din ê giring

wê weke karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din wê weke karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê di karê wê werênê ser ziman ku wê ji wê aliyê ve wê pêvajoyên hilberinê wê aliyê wan ê piratikî û zêhni wê bi hev re wê biafirin û ev wê weke pêvajoyek giring a pirrali ku wê karibê wê di şêwayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Pêvajoya hilberinê wê weke pêvajoyek giring a afirandinê a pirrali wê di rengekê de wê bibê û wê aliyên wê yên bi zêhnê me ve ê girêdayî wê bi dîmen û awayên cihê wê weke bi azmûnkirinê û hwd re wê, di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Pêvajoyên hilberinê wê aliyê wan ê abori wê weke aliyekê giring ê bi mirov re wê weke aliyekê ferdiyeta mirov jî wê bi xwe re wê di rengekê de wê pêşbixê. Wê bi wê re wê kes wê keseyetîya xwe wê di rengekê de wê bîrê li holê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ji civake faodal li civaketiya dervî wê pêşdikeve ve ..

Di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke tîgîna civakatiyê wê ji gelek aliyên ve wê karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê, di awayekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê temenê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqtayê de wê weke me li jor wê hani ser ziman wê civaka faodal wê di rengekê de wê çawa wê di demên serdema navîn de wê pêşkeve wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê, di şêwayekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê, xosletên civakatiya faodal wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê. Civakatiya faodal wê di rengekê de wê weke di rengekê de wê, ji ya dema kolederiyê wê weke derbasbûyî ku wê kes wê weke kole wê newê dîtin lê wê weke girêdayî axayekê û an kesekê xwedi ard bê. Ev jî wê ne

tenê wê bi hebûna lê wê bi keda xwe ve wê weke girêdayi bê. Ji wê aliyê ve wê aliyekê gûharina bi ber faodalismê ve wê weke di wê temenê de wê weke bi têngîna kedê û an têngîna aboriyê ve wê weke girêdayi jî wê weke ku wê hebê.

Ji wê aliyê ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê kes wê çendî wê, weke kole wê nebê jî lê wê bi keda xwe wê girêdayi û wê weke ne azad bê. Ev jî wê heya demekê wê weke di temenê girêdanên nava klani û hwd de wê weke bi girêdanên xwûdê û hwd ve wê, di şêwayekê de wê were diyarkirin. Lê ji wê zêdetirî wê weke di rengekê de wê, dîmenekê wê hebê ku wê çendî wê weke girseyên di nava jiyane hilberinê de bin û wê di rengekê de wê di encama wê hilberina xwe de wê, bidestxistina xwe wê bikê. Wê male xwe avabikê. Wê di wê de wê jiyanekê wê bikê. Lê wê girêdayi çendî ku ew dikarê bi beremberê keda xwe ji wê xabate xwe ya girêdayi bidest dixê jî bê. Kêm li deverna wê kes wê dervî wê weke bi serê xwe bijin. Lê rewşa girêdanê wê di rengekê de wê ne tenê wê bo wê bê. Aliyê din jî wê weke derûniya girseyî a hev parastinê û hwd ve jî wê weke ku wê bi wê ve wê girêdayi bê. Ji wê aliyê ve wê, girêdanên bi wê ve wê, di wê temenê de wê aliyên wê yên ku wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê ve wê girêdayi wê weke karibê wê werênê ser ziman wê di rengekê de wê weke bi wê re wê bibê.

Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê temenê de wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke kariibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê weke wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa girêdanê wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din wê weke bi çandekk teybet a weke ya klani ku wê weke ji wê bûnê wê bi xwe re wê di rengekê de wê bide diyarkirin wê bi wê re wê bibê. Ev wê weke aliyekê wê yê ku ew weke di nava komê de wê weke hat herê kirin wê weke mafên ji wê hebûna komê dihên wê weke ci bin wê weke bi wê re wê ji bo kes jî wê derbasdar bê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê, weke aidiyeta komê klani di wê temenê de wê weke morfolojîyek wê weke ya demên berî şariştaniyê ku wê di wê temenê de wê, dema ku wê çawa wê, di nava wê de ku ew hat herêkirin wê di nava wê de wê xwedîyên mafên ji wê, dihên diyarkirin jî bê. Wê di nava wê de wê bizewicê. Wê xwediyê rewşên weke di wê çerçoveyê de wê bi hev re wê

weke yê parastinê bê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê girng wê weke karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqteyê de wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê jiyane komê wê dîmenekê wê bi wê rengê wê bibê. Di wê temenê de wê weke di jiyane faodal de wê ne bûna weke kole wê, weke bi wan mafan wê sînore wê di rengekê de wê weke wê bê diyarkirin. Wekî din jî wê piştre wê tîgînên weke sazûmane sisteme baweriyê û hwd wê pêşkeve û wê ev jî wê weke fektorek ku wê ser hebûna kes wê weke kesbûnê re wê di rengekê de wê weke bi xwe re wê herê bikê û wê di wê nûqteyê de wê weke bandûra wê, li wê bi zêdeyi jî wê weke ku wê hebê.

Di rengekê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman ku wê mirov wê dema ku wê derkeve dervî wê komê wê weke masiyê ji avê derketi wê lê were. Di wê temenê de lê wê di nava komê de wê bi xwe bê. Wê xwe bi 'hêz' wê bibînê û wê hîs bikê. Di wê temenê de wê bi hev re wê, di rengekê de wê alikariyê wê bide û alikariyê wê karibê bistênê. Diwê temenê de wê dîmenê wê yê civakî û nirxên wê di wê temenê de wê dîmenekê wê bi wê re wê bibê. Wê di rengekê de wê xwediyê nirxên hevbeş weke kevneşopî, orf û adetê, çand û ziman û hwd bê. Ev wê weke aliyên ku ew wê, bi wê ve wê weke girêdayî bê û wê çerçoveya wê sînore wê di rengekê de wê weke bingihê wê aidiyetê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê, di şewayekê de wê weke bi wê re wê, di rengekê de wê weke biafirênê û wê weke karibê wê diawayekê de wê weke kariibê wê di şewayekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê girng wê weke karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Civakatiya dema faodal wê di wê temenê de wê nirxên wê bibin û wê bi wê yekê û rengê wê rengê xwe yê jiyane, hilberinê û hwd jî wê di şewayekê de wê pêşbixê û wê bi wan xosletên wê di rengekê de wê weke bi wê re wê bijî. Ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê di şewayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê di şewayekê de wê diyarbikê wê, tîgîna jiyane civakî wê nirxên wê yê weke tîgînî wê weke orf û adet, çand, rewîst û hwd wê bibin. Lê wê di temenê de wê tîgînên weke rêzani û hwd wê çawa wê bibin wê li gorî wê di dîmenekê de wê weke bibê. Wê karibê wê di şewayekê de wê weke bi wê re wê, di

awayekê de wê weke karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê li gorî wê, nîrxên jiyane abori û hilberinê û xosletên wê bi ardê ve wê girêdayî wê pêşkevin û wê di wê temenê de wê, bi wê yekê wê pêşî wê mirov wê serwerîyek bi jiyane civake faodali a teqez wê bikê. Di wê temenê de wê, di nava xwezaye xwe de wê jiyane xwe wê di rengekê de wê weke ku wê bi rengekê wê bi wê re wê bikê. Di wê temenê de wê bi xwe bê. Wê, keseyetîya xwe wê pêşbixê. Di rengekê de wê pêşketina ku wê, bi ya faodaliyê wê dawî li rengê jiyane dema kolederiyê wê werênê jî wê hinek têgînên bi hişmendî ku wê pêşkevin û wê keseyetîya xwe afirandina wê jî bê. Ji wê aliyê ve wê, bi xwe bûnê û weke xwe bûnê wê bibê. Di wê temenê de wê, ev wê di demên faodaliyê de wê pêşkevin. Wê di rengekê de wê keseyetîya faodal wê bi wê re wê pêşkeve û wê, bi zêhni û hişmendî wê bibê. Di wê de wê lêpirsinên ku ew dikê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke kaeribê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, bi keseyetiyê ve wê girêdayî wê pêşketinên dema nû wê zêdeyi wê bi wê temenê wê pêşkevin. Kiryarên piratikî ên bi serê xwe wê di wê rengê de wê zêdeyi wê pêşkevin. Kes wê, di rengekê de wê, bi wîna xwe û diyarkirina xwe wê bixwezê wê bikê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê ser wê re wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di rengekê de wê weke bi wê re wê bîrê ser ziman bê. Di wê nûqteyê de wê, morfolojîya wî û azadiyê û keseyetiyê wê weke hinek morfolojîyên ku wê hin bi hin wê derkevina li pêş û bi aliyên xwe yê zêhni û hişmendî wê pêşkevin. Di wê rengê de wê, di nava jiyane de wê weke aliyên ku wê bi wan wê kiryarên mirovî wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê were kirin. Mirov wê bijartinên xwe wê bikê û wê di encama wan de wê, çî wê bi başî û an nebaşî wê bibê wê, di wê rengê de wê bi wê re wê weke encama wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ev weke pêvajoyek pêşketinê wê xwe di rengekê de wê weke bide diyarkirin. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê pêvajoyên afiandinê wê zêdeyi wê bi wê yekê wê bibin û wê, di nava kirinê û fahmkirinê de wê bi wê yekê wê

zêdeyi wê têkiliyên fahmkirinê wê êdî wê bi demê re wê bi hiş wê pêşkevin.

Ji wê aliyê ve wê pêvajoyên fahmkirinê wê çawa wê bibin û wê bi xwe re wê jiyane mirov wê pêşketina wê bidina diyarkirin û wê mirov wê bi wan re wê çawa wê temenekê jiyani wê biafirênê wê, karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê hinekê din jî wê ser wê sekinê bê.

Pêvajoyên pêşketina keyeyetiyê wê di wê demê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke xwe di rengekê de wê bi wê re wê weke bide diyarkirin û wê weke karibê wê di rengekê de wê di şewayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, pêşketina dema faodalismê wê di aslê xwe de wê di rengekê de wê dikarê wê ji aliyekê zêhni ve wê weke bi keyeset bûnê re wê ji aliyekê ve wê fahmbikê bê. BI kevneşopî û orf û adetên wê demê wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê weke wê fahmbikê. Lê di wê demê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke kariibê wê werênê ser ziman ku wê têtîna keseyetiyê wê, di wê demê de wê bi zêhni wê weke aliyên wê yên giring wê bibin ku wê kaeribê wê fahmbikê de bê. Di serdema navin de wê pêşketina têtîna baweriyê wê, ji aliyekê ve wê, tenê wê bi têtîna baweriyê re wê şrove bikê wê bi ya min wê ne têtî vegotinbar bê. Ji wê aliyê zêdetirî wê weke aliyekê pêşketina mirov bi xwe ve jî wê weke aliyekê wê yê giring wê weke ku wê bi wê re wê di rengekê de wê weke hebê. Ji wê aliyê ve wê ev wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê, di meji de wê, bi wê kûrbûna ku wê, di zêhnê de wê were kkirin wê di wê de wê, kirdeya aktiv û di hziirê wê were diyarkirin. Ev kirde wê, çendî wê weke bi xwûdê û hwd re wê were diyarkirin lê ew di cewherê wê de wê weke mirov û mirovtiya mirov bixwe wê, di rengekê ku ew xwe diafirênê û pêvajoyên wê yên pêşketinê û hizirkirinê û hwd wê weke wê di wê de wê hebin ku wê karibê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê têtîna keseyetbûnê wê di wê temenê de wê bi wê yekê wê derkeve li pêş. Li ser demên xwe yên berê re wê, weke xwe bindestiya xwe û bêwinbûna xwe wê derbas bikê. Dema kolederiyê wê di wê de wê hişmendi wê hebê. Wê tegeze wê bêwinkirin wê hebê. Hebûna ku ew heyî wê di wê demê de wê were salixkirin. Lê teqez wê, weke ne heyî û an ne bûyi wê, tevî ku ew heyî û

bûya wê, were diyarkirin. Ev wê weke dîmenekê inkarê wê bi xwe re wê, bide diyarkirin. Di cewherê kolederiye de wê têngîna inkarê wê di wê rengê de wê weke ku wê bi wê re wê di wê rengê de wê weke ku wê hebê. Zihniyeta kolederî wê di wê temenê de wê, ser wê inkarkirinê re wê weke xwe weke xwedî û tenê wê ser wê re wê weke ya bi aidiyet wê diyarbikê û wê ya din wê weke inkar û redbikê re wê biafirê. Ev wê weke aliyên wê yên din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke wê fahmbikê û wê weke karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê weke wê fahmbikê û wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman bê. Li ser wê temenê inkarê re wê, xwe dana herêkirinê wê bi hebûna xwe re hanina berçav wê, rê li pêşketina dema faodalismê wê vekê û dema faodalismê wê di wê temenê de wê weke têngînek zêhni ku wê weke encama têngînek şoreşî de wê weke li hemberê wê û an ser wê re wê bibê wê di dîmenekê de wê weke ku wê xwebide diyarkirin. Di têngînê weke mesihîye û an islemê de ku wê piştî wê cewherê wan wê were jibîrkirin ên weke li hemberê kolederiye û an weke hebûnê ne hasibandinê helwestên ku ew dibin wê di wê temenê de wê weke kiriyar ku wê karibê wê di rengekê de wê bi nirx bihasibênê û wê di rengekê de wê werênê ser ziman bin. Lê ev wê, ji demên destpêkê ên xwe wê derbas nebin. Piştî wê demê destpêkê û pê de wê ev bawerî ji wê bina baweriyên di kirdeyek iteatkirinê de wê, dîmenekê kolederiye wê, bi desthilatî wê hin bi hin wê bi xwe re wê pêşbixin. Xiristiyani wê, bi reformasyonên xwe yên di demên ronasanê û hwd de wê bi aqilekê felsefeyî û encamên wê û niqaşên bi wê ên berê di nava xwe de ku wê bikê wê xwe ji wê derbas bikê û bi awayekê wê, bikê di xwe de wê nûkirinekê bikê. Lê baweriyên ên weke islamê wê vaji wê bikevina rêyekê ku wê heya roja me wê temenê tengezeriyên şariştani û civakên herêmên xwe bi hebûna xwe re wê biafirênin wê bi wê re wê di reng û şêwayekê de wê weke bibin.

Ev jî wê di rengekê de wê weke aliyên ku wê bi wê re wê karibê wê werênê ser ziman bin lê ev ali wê weke aliyên ku ew bi serê xwe wê weke bîr kirin mijare fahmkirinê bi şroveyna berfireh ên bi demê re. Ji ber vê yekê emê nûha ji wan aliyan ve zêde kûr neçin. Lê ya ku em di çerçoveya mijare me de wê bi wê re wê kûr kirin wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di wê temenê de ku wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re fahmbikê û wê

weke karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê têngîna faodalismê wê, cewherê xwe yê şoreşgerî û civakî wê zû ji dest berdê û wê di têngînek desthilatî û rengê wê de wê xwe mahkumi tûnakirinê bikê û wê bi xwe re wê, dîmenekê de wê weke bide diyarkirin.

Lê aliyê zêhni wê hertimî wê piştî wê re wê weke ber ku wê ser temenê hebûna mirov a zindi û diji û hwd wê avakirî bê wê bi wê re wê xwe bide domandin. Di rengekê de wê hebûna mirov a diji wê xwe di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê xwe di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê bide diyarkirin û wê weke karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê di şêwa û rengekê de wê weke bi wê re wê weke karibê û wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê di rengekê de wê weke karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê, bi keseyetbûnê wê, mirov wê derkeve li pêş. Wê di nava xwe û xwezaye xwe de wê jiyaneke wê avabikê û wê rêgezên wê û temenê wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Ji wê aliyê ve wê dikarê wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman ku wê mijare civakatiyê wê, di wê demê de wê weke mijarekê wê derkeve hemberê me ku wê têkiliya kes û jiyane civakî, civaknasi û hwd re wê, bi wê re wê bibê. Di wê temenê de wê ev aliyê wê yê mirov wê bi wê rengê wê weke ku wê bibê ku wê çawa wê, di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin bê. Di wê nûqtayê de wê aliyê wê kes û civakî wê hevdû wê bi hev re wê bi tevger û kirin û pratikên jiyanî re wê biafirênin. Ev wê, bi rengekê wê, dîmenên civakî ên çawa jiyankirinê xwe dana jiyankirinê temenê wê bi têngînen weke yên abori û hwd re wê, di rengekê de wê bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê di nava xwezaye xwe ya civakî û ya xwezayîya derve û hwd re wê di ahengekê de û bi têkiliya herdû aliyên a bi hev re wê di şêwayekê de wê weke ku wê bikê ku wê di şêwayekê de wê bîrê li holê û bide diyarkirin. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di rengekê de wê, abori wê, temenê wê, bi hiyararşîya ji kes, malbatê, koma civakî, koma

baweri û hwd re wê, di zikhev de wê weke ku wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê bibê û wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke kaeribê wê di şêwayekê û weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke kariibê wê fahmbikê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê ji aliyê xwezaye civakî û xwezaye derve ve wê weke karibê wê werênê ser ziman û wê hinekê din wê bi wê re wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Di çerçoveya têtîna di nava xwezaya xwe ya civakî û ya xwezayî a derve jiyankirinê de wê dema ku em mijare jiyane mirov wê werênina ser ziman wê, weke du aliyên ku wê hevdû diafirênin û adilênin wê di dîmenekê de wê bibê. Jiyane xwezaiya civakî wê di xwezaiya xwe de wê, di rengekê de wê, şekil û awa standina wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê bêtê ser ziman ku wê, di nava xwezaya giştî a derve de wê bibê. Di rengek din de jî wê di nava xwezaye civakî wê aliyên wê yên ku wê di rengekê de wê, weke bi têtîna hiyararşîyî wê were diyarkirin wê ji têtîna bingihîn a weke malbatê wê were lê hizirkirin û li gorî min wê têtîna malbatê wê di aslê xwe de wê weke rewşek dikarê ji wê rewşa hiyararşîyî û rêziya de wê, fahmbikê ku wê bi rengekê din wê weke bi hebûnek temenî a civakî wê weke karibê wê fahmbikê wê bi wê re wê bibê. Di wê de wê têtîna jiyane a etikî, kirdeyî û her wusa abori jî wê weke were rêxistin kirin. Di wê nûqteyê de wê, di rengekê de wê malbat wê çawa û bi çi bijî û wê çawa wê temenê xwe bi dahat û an çavkaniya wê re wê bijî wê weke aliyekê wê yê ku wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê têtîna malbatê wê dikarê wê di wê temenê de wê weke bi wê re wê di şêwayekê de wê weke li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê weke karibê wê di dîmenekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Aboriya malbatê wê, di dîmenekê de wê, karibê wê ji gelek aliyan ve wê di nava wê de wê li wê bihizirê bê. Ji morfolojîyek û an weke aliyekê wê de wê weke çawa wê, di şêwayekê de wê, dahatên ku ew dihên wê çawa wê, di rengekê de wê bi hev re wê di ahengekê de wê weke hevbeş wê werina bikarhanin û wê di rengekê de wê di puteyekê de wê weke bêtê berhevkirin û wê di wê çerçoveyê de wê bi wê yekê re wê di serifendina

wê were lê hizirkirin. Ji wê aliyê ve wê, her endamê malbatê wê di rengekê de wê weke di şêwayekê de wê weke xwediyê wê rewşa wê ya ku wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê, li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê, aliyê ku wê weke di nava civakê de wê were gotin ku wê bi awayekê bi aqilane bi karhanina wê, ku wê were diyarkirin wê weke şêwayekê wê yê ku wê çawa wê, di rengekê de wê weke bi wê re wê were lê hizirkirin bê. Ji aliyê din ve jî wê weke aliyekê wê yê din wê weke karibê wê di dîmenekê de wê weke bi awayekê de wê weke li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din jî wê, di dîmenekê de wê endamên malbatê wê weke rewşa wan ya abori bê. Di wê nûqteyê de wê, di rengekê de wê, di nava jiyane faodal de wê li gorî têngînên etîkî wê nêzî malbatê wê were kirin wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê fahmbikê bê. Mînaq wê, di rengekê de wê, çendî wê weke 'jin di nava malbatê de wê weke 'dervî kar wê were hiştin jî lê di aslê xwe de wê, ev wê di jiyane kar û xabatê de wê di aslê xwe de wê di wê demê de û di nava têngîna jiyane abori de jî wê, weke kirdeya herî zêde a afrinêr û adilinêr bê. Di wê temenê de wê, di nava jiyane aboriyê de wê, afirandin û berhevkirinê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê bikê. Ya ku wê, di rengekê de wê weke bi wê yekê re wê di aslê xwe de wê li wê were lê hizirkirin ne di têngîna dervî kiriyara kirina karekê û hwd bê. Di rengekê de wê karê ku ew dikê wê beremberê wê weke bi hebûna wê re were hasibandin û mafê wê ji wê re wê were destnîşandin û hwd wê, weke ji wê aliyê ve wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê di dîmenekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke kaeribê wê werênê ser ziman bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê fahmbikê bê. Di wê temenê de wê, di rewşa biryargirtinê de bê û an diyarkirinê de bê wê weke bi temenê wê yê 'etîkî' wê çêkirina wê re wê, weke bi wê re wê, dervî wê biryargirtinê wê were hiştin û ev têngîna weke ya 'etika faodal' wê were diyarkirin de wê di wê de wê ew wê weke bêmaf û bêazadi a bo diyarkirinê wê were hiştin bê. Di rengekê de wê etika faodal wê di wê nûqteyê de wê di rengekê diyarkirina cihêkariyê a di nava aliyan de wê, bi teybtî wê weke torin û ne torin, jin û mêr, zaro û balix û hwd de wê de wê, di rengekê de wê bikê. Têngîna bi wê rengê a di nava civakê de a weke bi rengekê hiyararşîyî ku wê xwe bide diyarkirin wê di aslê xwe de wê weke

mireteyek ji wê demê ku wê li demên hemdem jî wê di rengekê de wê bimênê.

Têgîna faodaliteyê wê di wê demê de wê, jinûve ku wê keseyet pêşkeve û xwe nasbikê û wê xwe bidest esasgirtinê û hwd wê bigrê wê bi wê re wê, ajoyekê jî wê weke ku wê temenê wê biafirênê ku wê bi wê temenê wan nirxên bi wê rengê ên serdema xwe wê bi wê re wê biafirênê. Di rengekê de wê, di şewayekê de wê, di serdema navin de wê, ev têgîn wê di rengekê de wê derkeve li pêş. Têgîna baweriyê wê, di demên kevnera de jî û yên serdema navin de jî wê weke di wê temenê de wê weke di rengekê bi zanebûnê re wê, di hevsengiyekê de wê weke wê were ditin. Di wê nûqteyê de wê, di rengekê de wê weke yê ku ew xwediyê wê hêstê bê wê weke bi zane bê û wê, di rengekê de wê weke xwediyê, reng, rewş û rewîstek jiyanî jî bê. wê di wê rengê de wê weke ku wê bi wê re wê, xwe bide diyarkirin.

Di serdema navin de wê, ev rewş wê di kiryarên mirovî de wê, di rengekê de wê, diyarkeriya wan wê derkeve li pêş. Minaq wê di rengekê de wê rewşên weke yên jin û mêr bi hev re rûnanerîn, û an rewşên weke mêr xwediyê fêrsa diyarkirinê a li ser malbatê û an jinê û hwd re bê. Ev wê, di rengekê de wê weke di wê temenê de wê weke hinek fêrsên ku wê bi wê yekê wê xwe bidina diyarkirin bê.

Di wê nûqteyê de wê, di demên ku ev fêrs wê, bibin de wê hê kûrbûnên bi têgînî û zêhnî ên weke bi têgîna zayendî û hwd wê, nebûbê. Di rengekê de wê, kes wê, di wê temenê de wê, di demên piştî ku wê ew wan wê pêşbixê wê, êdî wê di wê temenê de wê bingihê lêpîrsinekê jî wê di wê rengê de wê weke ku wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê weke ku wê bikê û wê bide diyarkirin.

Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di şewayekê de wê têgîna zayendîtiyê wê di demên serdema navin de wê, di rengekê de wê, pêşkeve û wê rewşên weke di nava jin û mêr de ku wê weke bi têgînên ku wê weke têkiliyên nava wan diadilênin wê werina ser ziman wê weke destpêka wê bê. Ji wê aliyê ve pêvajoyek wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Wê jî dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê têgîna malbatê wê, di wê rengê de wê, hin bi hin wê di rengekê de wê bi wê re wê bibê. Mêr wê weke parastvan û bav, wê derkeve li pêş. Jin wê weke ya zaroyan dihênê dûnyê, xwedî dike û malbatê bii wê yekê wê temenê wê diafirênê wê bê ditin. Ji wê aliyê ve wê ev wê hin bi hin wê weke aliyên ku wê, di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin bin.

Di renekê de wê, lêpîrsina ser têngîna jinê re wê, di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, aliyekê ku wê, di renekê de wê, di nava lêpîrsinên têkiliyên civakê û hetta yên nava civakê û bawerîyan û hwd de jî wê di renekê de wê bide diyarîkirin. An jî wê bi derûnî û civaknasî de wê, karibê wê bi rengê wê werênê ser ziman. Di asta pêşî de wê, bi civaknasî wê ne hizirê bi têngînek ji ber ku ew jin a û hwd ew bi axîfê û an ne axîfê. Di wê temenê de wê ev wê, di renekê de wê weke rewşek ku wê temenê hebûna weke kirde û an objeyek di hizirê wê, bi wê re wê were dîtin. Di civaknasîyê de obje wê weke têngînek ku ew heya û di hizirê bi kirde wê were fahmkirin. Di wê temenê de wê her obje wê weke bi kirdeyîtiyekê wê weke karibê wê di renekê de wê fahmbikê. Ev dikarê wê weke zindî bê û an ne zindî bê. Di wê temenê de wê di renekê de wê bi wê yekê wê kirdebûna objeyê wê, di renekê de wê, weke bi ber têngînek şûbjeyê a weke salixkirînekê ku wê bi wê re wê were diyarîkirin û an di renekê de wê, di nava çerçoveyek heyin û hebûnê a bi hebûna re de wê weke di renekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di renekê de wê weke di dewama wê de wê weke karibê wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bi hizirê bê. Mijare kirdeyîtiyê wê weke têngîna bi hebûna heyî dikarê bi hizirê û an bi kirdeyek bi wê di hê hizirîkirin ku ew wê bi wê hebê re wê, di renekê de wê weke karibê wê fahmbikê bê.

Di nava jiyane mirov de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê mirov wê di pêvajoya hilberînê de wê dema ku wê afirandînekê wê bikê û an wê, hilberînekê wê çêbikê wê bi wê re wê pêvajoyek beremberê a xwe afirandîna jî wê di keseyîtiya xwe de wê biafirênê. Wê bi wê re wê, ya ku ew afirandîna wê weke afrîneriyek ku ew jî destê wî derketî wê bibînê. Wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê karibê wê werênê ser ziman ku wê, xwe bi wê yekê wê weke afrînerê wê û weke xwedîyê wê pêvajoya çêkiirna wê di renekê de wê weke bibînê. Ev wê weke hêstekê bi xwe bawerbûnê jî wê di renekê de wê weke ku wê biafirênê û wê weke karibê wê di renekê de wê weke wê bîrê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke kkaribê wê di wê temenê de wê di renekê de wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê ev pêvajoya hilberînê wê bi wê yekê wê encamên wê pirralî wê di zêhn û hişmendiya mirov de wê bibin û wê mirov wê bi wê re wê weke bibê xwedîyê têgihiştinên cihê. Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê çerçoveyê de wê di

şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di rengekê de wê weke pêvajoya hilberînê wê, di wê temenê de wê ji wê ya ku ew weke tiştê hilberand wê ji wê zêdetirî wê weke bi wê xwe bîafirênê. Tenê ku wê ji aliyê tîgîna azmûnê û hwd ve wê li wê binerê wê weke aliyekê wê yê giring wê weke bi wê yekê wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê û şêwaye de wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê tîgîna hilberînê wê mirov wê bi wê yekê wê bi xwe re wê bi xuyî û di xwe de wê bi zêhni wê bikê. Lê berê wê di jiyane xwe de wê bi fizikî û hwd jî wê weke ku wê bi pratikî wê bikê. Ev wê weke sê aliyên ku wê di wê temenê de wê bi wê yekê re wê weke ku wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê di wê temenê de wê, bi wê re wê weke li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ji wê laiye ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê tîgîna hilberînê wê, ji wê aliyê ve wê, weke bi aliyên wê yên giring ên din re wê bi wê yekê wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê tîgîna hilberînê wê, ji wê aliyê ve wê bi aliyê tevgerên mirovî ên di jiyane de re wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa hilberînê wê di nava jiyane de wê bi wê yekê wê encanên wê hebin û wê bi encamên wê re wê weke ji gelek aliyên ve wê weke karibê wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke wê fahmbikê û wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê çerçoveyê de wê di şêwayekê de wê weke wê fahmbikê û wê weke karibê

wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê, dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Mijare hilberînê wê bi wê yekê wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê bi wê aliyê ve wê bi pêşketinên hebûnê ên zêhni ve wê di nava têkiliya şubje û obejyê û fahmkirinên wê re de wê, bi têkiliyekê re wê fahmbikê û wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare hilberînê wê, di nava jiyanê de wê bi aliyên wê yên abori re me li jor wê hani ser ziman. Ji wê aliyê ve emê di dewama wê de wê bidomênin û wê werênina ser ziman. Aliyên wê yên zêhni wê bêgûman wê weke aliyekê ku wê pirrali wê weke karibê wê werênê ser ziman bi encamên wê re. Wê bi serê xwe wê weke dikarê wê bikê mijare lêkolînê bi fahmkirî û hwd. Di wê temenê de wê, aliyên wê yên giring wê, di wê nûqtayê de wê, di nava jiyanê de wê mirov wê çawa wê bijî û an çawa dikarê hebûna xwe biafirênê û wê bi wê re wê di dewama wê de wê li ser wê re wê bisekinê. Her hilberînek wê pêvajoya wê ya hilberînê, bikarhanînê û bûyinê wê weke hevgirtinên wê yên weke bi fizikî û hwd re wê, bi gelek aliyên wê re wê, bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê bê. Ji wê aliyê ve wê minaq wê, dema ku em digihijina têgînek teknikî wê ew pêvajoya wê ya çêkirinê wê bi serê xwe wê weke pêvajoyek hilberînê û an afirandinê wê biafirênê. Aliyê din ê di dewama wê de wê, çawa wê were bikarhanîn û wê di rewşên kêrhati ên çî de wê bikarhanîna wê bibê û an wê were kirin wê weke aliyên wê yên din ku em dikarin di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke li wê bihizirê û wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Di mijare pêvajoya kêrhatina wê tiştê de wê, di rengekê de wê, pêvajoyên cûr bi cûr wê ser wê afirandinê re wê bibê. Rewşa fizikî wê di rewşek levkirinê de wê bi rewşa bûyinê re wê weke karibê wê li wê bihizirê bê. Biqasî ku wê li rewşa xwezayî a fizikê wê levhatinekê wê bi wê re wê tefkirbikê û wê bi wê bihizirê wê, bi heman rengê wê bi wê hillberînê û rewşa tiştê a çêkirî re gihiştina levhatinekê bi rewşa wê ya heyî û an bi wê re wê di rewşên nû de wê rewşa wê bi afrîneriyên nû re wê pêşbixê wê weke aliyê wê yê din ê giring wê weke karibê wê li wê bihizirê bê. Em dema ku em bahsa tiştêkê dikin ku ew kêr çî dihê? Lê di rengekê de wê kêrhatinek di rewşek weke ya bi wê re wê weke

bijartinekê wê bikê. Lê di dewama wê de wê, bi wê tiştê wê karibê rewşên nû wê were pêşxistin ku ew di wê de were bikarhanin. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Em dizanin ku wê kazmayek bo kolandinê wê baş bê. Lê ew bo tiştên din ên ku em dikarin bi rewşa wê re jî wê bikarbênê wê, karibê bibê. Di wê temenê de wê di reng û awayên cihê de wê weke derfeta wê hebê ku wê pêşbixê bê.

Rewş wê, dema ku ew dibin wê li gorî xwe afirandinê wê fêrsên wê yên fahmkirinê wê bidina ku em bi wê re wê li wê li gorî wê bikin. Lê bi wê re wê, her tişta ku me çêkir jî wê fêrsên nû ên fahmkirinê wê bo çî wê karibê wê bikarbênê jî wê di rengekê de wê weke bi xwe re wê di serê me de wê bide çêkirin ku em wê bo wê bikarbênin. Di wê temenê de wê, rewşên nû jî wê bi wê re wê weke ku wê bi wê re wê biafirênê. Lê her rewşên ku wê, bên afirandin û an pêşxistin jî wê, di rengekê de wê, çendî ku wê di asta pêşî de wê weke li gorî wê amûrê jî bin lê wê bi serê xwe wê di rewşa dawî de wê weke bi hebûna xwe re wê hebin û ew dikarê ji me re derfeta hizirkirinê a bi çêkirinê nû ên tiştên weke bo wê bikarhaninê wê bi xwe re bi hizrên wan re bîrê. Wê demê ev wê weke pêvajoyek diyalektîkî wê di rengekê de wê weke di dewama hev de wê çawa wê, di pêvajoya bûyinê de ê di nava ya fîzîkî û ne fîzîkî de wê weke bibê û wê xwe bi wê re wê di dewama hev de wê weke bide domandin wê weke karibê wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku wê weke karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bîrê ser ziman bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di şewayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê bê. Pêvajoya piratikê wê di wê temenê de wê weke pêvajoyek hilberînê jî wê di jiyanê û meji de wê encamên wê bi wê re wê bibê û wê xwe bi rengekê wê di wê temenê de wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê weke bi aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şewayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Pêvajoya hilberînê wê di wê temenê de wê, ji zêhn li pratîkê û ji pratîkê li zêhnê bi biriqînên ku wê bi wê yekê wê ji hev û li hev wê bikin wê di rengekê de wê bi wê yekê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Rewşa hilberînê û jiyanê aqilî

Rewşa hilberinê û jiyane aqili wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê çawa wê pêşketinek wê bi wê re wê di jiyane de wê weke bibê bê. Di serî de wê bi encamên wê yên abori û hwd re wê di nava jiyane de wê çawa wê bibê wê karibê wê werênê ser ziman. Lê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê pêvajoyên wê yên bi aqili û di jiyane de wê bi rewşa fahmkirinê û hwd re wê weke karibê wê di rengekê de wê weke li wê bihizirê û wê weke karibê wê di awayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Mijare hilberinê wê encamên wê di rengekê de wê di nava jiyane de wê weke karibê wê ji gelek aliyan ve wê li wê bihizirê bê. Lê di rengekê de wê weke aliyê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şewayekê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê pêvajoyên kirinê û an piratikê di nava jiyane de wê, di rengekê de wê, weke pêvajoyên di dîmenekê bûyina objektiv de wê di şewayekê de wê weke karibê wê bi diyardeyi wê li wê bihizirê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê pêvajoya hilberina bi aqili wê, di rengekê de wê, weke pêvajoyek pîratikî a ku wê karibê wê ji gelek aliyan ve wê werênê ser ziman bê. Pêşî wê weke ku wê, pêwîst bê ku wê hinekê din wê li ser wê bisekinê ku wê di dewama wê de wê heya ku mirov wê tîgîna rewşa hilberinê û encamên wê yên bi fahmkirinê û aqil re wê di rengekê de wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê bê.

Pêvajoya pratikî wê di rengekê de wê, ji wê aliyê ve wê weke pêvajoyek bi tevgerî û hizirkirinên ve wê weke girêdayî wê di karê li wê bihizirê û wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê werênê ser ziman bê. Minaq wê pêvajoyek heyinê wê bi wê re wê bibê. Di wê temenê de wê, dema ku me kirinek kir û an piratikek me bû wê ew wê êdî wê ne tenê wê weke bibê wê weke hebê jî. Di wê temenê de wê weke heyinekê wê weke hebê. Wê demê mirov wê ji wê dihizirê. Di wê temenê de wê weke di rewşek fizikî de wê weke çawa wê bi rewşek hizirî wê, di wê de wê kûr bibê wê di rengekê de wê bibê. Minaq wê ddema ku em bahsa rewşek wê weke bi teknikê wê dikin wê tv'yek wê çawa wê, weke hebûna wê hebê bi teknikê. Lê wê di dîmenên wê û dîtinên di wê de re wê, bibê wê kûrbûnekê wê bi zêhni wê di wê rengê de wê di dewama wê de wê weke ku wê bikê. Di wê temenê de wê her dîmen jî wê weke bi deverekê ve

wê weke girêdayi bibê. her girêdanek bi deverekê re wê deverên din û an rewşên din wê bi xwe re wê girêdayi wê biafirênê. Û ev wê weke tûrek têkiliyan a bi berdewami ku wê karibê pêde herê û wê di reng û şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di rewşa têgîna hilberinê de wê, ev wê weke aliyekê ne tenê wê bi mejiyê me yê hizirkirinê re wê weke aliyekê hilberînêr bê. Ji wê zêdeyi wê weke aliyekê wê yê ku wê weke karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê weke li wê bihizirê û wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Pêvajoya hilberînê a bi fizikî û mejiyî wê bi hebûna me ya fizikî a jiyânî ve wê weke girêdayi bê û wê di wê temneê de wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Wê jî dikarê wê di rengekê de wê, dikarê wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman bê. Mijare hebûna bûyinê wê di wê temenê de wê bi kirin û tevgerên me ve wê girêdayi wê bi wê re wê weke karibê wê di rengekê de jî wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. her tevgerên me wê çendî wê di rengekê de wê weke bûyinekê wê bi serê xwe wê weke karibê wê fahmbikê lê wê di rengekê de wê weke bi dewama ya din re wê di rengekê de wê weke karibê wê, di rengekê de wê fahmbikê jî bê. Ew di dewama wê de bûyin jî wê di rengekê de wê di awayekê wê bi pêvajoya kirinê ve wê girêdayi wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê bibê wê weke karibê wê di şêwayekê de wê, werênê ser ziman bê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê bi wê re wê di awayekê de wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Kirinek wê dema ku wê, di dewama kirinek berê bûyi de wê were wê, ne weke kirinek û an piratikek ku ew weke pêş hati dîtîn bê. Wê weke kirinek ku ew weke ji xwe bûyi û an di rengekê de

weke kirinek ku ew di şêwayekê de wê, bi awayekê weke bûyi bê. Dikarî ew kirina ku ew bûyi di dema bûyina wê de wê weke kirinek din jî bûba. Lê piştî ku ew bû jî wê di rengekê din de wê weke ku ew heya û êdî wê weke nikaribê wê were redkirin wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Ev jî wê weke dîmenekê pêwîstîniya bi hebûna heyî û an a ya bûyi re wê weke di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê fahmbikê û wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Kirinek wê dema ku wê di dewama wê ya din de wê hat wê girêdanek epistemikî û ontolojiyî wê bi wê bûyinê re wê bi xwe re wê, piştî wê bûyinê wê bi xwe re wê, di şêwayekê de wê weke ku wê biafirênê. Ev wê weke aliyekê wê yê ku ew bi wê heya û an bûya re wê weke karibê wê bi wê re wê fahmbikê û wê di wê çerçoveyê de wê di rengekê de wê weke karibê wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di reng û awayekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê werênê ser ziman ku wê rewşa bûyinê û an piratikê wê di mejiyê mirov de wê weke hebûnek şenber a weke dervî aqilê me ûû tefkira me ya bi hizirî wê weke diyardeyekê wê di şêwayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin û wê di şêwayekê de wê temenekê wê yê giring wê weke karibê wê bi wê re wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê bê. Ev pêvajoyên bûyinê wê di rengekê de wê di dîmenê pêvajoyên hilberinê me yên di jiyanê de jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê weke karibê wê di reng û awayekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di dîmenekê wê werênê ser ziman bê. Mijare hebûnê wê di rengekê de wê pêvajoya wê ya bûyinê wê di rengekê de wê kirina dibê û an pêkdihê bi tevgerên me yên di jiyanê de û an çûnûhatinên me yên di jiyanê de wê weke bi wê re wê karibê wê bi wê re wê, bi wê rengê wê li wê bihizirê bê. Pêvajoyên bûyinê wê di wê temenê de wê, di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Mijare hebûna kirinekê wê di rengekê de wê 'mayindatiya wê' di rengekê de wê di nava civakên kevnera de jî wê were lêpirsin. Di nava vegotinên kurdan ên

demên kevnera de wê bi têngînên weke “em çi dibêjin û an bi deng dikin û piştî ku me ew bi deng kir wê weke hebûnekê di valahiya fezeyê de wê hebûna xwe wê hetaheta wê, biparêzê û wê mayinda bibê’ re wê di rengekê de wê werênina ser ziman. Di wê temenê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê bi rengekê re wê bi wê re wê weke li wê were lê hizirkirin. Mijare têngîna hebûnê û heyinê wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê çerçoveyê de wê di rengekê de wê bi wê re wê weke karibê wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di reng û awayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Têngîna bi jiyane bi aqîli re wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê weke karibê wê li wê bihizirê bê. Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê, tiştêkê wê çawa wê were kirin wê bê xwestin ku ew di rengekê de wê were lê hizirkirin.

Morfolojiya hebûnê wê, di rengekê de wê di nava hebûna heyî û ya diji û pêvajoyên wê yên jiyankirinê û hwd re wê bi wê re wê bibê û wê, her pêvajoya jiyane bi çi awayê bê wê, weke di rengekê pêvajoyek hilberinê de wê di meji de wê weke encamên wê hebin. Di wê temenê de wê weke bi hizirkirinê wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Morfolojiya hilberinê wê di wê temenê de wê pêvajoyekê bi fahmkirinê wê biafirênê û wê, di rengekê de wê diyalektika wê di rengekê de weke ku wê bi xwe re wê bide diyarkiri. Di pêvajoya wê ya girêdana ji kirinekê li kirinekê de wê, di rengekê de wê çawa wê kirinek wê bi ya din ve wê were û û bibê û an wê di dewama wê de wê çi wê û çawa wê were wê di rengekê de wê, weke têngînek ku wê di morfolojiyek rasthatinê de bê. Lê piştî ku ew hat bû jî wê di dewama wê de wê rengê wê bûyinê wê di rengekê de wê bi çi awayê û bi kijan aliyê ve wê bibê wê bi xwe re wê weke di rengekê de wê weke aliyekê wê yê di rengekê de wê bide diyarkirin bê.

Ji wê aliyê ve wê weke dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Mijare pêvajoya têkiliya hilberinê a bi diyalektikî wê dikarê wê di wê rengê de wê werênê ser ziman ku wê di pêvajoyekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê yekê û rengê bê ku wê, pêvajo wê weke dema ku ew bû wê, di wê temenê de wê weke çawa wê di rengekê de wê weke bi wê re wê bibê wê weke

karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê, fahmbikê bê. Minaq wê, em kirinekê wê dikin em dizanin ku wê çawa wê bibê û em pêvajoyek çawa wê di rengekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Di rengekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê, di pêvajoya bûyinê de wê çendî wê weke ya di dewama wê de wê were wê weke diyar jî bê lê wê di aslê xwe de wê weke bi hev ve wê di dewama wê de bûyinê û haninê wê weke pêvajoyek ne girêdayi ya berê wê bê. Ji wê aliyê ve wê weke pêvajoyel fahmkirinê û zêhni a ku wê di rengekê de wê weke bi serê wê, di rengekê de wê weke wê fahmbikê bê. Lê di rengekê de wê levkirinên nava pêvajoya pêşî ya piştre wê di rengekê de wê hebê û ev wê, di rengekê de wê weke pêvajoyekê wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diiyarkirin bê. Ya ku wê, piştî wê were wê, di rengekê de wê, di rengekê de wê çendî wê weke di rengekê de wê bi wê re wê, di nava 'levkirin' û an 'ahengekê' de jî bê lê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê, di şêwayekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di awayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ya ku wê piştî wê demê wê minaq wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke temenê têgînên weke 'bi nakokiyê' ku wê bi fahmkirinê wê biafirênê wê ji wê zêdetirî wê pêşketinên têgînî/hişmendî ên weke bi demê re û an li gorî demê ku wê di rengekê de wê bibin û wê di wê ya berê de wê weke li gorî ya dema piştre wê weke di wê de wê bi kifşkirina kêmesîyan bê û an weke levnekirinên ku ew wê weke di awayên pêşketinê û pêşveçûnê û hwd de bê. Ev wê weke aliyên wê yên ku wê, di rengekê de wê temenê lêpirsinê wê bi xwe re wê bînin û ev pêvajo wê hertimî wê ya dema nû wê weke ya wê pêşketinê a 'esasî' wê di rengekê de wê di demekê de wê weke di têgînekê de wê weke wê bikê. Lê ev jî wê di nava xwe de wê ya ku wê ji wê re wê piştî wê bibê sedema lêpirsinê wê hin bi hin wê bi pêvajoya jiyankirinê afirandinê û an şêwayê wê û hwd re wê biafirênê. Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê weke karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke li wê bihizirê û wê fahmbikê bê.

Mijare hilberinê di meji de wê weke encamên wê yên bi fahmkirinê wê bibin û wê ev pêvajo wê weke pêvajoyek dualî wê weke karibê wê di destpêkê de wê fahmbikê bê. Aliyê pêşî wê weke pêvajoya ku wê di

çerçoveya têtîna weke kirde û bûjenê de wê weke karibê wê fahmbikê bê. Yanî wê di nava kirinekê û ji wê girtinên bi hiş û zêhni û hwd re wê di pêvajoya wê ya fahmkirinê de re wê weke karibê wê fahmbikê bê. Pêvajoya zêhni û ya fizikî û an bi piratikî wê karibin di reng û rewşên xwe de wê pêde herin û wê, çendî wê weke bi têtînek azmûnî û wê weke karibê wê bandûra wan wê weke li hev hebê jî lê wê di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê, cihê bê. Di wê temenê de wê her pêvajo wê, di rengê de wê biqasî wê di xwe de wê weke bi rengekê wê pêşkeve wê bi wê yekê wê, di şewayekê de wê, bi têtîliya wê ya derve re wê fahmkirinekê jî wê weke ku wê bide me. Di rengekê de wê girêdanên nava ya hundurîn û derveyî wê carna wê ji şibinekê a weke weke hev zêdetirî wê weke têtînek ku wê di rengekê de wê bi hev girêdanek ku wê weke bi kodkirinek xêwî wê bikê û wê bi wê re wê, weke têtîliyek fahmkirinê wê weke ku wê bi wê re wê bikê û wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Pêvajoyên hizirkirinê minaq wê karibin weke minaq wê bidin. Di wê temenê de wê, ev di hundurê mejiyê me de bin û wê di serê me de û an wê bi temenê xêwa me re bê. Di rengekê de wê xêwa me wê, xwediyê temenekê hizirkirinê û girtinên weke azmûnên hizirî bê. Ji wê aliyê ve wê bi wê re wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê, di şewayekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di şewayekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê weke karibê wê di şewayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şewayekê de wê werênê ser ziman bê. Ya derveyî wê weke rewşek diyardeyî û fizikî û an weke kalibekê wê, di rengekê de wê weynekê wê di wê hizirkirinê de wê weke di çerçoveya têtîna gotin û wateya ku ew di wê de wê were fahmkirin û an bi wê re wê were fahmkirin jî. Lê di wê temenê de wê, têtîna lêkirinekê û an fahmkirinekê bê. Ji wê aliyê ve wê, di rengê lêkirina wê kirdeyê wê di rengekê de wê ne tenê wê ji ya ku em bi hizirin û li wê bikin bi tenê wê bibê. Ji wê zêdetirî wê aliyên wê yên din ên bi levkirina fonolojikî û morfolojîyî a di gotinê de ku wê weke di temenê lêhatinekê û an levhaninekê di nava wê de wê weke wê bi wê re jî wê weke aliyekê wê yê ku wê weke karibê wê di şewayekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê weke karibê wê, di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di mijare têngîna diyaretîya ya derve de wê, ji wê aliyê ve wê weke weynek wê ya giring a şenber ji wê têngîna razber a hundurîn re wê weke hebê. Di nava wê de wê, weke têtîliya nava wê ne tenê ji aliyekê ve lê wê ji gelek aliyên ve wê weke karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê bi wê re wê encamên weke bi fahmkirinê bi wan li wê bihizirê û bigihijê li wan. Aliyê pêşî wê di nava gotin û wateyê de wê levkirna nava wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê bê. Lê aliyên din wê, weke bi rêyên şibandinê, ima û hwd re wê, weke bi aliyên din ve jî wê weke di wê temenê de wê bi wê re wê weke karibê wê li wê bihizirê û wê di wê çerçoveyê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê ji aliyekê ve wê weke karibê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman bê. Mijare kirdebûnê wê, di wê temenê de wê bi aliyê razber ve wê girêdayî wê weke aliyê zêhni/hişmendî û hwd re wê, xwe di şêwayekê de wê bide diyarkirin. Ev wê weke aliyekê ku wê bi wan aliyên ku me li jor wê bi wê kirpend re wê, di têtîliyên fahmkirinê ên nava wê de re wê weke karibê wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ev jî wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Mijare lêpirsinên bi hizirî wê bi wê yekê wê weke aliyên ku wê di wê temenê de wê ji aliyekê ve wê di nava wê têtîliyê de wê bi alikariya têngînên weke rasyonaliya li ser kalibê fizikî û têngîna weke levhanina mantiqî û hwd re wê bi wê re wê weke di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de wê weke pêşketina keseyetîya aborî û zêhni ..

Ku mirov wê di rengekê de wê têngîna pêşketina ramyariya demê wê şîrove bikê wê ser çî temenê civakî wê pêşkeve wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê. Her wusa ew temenê wê yê civakî jî wê li ser çî temenê wê yê rewîstî, aborî û an çandî û hwd wê pêşkeve wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê wê weke aliyekê wê yê giring bê. Ji wê aliyê ve wê mijare têngîn aborîyê wê, weke keseyetîya wê, ku wê di rengê keseyetîya derûnî, civaknasî, çandî û hwd de wê, dîmen û xoslet û di rengekê de wê weke bi diyaretîya xwe re wê pêşkeve û wê bibê bê. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê weke aliyekê û an dîmenekê pêşketina civakî wê di şêwayekê de wê weke xwe bide diyarkirin.

Ji wê aliyê keseyetîya aborî wê, weke aliyê wê yê zêhni wê di wê temenê de wê pêşkeve. Lê wê dema ku em li wê binerîn wê dema ku ew

aheng û belansa wê di nava civaketiya wê de baş newê fahmkirin bi pîvanên wê yên hişmendî re wê, di rengekê de wê di şêwayekê de wê, di rengekê de wê bi xwe bi xwe wê bi hişmendiya xwe ku wê weke ne di farqê de bûna civaketiya xwe de jî wê weke karibê wê pêşkeve.

Ji wê aliyê ve wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê têngîna keseyetiyê wê ji her aliyê ve wê fahmkirina wê bi çerçoveyek civakî wê weke karibê wê bibê. Mijare civakatiyê wê, ji wê aliyê ve wê ne tenê bi temenê çandî bi sînor û wê weke bi gotinên tang wê karibê wê were fahmkirin û ne jî wê di rengekê de wê di rengekê de wê bi serê xwe wê bi aliyekê wê bi tenê wê karibê wê were fahmkirin. Weke çawa wê keseyetiya derûnî û civaknasi wê weke rengekê wê yê objektiv ê ku wê bi diyaretîya wê re wê karibê wê fahmbikê wê bi heman rengê wê ya abori, ramyari, rewîstî hizrî û an rewşenbîrî û hwd jî wê di rengekê de wê weke karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ev jî wê di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Mijare keseyetiyê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê bi wê yekê û rengê wê werênê ser ziman. Bi ya min gotina max Weber a di temenê civakatiyek pirrçînîyî wê ji wê aliyê ve jî wê weke di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman.

Wî, dema ku wê bi aliyê civaketiya rewîstî û an ramyari û hwd de wê, bi temenekê çandî û şîroveya wê ya dîrokî û hwd re wê hani ser ziman wê li ser temenekê zêhni ê bi wê yekê û rengê wê weke ku wê bixwezê wê werênê ser ziman. Bi têngîna jî serî ve dana diyarkirinê re wê karibê wê şêwayê wê yê fahmkirinê fahmbikê. Aliyekê din jî wê kirpendinên wî yên ser ferdiyetê ku wê bibin wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bi xwebûnê û heta ku wê ji têngîna civakê jî wê bi xwetir bûnê wê weke di rengekê de wê weke bibê wê ji wê aliyê ve wê weke aliyekê ku wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê bi xwebûna kes û gihiştina keseyetiya xwe û nirxên xwe wê, di wê rengê de wê weke aliyê wê yê giring ku wê weke karibê wê ji wê aliyê ve wê weke bi wê aliyê ve wê karibê wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Mijare civakatiyê

wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ev jî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê têngîna civaketiye wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Mijare civakatiye wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê bi wê yekê û aliyê ve wê girêdayî wê hinekê li ser wê biskeinê û wê fahmbikê bê.

Civak û keseyet û nirxên wê di rengekê de wê weke aliyekê mijarê ê giring wê weke karibê wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di şêwayekê de wê, karibê wê di rengekê de wê, werênê ser ziman bê. Wê jî dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê. Mijare civaketiye wê, di rengekê de wê bi aliyên wê yên wê yên giring wê weke lingên wê abori, ramyari û an têngîhên weke destûrî-etikî û hwd wê, di rengekê de wê bi wê re wê bibin. Ev wê, bi wê re wê, xwe weke dîmenekê di hevsengiyekê de ku wê bi wê re wê weke xwe di rengekê de wê bide diyarkirin bê.

Ji wê aliyê ve wê, dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê. Di rengekê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê têngîna civakatiye wê, çawa jiyankirinê wê weke dîmenekê wê di rengekê de wê bi wê re wê were diyarkirin. Lê di wê temenê de wê çawa jiyankirinê wê dema ku wê bersiva pirsê wê li wê were lê hizirkirin wê di wê nûqtîyê de wê, xosletên jiyankirinê û hwd wê, di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di nava civakê de wê weke aliyê wê yê giştî û an gelemperî wê bi hev re hevbeş hilberîn û seifendina wê bê. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê di nava wê de wê, temenê hilberînê û bi hev re serifendinê û hwd wê, weke aliyê wê yê ku wê bi hev re wê bikê bê. Lê wê dema ku wê dikê jî wê bi hev re wê, çerçoveyekê jiyani, nirx û pêvajoyên wê yên pêşketinê wê bi wê re wê biafirênê û wê ev wê weke aliyekê ku wê bi têngîna hişmendî û zêhni jî wê di rengekê de wê bi pêvajoyek afirandinê û hwd re a di mejî de wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê bê. Ji aliyekê ve wê dema ku em bi aliyê çandî ve wê weke bi têngînên kevneşopî, xuyên fêrbûyî, awayê xabatê û

serifendinê û hwd wê bi wê re wê weke aliyên ku wê bi wê re wê, li wê were lê hizirkirin bê.

Di nava civakê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê weke xosletekê bi hev re jiyankirinê wê weke bandûra beremberê hev a li hevdû dihê û dibê bê. Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê çerçoveyê de wê di renekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê bê. Civak, aborî û çand sê warên bingehîn in ku ji yana mirovan şêkil didin û bi berdewamî bi hev re têkilî datînin. Çand bawerî û adetên diyar dike, lê aborî hilberîn û xerckirinê birêve dibe, û civakbûnî di nav kesan de rêzîknameyê datîne. Di renekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, têngîna rengê kevneşopî û baweriyên nava civakê wê rengê jiyanê wê û çawaniya hilberina wê jî û heya ku wê çawa wê serifendina wê bikê jî wê weke karibê wê bide diyarkirin. Di renekê de wê tiştê wê çawa wê biafirênê, bikarbênê, çawa encamên wê di renekê de wê bide diyarkirin wê weke bi wê ve wê girêdayî wê weke karibê wê li wê bihizirê bê. Lê têngîna hilberîn û afirandinê wê pêvajoyek ku wê nikaribê di aslê xwe de wê di temenê wê de wê tenê wê weke aliyekê ku ew tenê li gorî rengê jiyanê û çanda wê, dihê diyarkirin bi baweriyê re wê, wê fahmbikê bê. Ji wê zêdetirî wê, ev pêvajoya hilberînê wê weke pêvajoyek diyardeyî û objektîv a teybet bê ku wê, di şêwayekê de wê weke pêvajoyek ku ew bi wê pêvajoya afirandinê re wê, pêvajoyên gûharinê wê di wê çerçoveya çandî û hwd de jî wê di renekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Gotinên weke “bawerî û şêwaza jiyanê civakê biryarên aborî û adetên karêber dikin” jî wê di renekê de wê gotinên ku wê hinekê bi gûman wê karibê li wê binerê bê. Li vir wê, dema ku em ji pêvajoya hilberînê dûr wê li wê bihizirê wê karibê wê bi rengê wê fahmbikê bê. Lê wê dema ku em bi pêvajoya hilberînê û afirandinê re wê, bihizirê û em pêvajoya hilberînê û afirandinê wê weke pêvajoyekê ku ew dibê wê, diyarbikin û wê, pêvajoya bûyinê wê, rengê wê yê çandî û hwd wê weke biafirênê bi wê re ku em tefkirbikin wê, demê em divê ku wê, di renekê de wê ji temen ve wê weke pêvajoyekê bûhûrîner wê ser wê temenê jî wê di renekê de wê weke li wê bihizirin û wê weke karibin wê di reng û awayekê de wê li wê bihizirê bê. Wê demê em dikarin wê di wê temenê de wê werênê ser ziman ku wê pêvajoya hilberînê wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

• **Mijare sazûmana civakî, bawerî û têngîna aboriyê**

Wê dema ku em bahsa têtîna hişmendiye ku wê bi têtîna baweriyê bê û an têtînen weke etikê û hwd bê wê, di rengekê de wê, di çerçoveya pirsên çawa jiyankirinê û hwd de wê weke ku wê bihizirin û wê di wê rengê de wê hişmendiyeke wê weke ku wê bidina diyarkirin. Lêpirsinên weke ya baştirin lê ghiştinê û an di rengekê de wê, çawa wê, dema ku wê, bi hev re wê were jiyankirin û hwd wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di rengekê de wê, mantiqê têtîna civakî û an civaketiye wê bi wê re wê serwer bê û wê, bi wê re wê mijare keseyetiye ku ew bi etikî bê û an abori û hwd bê wê bi têtîhiştinek civakî wê çerçoveya wê bi wê re wê were diyarkirin û an wê were lê hizirkirin.

Ji wê aliyê ve wê di şêwayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê hişmendiya civakî wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê kes wê çawa wê bijî, di çi rengê de wê bijî û wê bi çi temenê jiyane xwe û hwd wê çê bikê ku ew bijî û an jiyane xwe bide domandin û hwd wê weke aliyên ku wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin bê. Ev wê, di rengekê de wê weke aliyekê mijarê ê giring wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin.

Wê dema ku wê, li têtînen weke çawa jiyankirinê wê were lê hizirkirin wê, di têtînen weke 'rast' jiyankirinê û hwd de wê, bi wê yekê wê weke yê dervî xwe wê, li berçav bigirî û hwd wê, di wê temenê de wê bi wê re wê werelê hizirkirin. Wê dema ku wê, wê bahsa têtînen bi azwerî û an ku ew weke 'tenê xwe ne hizirkirinê' û hwd jî wê were kirin wê weke ku wê bi wê re wê di rengekê de wê weke bê lê hizirkirin. Ev wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê, di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, têtîna civakê wê bi wê yekê wê di rengekê de wê bi pêvajoyên bi hev re jiyankirinê û bûhûrandina demê û rewşên wele bi hev re jiyankirinê û hwd re wê bibê. Di demên berî demên şariştaniyê de wê bi komî wê dema ku wê were jiyankirin ew xosletên weke bi hev re jiyankirinê wê werina kirpendin û diyarkirin ku wê bi wan re wê mirov wê bijî. Mînaq wê nêçîrekê wê bikê wê ew wê bêtê û dênê nava komê ku ew bi wê re wê, bijî. An jî wê, di wê kevneşopiyê de wê weke piştê di têtîna malbatê û hwd de wê, di rengekê de wê bi wê rengê wê, di temenê wê domandina wê jiyane hevbeş de wê weke ku wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin.

Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê ya rasti û an wê weke ya rastitiyê wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di wê nûqtayê de wê dikarê wê werênê

ser ziman ku wê hevbeş wê, di wê temenê de wê bi encamên ku wê, bi wê re wê biji re wê, di rengekê de wê xwebide diyarkirin. Minaq wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di nava xwezayê de wê, temenê bi hev re jiyankirnê wê bi encamên wê re wê mirov wê, bibînê. Wê dema ku wê bi hev re wê bi komî tevbigerihê wê, di rewşên weke nêçîrê de bê û an di rewşê weke yên ku wê bi wan re wêbi hev re wê di rewşên weke yên çandiniyê û hwd re ên piştire de wê, di şewayekê de wê bi wê rengê wê bikê. Di wê nûqteyê de wê, encamên wê mirov wê, hem wê bi encamên wê, bikê ku ew baştirin wê weke ji wê sûdbigirê û hem jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê nêçîrek ku wê kesek wê nikaribê wê bi tenê wê bikê wê bi hev re wê weke ku wê bikê. An jî wê, dema ku wê, çandiniyekê wê bikê wê, herî hindik wê ya wê malbatê bê û wê, di rengekê de wê weke endamên malbatê wê tevli wê bibin. Ev wê di rewşên weke çandiniyê de bê, di rewşên weke berihevîyê de bê û hwd wê di wê rengê de wê bibê. Di wê nûqteyê de wê êdî wê bi xwezayî wê kes wê bi xwe wê bi tenê wê idia nekê kku ew hemû ya wî û an wê ya. Wê di rengekê de wê kesên din ên ku ew tevli wê pêvajoya hillberinê bûna wê bi wan re wê di ahengekê de wê bihizirê. Ev wê bi xwezayî wê weke ku wê mirov wê bigihênê meji û aqilekê hevbeş ku ew wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê bihizirê.

Ji wê aliyê ve wê mejiyê hevbeş wê, di rengekê de wê, weke bi yê dervî xwe re jî wê li wê bihizirê bê. Aqilê hevbeş wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê, rêgezên wê biafirin. Ev wê piştire wê bi etikî, baweri û hwd jî wê were diyarkirin. Di rengekê de wê weke têgînên weke hizirkirina li yê dervî xwe bê, û an têgînên weke, di rengekê de kesek herî hindik beremberê keda dayi ku ew bi wê were lê hizirkirin ku ew wê hilde û hwd. Ev wê weke aliyên ku wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di têgînên etik û baweriyê de wê ji wê aliyê ve wê têgîn û rêgezek wekhevi û an bi têgîna haqaniyetê û hwd wê weke ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin wê bi wê re wê bibê.

Ji aliyekê din ve jî wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare jiyane komî de wê, têkiliya nava kes û hwd re wê, bi wê re wê were lê hizirkirin. An jî wê herkesek wê di wê temenê de wê çawa wê, xwediyê wê mafê xwe yê jiyane û temenê wê ku ew bo wê, bidest bixê bê. Di wê nûqteyê de wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin.

Di nava jiyane komê de wê, kes wê weke ne tenê wê weke ne dervî wê bê. Ji wê zêdetirî wê di rengekê de wê biqasî ku wê tabîî rêgezên bi wê

ew di nava xwe de bi komî diji bê wê, ew çendî jî wê weke xwediyê mafê ku ew bi wê çawa wê weke bi jiyane komê wê weke dixwezê ku ew bijî bê. Di wê temenê de wê, di temenekê têtîni de wê rêgezên komê wê weke bi wê yekê wê bidina diyarkirin. Wê di wê temenê de wê çawa wê têtîliyê dênê, wê hilberênê û an wê çûnûhatinê wê bikê wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke ku wê bikê.

Di rengekê de wê, kiryarên çalaki ên mirov di nava jiyane komê de wê çawa wê bikê wê rengê tevger û rengê têtîliyên wan ên di nava hev de jî wê di rengekê de wê bide diyarkirin. Wê rengê wê bide diyarkirin. Çawa diji û bi çi diji û hwd wê bi wê re wê, bihizirê. An jî wê di rengekê de wê weke di nava komê de wê yek wê dema ku ew wê weke xwediyê mafekê bê wê yê din jî wê weke pêwîst bê ku ew xwediyê wê bê. Ji wê aliyê ve wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di nava komê de wê têtîna 'wekheviyê' wê di têtîna hevbeşiyê de jî wê reng û awayekê rengdayinê wê bide diyarkirin. Di wê nûqteyê de wê bi wê re wê, weke hev xwediyê heman mafê bê. Endamekê nava komê wê xwediyê çi mafê bê wê yê din jî wê weke xwediyê wê bê. Wê bi wê yekê re wê, ji xwe re wê bixwezê.

Di rengekê de wê di nava jiyane komî de wê pêvajoyên jiyankirinê wê çawa wê, bi hev re wê bi wê bijî û an wê di rengekê de wê ji xwezayê wê sûdbigirin û hwd wê weke rengê fêrbûnên xuyî û hwd jî wê di rengekê de wê weke ku wê biafirênê. Ji wê aliyê ve wê, bi wê yekê re wê were lê hizirkirin. Minaq wê, dema ku wê bahsa têtînen weke dûrûstbûnê û hwd wê were kirin ku wê kes wê weke ji xwe re dixwezê ji yê din re jî wê bi wê rengê bixwezê. Ji wê aliyê ve wê ya ku wê ji xwe re rast bibînê ji yê din re jî wê rast bibînê. Wê ya ku wê ji xwe re wê weke maf û rast bibînê ji yê din re jî wê di rengekê de wê bibînê. Ev wê weke têtîna dûrûstbûnê û rewîsta wê jî wê di rengekê de wê were dîtîn. Ev wê, di rengekê de wê êdî wê bi hev bawerkirinê û hwd wê temenê wê bide çêkirin. Bi hev bawerkirin wê temenê bi hev re rast jiyankirinê jî wê di rengekê de wê weke ku wê biafirênê.

Jiyane civakî û têtîna bi hev re jiyankirinê wê weke dû gotinên bi hev ve wê weke girêdayî bin. Di wê temenê de wê, restên çawa wê bi hev re wê bijî wê bi têtînen weke orf û adet, çand û kevneşopîyan wê bi rengekê destûrî û hwd re wê, bê dayîn diyarkirin. Ev wê weke têtînen çandî ên weke encamî ku wê di rengekê de wê weke bi wê re wê di

şêwayekê de wê bi wê re wê weke wê were lê hizirkirin û wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê werênê li ser ziman bê. Li ser wê temenê wê restên çawa jiyankirinê û hilberinê û hwd jî wê biafirê. Wê mijarên abori û hwd wê, bi wê ve wê girêdayê wê weke karibê bi wê re wê li wê bihizirê. Minaq bi wê yekê ku mirov wê bibêjê wê, têgînên wek aborî û hwd wekî faktorên bingehîn dihên hesibandin ku jiyan û nixrên takekesan û civakan diyar dikin bin.

Têkiliya baweriyê wê dema ku em bi ji hêla civakê ve wê bi berdewamî wê werênina ser ziman wê gelek aliyên wê yên ku wê werina fahmkirin wê bibin. Minaq wê ji aliyê têgîna aboriyê ve wê, sazûmanek etikî a ku wê, di rengekê de wê, derxê li pêş. Di temenê têkiliyên nava mirovan, jiyane wan û her wusa têgînên weke çawa dest û destekê bidina hev wê di rengekê de wê weke karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Mijare civakê wê, di wê temenê de wê sazûmane wê, di wê temenê de wê, dîmenekê wê bide diyarkirin. Lê di rengekê de wê, di wê temenê de wê çawa wê bîji wê, di şêwayekê de wê, li pirsên wê jî wê bihizirê. Ji wê aliyê ve wê temenê parastina jiyanê wê weke rastteqiniyekê wê xwe bide diyarkirin. Li ser wê re wê, di dîmenekê de wê, çawa wê, mijare jiyanê, çavkaniyên wê û hwd wê hebê wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Têgîna baweriyê û têgihên abori wê, bii rengekê wê çawa wê, bi hev re wê rengê jiyane mirov wê bi reng û awa bikin û wê şêkil wê bîdiyê. Di demên kevnera de wê minaq wê di demên kassit, hûrî û mitannî û hetta hinekê hittitê de jî wê çawa wê, têkiliyek abori wê ji parastgehan wê, bi rêya çêkeriyên ser kargehan re bê û an awayên hilberinê ên ku ew dihên kirin wê karibê wê bi wê re wê kifşbikê bê. Sûmeriyan wê di zagûratan de wê, çavkaniyên giring wê di wê warê de wê weke ku wê bidina diyarkirin. Wê, berheviyên ku wê di rengekê de wê, di zagûratê de wê bibin wê zagûratê wê ne tenê wê hêzek baweri ji wê re wê biafirênê wê her wusa wê, ew wê bi wê weke hêzek abori jî wê bibê. Ji wê aliyê ve wê girêdanên bi wê ve dibin û wê, di bin sêwane wê de tevli pêvajoyên hilberinê bûnê û encamên wê di wê qadê de berhevkirinên wê dikarê wê bi wê yekê re wê, li wê bihizirê bê.

Di nava kurdan de wê, têgîna mirgeh û qasran ku wê çavkaniyek wê ya kevnera wê hebê wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê, embarên wan ên qasrê ên tişî zad û hwd wê hebin ku ew di demên zor de wê, karibin jî wê belav bikin. An jî wê di rengekê de wê di berdêla girtinên piştê de wê, bidin. Deynkirinên jî qasrê wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke kevneşopîyekê wê karibê wê bahsa wê bikê.

Di wê nûqteyê de wê, berheviyên ku ew dibin wê di rengekê de wê ne tenê wê bo pêvajoyên berhevkirina zad bo seferan û hwd wê bibê. Ji wê zêdetiri wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, berhevkin wê, di rengekê de wê, bo demên weke zor derbas dibin û an demên zûwabûnê dibin ku wê nikaribin zêde zad hilênin. Di rengekê de wê, berhevkin û di kûwaran de berhevkin' wê di rengekê de wê weke kevneşopîyek civakî a kurdistanî jî bê.

Di rengekê de wê, di şêwayekê de wê, di demên kevnera de wê di rengekê de wê, were dîtin ku wê çandinî wê zêdeyi wê pêşkeve. Lê di rengekê de wê jiyane sawalgeriyê û hwd wê, pêşkeve û wê, di wê temenê de wê çandiniyên cûr bi cûr wê di rengekê de wê weke ku wê bibin. Ji wê aliyê ve wê hilberinên cihê wê karibê wê rastî wan wê were. Ji wê aliyê ve wê jiyane kurdistanê û an mesopotamya wê karibê gelek minaqên wê yên teybet ên weke bi jiyane abori û pêşketinên wê re wê kifşbikê.

Di rengekê de wê pêvajoya hilberinê wê di rengekê de wê ser temenekê fêrbûnê û hwd jî bê. Minaq wê weke biwasî fêrbûnên bi çandiniyê û zadê dihê girtin wê parastina wê, û her wusa çêkirina rengê zadên cûr bi cûr ji wê û hwd wê weke aliyekê wê yê din bê. Minaq wê, ji şîr û hwd wê, wê kirina mast, panir û hwd wê bê kirin. Ji ava tirî çêkirinên weke avên din ên weke şarabê û hwd wê bibin. Di rengekê de wê, karibê wê bahsa wê bikê ku wê têgînên weke yên minaq ê hûnandin û tevnê û hwd re wê, ji hiriya sawalan û hwd wê çawa wê, çêkeriyekê wê bikin wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê bê. Mijare hilberinê wê di rengekê de wê piştî wê di nava baweriyên de wê, di rengekê de wê weke têgînek ku wê çawa wê, were diyarkirin jî wê bibê. Di rengekê de wê, sererastkirina wê, di rengekê de wê bi têgînên weke etikî û hwd re wê were kirin. Di civakên seretayî de wê, di rengekê de wê têgînên bo jiyane ku wê werina kirin wê bi nêçîrê û hwd re wê girêdayî bê. Di rengekê de wê bo wê yekê wê kom wê bi hev re wwê nêçîrên mazin wê bikin ku ew karibin bi wê xwarinên ku ew bi wê bijin bidest bixin. Di demên şariştaniyê de wê, ev wê weke xosletên ku wê bi gûharin bin. Di temenê bi cihbûna li deverekê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê di şêwayekê de wê çawa wê, li wir wê pêvajoyek hilberinê wê bikê. Di wê temenê de wê, di malekê de wê, dema ku wê,

were kirin wê, bi xosletên wê yên hilberinê wê weke malbetek bi çandiniyê ve alaquadar dibê û an xwediyê keriyên sawalan a ku wê bi wê biji û hwd re wê, di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Bi cihbûn û an niştecihîfî wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di çerçoveya pêvajoyên ku wê têkiliya baweriyê û aboriyê wê hilde li dest de wê, karibê bi pêvajoyên mitolojiyî û yên baweriyên yekxwûdayî wê bi cihê wê karibê wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, bi xosletên hilberinê ve wê girêdayî wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman. Wê têgiha xwedibûnê û çawa xwedibûnê wê bi wê re wê karibê wê weke aliyên wê yên din ên ku mirov wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di rengekê de wê, di demên mitolojiyan de wê, di rengekê de wê, yazdanên hilberinê wê di rengekê de wê kifşbikin wê bibin. Minaq wê yazdanê çandiniyê, yazdanê sumeran ê kerpiçan, yazdanê, zêdebûnê û an bereketê û hwd wê bibin. Ji wê aliyê ve wê xosletên yazdanan û di rengekê de wê bi têtîgînên ku wê bi wan re wê were lê hizirkirin. Minaq wê têtîgîna yazdanê bereketê û hwd wê weke morfolojiyên fahmkirinê wê bibê. Ji wê aliyê ve wê dema ku wê bahsa têtîgîna bereketê wê were kirin jî wê di şêwayekê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, mirov wê, çawa wê bicih bixê û ya di destê xwe de wê çawa wê, zêde bikê wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di rengekê de wê, morfolojiya bûyinê, çandiniyê û mazinbûnê weke bi şînbûnên xwezayî wê di wê temenê de wê hertimî wê li pêş wê, hêzek serxwezayî ku ew wê weke ew dide wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin.

Di wê temenê de wê, têkiliya baweriyên wê ji wê aliyê ve wê bi wê re wê bibê. Minaq wê, di rengekê de wê, baweriyên ku wê weke di demên hemdem de wê werênina ser ziman ku wê 'faiz wê haram bê' û hwd. Di wê temenê de wê pêvajoya hilberinê û ya zad wê di nava pêvajoya haram û halaliyê de wê, li wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, ev wê, rengên etikî ên ku wê bandûra wan di awayekê de wê weke li pêvajoyên hilberinê wê weke ku wê bibin bin. Di rengekê de wê ji baweriyên civakî ên kevnera wê, ji xosletên diyarkirinên wê were fahmkirin ku wê bi zêdeyi wê weke civakên bi sawalgeriyê, çandiniyê û hwd ve wê alaquadar bin. Di wê temenê de wê salixkirinên ku ew di nava baweriya xwe de dikin wê zêde wê hebin. Di wê temenê de wê, têkiliya nava mirovan a bi parvekirinê û hwd wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di baweriyên piştre

ên yekxwûdayi de wê, dewlemendi û xizani wê weke têtînên werina lêtirsîn wê bibin. Minaq wê, Îsa ji şagirtên xwe de dibêjê; kesê dewlemend wê ketina li hukumraniya azmana wê bi zorekê bibê. Ez disa dibêjim ku wê, kese dewlemend ketina li hukumaraniya xwûdê wê, ji deveyek ku wê di qûla derziyekê de derbasbibê wê zortir bibê. (matta; 19-23)‘ Di wê rengê de wê salixkirinên ku ew dibin wê di pêvajoyên berheviyê û şewayê de wê weke têtînên bandûra wê bibê bê. Di baweriyên weke musewi, isewi û mihemedi de wê, hemû tiştê heyî wê weke ‘xwûdê xwûdiyê wê ya’ wê, bidina diyarkirin. Di wê temenê de wê, ew wê weke ‘hekim û xwediyê hemû tiştê’ wê were pênasekirn û wê di wê temenê de wê aidiyeta kes a li ser tiştê wê di rengekê de wê were ji holê rakiirn. Di wê rengê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Ji wê aliyê ve wê, piştî wê, di rengekê de wê, têtîna etikî û têtîliya wê ya diyarker a di jiyane abori de wê weke aliyên wê yên ku wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Max Weber wê dema ku wê bahsa giyane kapitalist û afirandinê wê bikê wê bi gotina di baweriyê qatolikê de wê, ‘zagona ji sifirê (‘bronze law’) ku ew qûlkir û derket li holê wê bi wê yekê re wê pênasebikê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê weke giyanek ku ew li dûnyê ku wê bi gelek dijminan re wê weke hati dorpêçkirin wê şîrove bikê û wê di wê rengê de wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Baweri wê di rengekê de wê xosletên rengên tevgerinê wê di aboriyê de wê rengê wê bidina diyarkirin. Wê weke din wê, li ser temenê sazûmankirina rengê jîyanê û an çawa jiyankirinê û bi wê yekê xiretkirina ku ew hilberinekê bo wê bikê û bi rêyên baş û dûrûst bikê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê, bikê. Di wê temenê de wê morfolojiya hilberinê wê di rengekê de wê, di rengekê de wê hebê û wê li pêş bê. Di awayekê de wê ev hilberin wê bo bawergehê wê di rengekê de wê were kirin. Ber ku wê her tişt wê weke xwediyê wê ‘xwûdê’ bê wê were diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê, bo ku wê, ji wê têtîna derbas bibê wê, di demên serdema navin de wê tekoşînek mazin wê zêhni wê were dayin. Di wê temenê de wê kes wê karibê wê bibê xwediyê mal û samyanê û an na. Di rengekê de wê kes wê, di destê xwe de wê mal û samyanê wê berhev bikê. Lê di wê temenê de wê, di rengekê de wê têtîna aidiyeta wê di rengekê de wê, di rengekê de wê, weke pêwîst bê ku ew têtîn di rengekê de wê were derbaskirin.

Di aslê xwe de wê, di rengekê de wê, dema ku em têtîna baweriyên semitikî wê ji cihutiyê û heya mesihiyê û islamê wê li wê binerê wê di rengekê de wê, di rengekê de wê têtînek abori ku wê paşê wê bi têtînek

û temenekê kapitalist rejî wê weke bibê temen wê di rengekê de wê bibê. Ji wê aliyê ve wê dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke aliyek wê yê giring wê bi wê re wê karibê wê werênê ser ziman ku wê têtîliya baweriyên wê di wê temenê de wê li ser temenê zêhni wê bibê. Lê wê dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê di şêwayekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê têtîliya desthilatê, civakê û aboriyê û têtîlîyên etîkî-destûrî û hwd wê bi hev re wê, di çerçoveyê de wê di rengekê de wê bi wê re wê were danin. Ji wê aliyê ve wê dema ku wê, max Weber wê katolikê wê lêkolîn bikê wê ser temenekê pergale zêhni a ku wê di wê temenê de wê çawa wê pêvajoyên pêşketina aborî wê bidina diyarkirin wê bixwezê wê lêbihizirê û wê fahmbikê. Wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku ew wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Morfolojiya Weber wê ji wê aliyê ve wê giring bê ku wê, çawa wê, di rengekê de wê weke dîmenekê jiyanê civak û aborî wê bi temenekê diyarkeriyên zêhni-etîkî û hwd wê, di rengekê de wê bide diyarkirin wê li ser wê bisekinê bê. Wê bi wê re wê bixwezê wê dîmenekê wê yê fahmkirinê wê werênê ser ziman. Em çendî wê ji temen ve wê têtîlîyên aboriyê wê weke diyarkeriyê wê didin diyarkirin jî lê wê ji serî ve wê ev têtîlîyên zêhni wê diyarkeriyên wan wê dîmenekê sazûmanîya wê de wê weke bi aliyekê wê derkevina li pêş. Wê çerçoveya sazûmanê wê ya zêhni ku wê bi wê re wê çawa wê bijî wê bi rêgez û fêrsên wê yên fahmkirinê re wê weke ku wê bide diyarkirin. Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê weke karibê wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di rengekê de wê, mijare têtîlîyên kirin û firotinê wê di rengekê de wê beremberê wê, hildan û an dayînê wê di rengekê de wê di têtîlîyên pîvanê û 'wekheviyê' de wê di rengekê de wê temenê wê yên rêgezî û etîkî wê di wê temenê de wê bi rengekê wê werina lê hizirkirin û wê werina diyarkirin. Ev wê hinek qalîkên fahmkirinê wê weke ku wê bi xwe re wê weke di şêwayekê de wê weke ku wê biafirênin û wê bidina bidina diyarkirin.

Li vir wê dema ku em di nava têtîlîyên baweriyê de wê hildana li dest wê gotina 'mafê' wê di rengekê de wê weke derkevê li pêş ku wê di wê temenê de wê hem jî aliyê girêdanîya wê bi têtîlîyên ontolojiyê a baweriyê ve bê û hem jî bi têtîlîyên wê weke ya ku wê bi pîvane jiyanê ve bê wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Di demên kevnera

de wê, di renekê de wê, pêvajoyên hilberinê wê di renekê de wê bi zêdeyi wê pêşkevin û ev pêvajo wê di renekê de wê, pêşketinek mazin wê weke ku wê bi xwe re wê di şewayekê de wê weke ku wê bidina diyarkirin. Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê pêşketina têngîna bazirganiyê wê navarokek civakî a vegûhar wê, bi pêvajoya hilberinê ve wê girêdayi wê di renekê de wê, weke ku wê bide diyarkirin. Ev jî wê di wê temenê de wê weke karibê wê werênê ser ziman. Wê jî dikarê wê di renekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê pêvajoyên hilberinê wê di renekê de wê pêşî bi pevûharinê wê bibin. Lê piştî wê, di wê temenê de wê bi têngîna kifşkirina biha û an nirxa wê re wê amûr û tiştên weke beremberê wê nîrxê dihên diyarkirin wê bi wan re wê were kirin û domandin.

Ji wê aliyê ve têngînên weke yên bi qiymet wê werina kifşkirin. Di wê çerçoveyê de wê ev wê, bi demê re wê pêşkevin û wê derkevina li pêş. Piştî demên kevnera wê di demên serdema navin de wê pêşketina europa wê hinekê jî wê weke têkiliyek abori-baweri a di zikhev de wê pêşkeve û wê temenê çûnûhatinên weke bi bazirganiyê û hwd ku wê biafirênin re wê temenê pêşketina wê di renekê de wê bibê. Piştî demên destpêkê ên serdema navin de wê, di demên karolenjê de wê weke di dîmenekê de wê weke li rojava wê derketina dervî têngihên baweriyê û pergale wê ya hizirkirinê bi bazirganiyê wê hin bi hin wê bibê. Wê dervî qizînckirina bawergehê wê kes û malbat wê bi wê yekê wê pêşketina abori wê bi wê yekê wê di dîmenekê hemdem de wê weke ku wê temenê wê bibê û ev wê girêdayi nîrxên faodaliyê wê di renekê de wê pêşkevin.

Çûnûhatinên bi bazirganiyê wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di renekê de wê weke karibê wê di şewayekê de wê weke karibê wê di şewayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, di wê demê de wê vebûna temenê bazirganiyê wê li rojava wê pêşî wê ji rojhilat û hwd wê, bi ber rojava ve wê, bazirganên cihu bin û an ên ji herêmên din bin wê di renekê de wê bibin û wê heya herêmên weke endulus û an kardoba û hwd wê herin. Di wê temenê de wê, ev ne tenê wê temenê kirin û firotinê û an bazirganiyê wê biafirênê. Wê pêşketinên civakî wê di cihê wê de û an bi temenekê xwecihî jî wê bi bandûr bikêê. Ji wê aliyê ve wê, di wê temenê de wê ev wê bandûrê li çanda hilberinê û pêşketina wê ya li wan herêman wê bikê. Lê vê rewşê wê ji pêşketina fêrsên ferdiyetê ên dervî têngîna baweriyê û an wê weke pêşketina hêsta aidiyetê ku wê bibê wê dervî wê nikaribê wê fahmbikê bê.

Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di renekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di mijare têngîna ferdiyetê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Islam wê di destpêka serdema navin de wê weke têngînek encama wê pêşkeve û wê ku mirov wê di destpêkê de wê bi temenekê zêhni ku wê ser temenekê têngînek bazirganiyê wê pêşkeve wê bête ser ziman wê ne şaş bê. Ber ku wê di wê temenê de wê bi encamên têngînên fetihkirinê û dagirkirinê û an wek e'genimetên şer' bi dest xistinên ku ew dibin wê bi wê yekê wê, dîmenekê jiyanê wê di destpêkê de wê bê afirandin. Di mantiqê fetihkirinê de wê ya ku wê weke genimet wê çî wê bi dest xistina wê bê kirin wê weke aliyekê ku wê zêdetirî wê weke derkeve li pêş. Di wê temenê de wê her deverên dihên bi dest xistin wê weke derfetên zêdetirî ên ji wê aliyê ve wê weke ku wê werina bi dest xistin. Di wê temenê de wê, nikaribê wê tenê wê ji aliyê baweri û hwd ve wê bi tenê wê fahmbikê. Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, dema ku wê, pîrsgirêkên civakî ên ku wê heya roja me wê, têngînên olî wê li herêma wê di temenê wan de wê cih bigirê wê xwe bisipêrênina wê mantiqê têngîna fetihkirinê wê bibê. Ji wê aliyê ve wê, di renekê de wê bi mantiqê 'ya te fetihkir û bidest xist wê, êdî wê ya te bê' wê bi wê feresatê wê zêhniyet wê were afirandin û ev wê, weke di renekê de wê bingihê destûrek gur ku wê bi wê re wê, ki çî bidest xist ve girêdayî wê pêşkeve wê dîmenekê wê yê fahmkirî wê biafirênê. Ji wê aliyê ve wê, têngînên bi şîrovekirina têngînên baweriyê wê bi wê temenê fetihkirinê û hwd wê werina kirin û hwd wê, ji wê aliyê ve wê bê kirin û ev wê, dîmenekê ku wê, ti destûrên ku wê, weke li wan newê nerin bi desthilatî wê biafirênê. Di renekê de wê, pîrsgirêkên civakî wê di wê temenê de wê di renekê de wê biafirênê. Civakatiyên herêma wê ji demên serdema navin û piştî heya demên hemdem jî wê ji wê aliyê ve wê, pîrsgirêkên wan wê bibin. Wê hebina civakê wê bi reng û awa û nîrxên wê re wê li berçav wê ber vê yekê wê newê girtin û wê statûya wan wê bi baweri wê newê herêkirin. Wê hemû jî wê bo wê têngîna ku em dikarin wê weke destûra gurr wê şîrove bikin wê bi wê ve wê weke girêdayê bê.

Di dewama wê de mijare Civak û abori ..

Di dewama têngînek dîrokî a civakî ku wê çawa wê bi pêşketinên wê yên civakî weke etîkî, dîrokî û hwd re wê bi temenekê abori-civakî wê pêşkeve wê di renekê de wê weke mijare giring bê. Di dewama wê de

wê weke ku wê çawa wê, mijare dîrok û civakî û bawerîyan wê di wê temenê de wê weke têtînek zêhni a ku wê diyarkirinên wê bi wê re wê hebin wê karibê wê werênê ser ziman. Li ser têtînen weke baweri, civak û an etikê û hwd re wê çawa wê, di wê warê de wê diyarkirin û pêşveçûn wê bi wê re wê bibin wê karibê wê di rengekê de wê li wê bihizirê. Me hinekê li jor ew hani ser ziman. Lê ev dikarê wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring ji gelek aliyên wê yên din ve jî wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê têtîna civakê û aboriyê ku wê hilde li dest wê, bêgûman wê pêşî wê nixrên civakî ên weke kevneşopî, çand, etik û an destûrên ku ew bi niviskî û an ne niviskî û hwd wê çawa wê di wê de wê bandûra wan wê hebê wê karibê wê li wê bihizirê bê. Ev wê weke têtînen ku wê ji serî ve wê di rengekê de wê weke ku wê bidina diyarkirin. Di nava civakê de wê, di rengekê de wê pêşketinên civakî wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê li ser wê bisekinê bê.

Civakê de wê kirinên kes wê, di rengekê de wê wateya wan ya bi kirinê û ya ji aliyekê din ve jî bi têtînek weke wateya hevbeş jî wê hebê. Di rengekê de wê, ferdiyet û keseyet wê di zikhev de wê hebê û wê, nikaribê ji hev cihê li wê bihizirê bê. Çendî ku wê bi ferdiyetî wê bibê wê ewçendî wê weke civakî bê û di wê mantiqê de wê çendî wê civakî bibê wê bi wê re wê weke bi ferdiyeta xwe re wê weke bibê û wê karibê wê hebê.

Ji wê aliyê ve wê, mijare hebûna civakê wê bo ferdiyetbûnê û an keseyetê wê weke aliyekê wê yê giring wê ji wê aliyê ve wê weke ku wê biafirênê. Em di wê temenê de wê bi hev re wê, di rengekê de wê weke karibê wê diyarbikin û wê werênina ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê, mijarên wê weke aliyên têtînen etikî, destûrî, ramyari, têtîna dîrokî û hwd wê, bi temenê civakê ê çandî û hwd re wê çawa wê weke menne giring ê weyn bileyizin wê karibê wê di rengekê de wê bide diyarkirin. Ji rengekê ve wê gûharin wê di wê temenê de wê, weke di temenê de wê, weke bingihê wê bi rastî wê hebê. Lê bi têtînek hişmendî û diyarkirina bi wê re wê ji serî ve wê weke karibê wê diyarbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê bêgûman wê dema ku wê, bahsa aliyê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê wê, mijare têtînen weke derûnî û civakî ve wê dema ku wê hilde li dest wê têtînen çûnûhatinê ên di nava jîyanê de wê çawa wê weyneke wan ya bi

têkiliyan û hwd re wê bibê wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Ji aliyê têkiliyên nava civakê ve wê dema ku em bahsa têkiliyên nava civakê dikin wê, bi awayekê wê têkiliyên nava wê bi toreke têkiliyan wê weke bi ber hewirdorê ve wê vebê û berfireh bibê wê xwediyê têngînekê bê. Ev ji kes li malbatê, ji malbatê li rewşên girêdanên ji malbatê bi endamên wê û malbatên an ên dervî wê ve wê berdewam wê bikê. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbbikê û wê werênê ser ziman bê. Civaknasiya civakê wê di wê rengê de wê têkiliyên abori wê, bi wê re wê, werê llê hizirkirin. Di serî de wê dikarê wê bibêjê ku wê ji du aliyên ve wê weke karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê. Aliyê pêşî wê di rengekê de wê, bi pêvajoya hilberînê û hwd ve wê, di rengekê de wê, bûyina weke encama wê fêrbûnên dibin û aliyê din jî wê weke têngînek weke bi darazî û hwd ji wê girtinên bi fêrsên fahmkirinê ên weke di rengê wê weke xwe bi wê re wê weke tam hîsbikê. Di wê temenê de wê weke di dest de hebûna wê dahate abori û an encama wê re wê weke sînorê xwe yê bi hebûna xwe ya tevgerina xwe re wê di rengekê de wê weke bi wê re wê, li wê bihizirê û wê di şewayekê de wê weke karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di rengekê de wê li wê bihizirê bê.

Di nava têkiliyên civakê de wê, di rengekê de wê, bandûra wê, karibê wê ji gelek aliyên ve wê, li wê bihizirê bê. Ji wê aliyê ve wê, têkiliya rewşa bandûra aboriyê wê weke ya çand û ziman wê giringiya wê di nava civakê de wê hebê ku wê karibê wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê li wê bihizirê bê. Ji wê aliyê ve wê bi têngîna civakî û civaknasiya nava wê û bi torên têkiliyên nava wê re wê weke aliyekê wê yê ku wê weke karibê wê bi wê re wê di rengekê de wê li wê bihizirê wê bibê.

Mînaq gotina civaknasiya aborî têngîhek ku em dikarin bi gelek buyar bûyer, diyarde û berjewendiyên zanina civakê a abori re di nav toreke rêxistin û têkiliyên civakî de li ser bingeha rêgezên teknolojîk lêkolîn bikin. civaknasiya aborî armanc dike ku bûyerên aborî, tevî wan mijarên ku ji hêla aboriya kevneşopî ve hatine derxistin, dahûr bike. Şêwedana bûyerên aborî, têkiliyên berjewendiyên û jîngeha ku têkiliyên civakî lê tene avakirin bi pêvajoyên teknolojîk ên serdema xwe ve girêdayî ne. Mînaqî, di avahiyên civakî yên cûda de wekî civakên çandinî, pîşesazî û agahdariyê, şekildana berjewendiyên aborî yên cûda û torên têkiliyên civakî yên cûda ji hêla binesaziya teknolojîkî, endazyarenê û hwd, a ku di

binê wan de ye ve tê destnîşankirin. Teginên kevneşopî yên civakek çandiniyê bi aboriyek malbatî ya girtî û têkiliyên civakî yên girêdayî ve têne entegre kirin. Bervajî wê, di civakek pîşesaziyê de, têkilî û tevgerên mirovan ên serbixwe di lêgerîna berjewendiyên aborî de, wekî hilberîner û xerîdar, di nav model û jîngehên mekanîkî-aqil de têne şêkil kirin ku ji hêla teknolojiya mekanîkî ve têne çêkin. Lêbelê, bûyer û têkiliyên berjewendiya aborî yên nûjen û cihêreng ên civaka agahdariyê li ser bingeha têkiliyên pirjimar û jîngehên hevnerîner ên ku ji hêla avahiya civaka vekirî ya ramana piratikî ve wê, weke li ser bingeha pergala torê têne afirandin, têne damezrandin. Bi vî rengî, li şûna aboriya kevneşopî û têgîna civakî ya giştî, ku têkiliya di navbera aborî û civakê de wekî hebûnê cuda dibînin; Têgîna aborî, ku têkiliya van bi awayekî xwe sentez dike, wekî dîsîplînek nû derketiye holê.

Di nava civakê de wê, hemû rewşên dibin wê di rengekê de wê ji wê aliyê ve wê weke encamek wan ya ku mirov wê bi wê re wê weke karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê wê hebê. ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê li wê bihizirê bê. Pêvajoya nava malbatê a bi aboriyê û hwd re wê têkiliyek fêrbûnê a bi wê li hev fêrbûnê û entegrebûnê jî wê bi wê yekê wê di rengekê de wê, biafirênê. Di wê temenê de wê weke xwe aidi wê dîtîne û an wê aidi xwe dîtîne û hwd wê bi wê re wê temenekê çandî û fêrbûnê jî wê bi wê re wê weke di rengekê de wê biafirênê ku wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Aliyê civakê ê abori wê ji wê aliyê ve wê giring bê ku wê weke bi têgînek zanînê wê hilde li dest. Ji wê aliyê ve wê dema ku em bi têgînek bi zanina positîvî wê li wê dihizirê wê di wê temenê de wê di dîmenekê fahmkirinê de wê weke karibê wê, weke bi çerçoveyekê wê fahmbikê. Zanina civakê wê, di wê çerçoveyê de wê, weke çawa ji aliyê zanistên din ên civakî ve wê hemû aliyên wê yên bi zanînê wê karibin werina fahmkirin wê ji aliyê têgîna abori ve jî wê ew wê, weke wusa bê ku mirov wê ji aliyê wê ve wê weke karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê fahmbikê bê.

Di têgîna abori de wê aliyên weke bi wê dihên hizirkirin wê bi têgînên zanînê re wê weke karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê çerçoveyek bi têkiliyên nava civakê bê. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê ev torên têkiliyan wê di nava wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê li wê bihizirê û wê, di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Têkiliyên aborî

hêmana bihêz in ku avahiya bingehîn û sînorên têkiliyên civakî diyar dikin. Hemû têkiliyên aborî yên ku mirov ji bo jiyan, hilberîn û xerckirinê ava dikin, rasterast rewşa wan a civakî, çand û têkiliyên wan ên rojane bi çûnûhatinê û hwd şêkil didin. Di wê temenê de wê, rewşên weke karkirinê û hwd û bi wê re wê têkiliyên bi hev re dihên danin wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Ev dikê ku mirov hertimî heya mirov di rengekê de li wê bide diyarkirin bê.

Rewşên weke yên dahatên keseyetî, hêza aborî, û an hêza hilberinê, û derfetên gihiştin (minaq weke perwerde û hwd) û bi karhanina wê, ser temenê gihiştin û fêrbûna bi zanina wan û hwd re wê weke karibê wê li wê bihizirê bê. Minaq di aboriyên nûjen de, kes nikare hemû pêdiviyên xwe bi tena serê xwe peyda bike. Ev girêdayîbûn hevkarî û toreke pêwîst di navbera kesan û saziyan de diafirîne. Ev wê weke aliyekê wê bê.

Wê dema ku em ji aliyê têkiliyên civakî ve wê hilde li dest wê bêgûman wê fektorên weke girêdayî demê û rewşên weke têkiliyên hevbeş ên li ser temenê malbatê, zawacê û hwd jî wê weke bi wê re wê were diyarkirin. Têkiliyên weke yên malbatî û zawacê wê çendî wê weke têkiliyên têtîni ên weke bi rêgestên etîkî û hwd wê bi hev ve wê girêdayî jî bin wê li ser temenê xwe dabarekirinê û hwd re wê, aliyekê wê yê aborî ku ew bi wê bihizirê jî wê hebê. Rewşên aborî wê rewşên malbatê di her demê de wê ji navîkê ve wê bandûra wê li wê hebê.

Wekî din wê aliyên wê yên weke ku wê di rengekê de wê li xwe û hewirdora xwe mallbate xwe wê kes wê demê vaqatênê wê weke aliyên wê yên ku mirov wê weke karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Ev wê weke aliyên civakî û civaknasi wê bi xwe re wê bi wê ve wê girêdayî jî wê bidina diyarkirin û an wê weke aliyê ku wê bi wê ve wê girêdayî ku ew werina lê hizirkirin.

Di wê temenê de wê di têkiliyên nava civakê de wê kes wê bi çi awayê wê xwediyê rengekê hilberinê û an aborî bê? Ev wê rengê têkiliya wê jî wê bi awayekê wê bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê aliyên ku wê têtîna beyenîbûnê ve wê bi wê re wê were lê hizirkirin jî wê weke bi wê aliyê ve wê girêdayî wê weke karibê wê li wê bihizirê bê.

Di nava jiyane civakê de wê mijare aboriyê wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê, aborî û civak wê weke dualiyên ku wê bi hev girêdayî wê karibin wê fahmbikin bin. Aliyê pêşî ê kes ku wê weke bi jiyane xwe wê bo domandina wê di rengekê de wê weke bi wê temenê wê ji aliyekê ve wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di wê temenê de wê dahatên weke bo jiyane û hilberîn û hwd wê, di wê

temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Lê di nava jiyane civakî de wê weke di jiyane kes de wê çawa wê, kes de wê weke kes xweza wê bi hev re wê di rengekê de wê weke ku wê têkiliyek ontolojiyî wê bi wan re wê hebê wê aliyê wê yê din jî ê weke nava civakê jî wê bi çerçoveya têkiliya civakê a nava kesan û hwd re wê weke bi heman awayê wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di wê nûqteyê de wê, aliyên ku wê weke di rengekê de wê, bi têngîna armanc û mercan bi hev ve girêdanek epistemikî wê weke çendî wê, di rengekê de wê, zêde ne vegotinbar jî bê lê wê di rengekê de wê weke rewşek li pêş a ku wê di dîmenekê morfolojiyî ê fahmkirinê de wê weke ku wê xwe bide diyarkirin. Lê ya giring wê weke çavdêrî, dahûrî û vegotin û hwd bin. Wê jî dikarê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di nava jiyane civakê de wê bi kes re û an bi hev re bê wê, bêgûman wê nikaribê bi xwezayî dervî têngînek encamî ku em bi xwezayî wê bikin ku wê fahmbikin wê, li wê bihizirin bin. Ber ku wê armanca jiyankirinê wê di rengekê de wê hertimî wê di wê temenê de wê weke weynekê wê bi wê re wê bileyizê û wê di rengekê de wê weke bi wê re wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê weke wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Morfolojiya civakbûnê wê, di wê temenê de wê hinek aliyên ku wê, bi wê re wê karibin werina kifşkirin wê bibin. Yek wê bi têkiliya bi hev re bê ku wê di temenê hevbeşiyekê hem zêhni û hem fizikî de wê weke ku wê xwe bi wê re wê weke di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin bê. Aliyê din ê duyem jî wê, di rengekê de wê weke bi hebûnê ve wê, girêdayî wê, tevgerinekê wê temenê wê biafirênê. Di wê temenê de wê, bi hev re wê kes wê temenê afirandinê wê di rengekê de wê biafirênê.

Çerçoveyek ku wê weke bi têngî û zêhni wê kes wê weke di çerçoveya têngînên zagonî, destûrî, kevneşopî, orf û adetî û hwd de wê weke karibê wê fahmbikê wê bi wê re wê girêdayî wê bingihê wê yê fahmkirinê wê bi xwezayî wê biafirênê. Mirov wê weke zindiyekê wê girêdanên xwe yên ku ew diafirênê wê bi temenekê ontolojiyî wê weke karibê hem bi

hev re û hem jî bi xwezayî re wê fahmbikê û wê aliyên wê yên din ên ku wê weke karibê wê, di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê di têngîna fahmkirinê de wê, di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare çavdêrîyê û an azmûnê wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê werênê ser ziman. Ji aliyekê ve wê têngînek wê, di rengekê de wê, karibê wê weke Weber dibêjê ku “bo ku mirov sezar fahmbikê, wê hewce nekê ku kes bibê sezar.” Weber diyar kir ku ezmûnên mîstîk, yên ku bi gotinan nayên îfadekirin, ji hêla kesên ku ji wan re hesas nîn in ve bi tevahî nayên fahmkirin, û ew di vê xalê de rast bû. Lêbelê, şiyana pêkhanîna çalakiyek wekhev ne şertek pêwîst e ji bo têngihîştinê. "Ji bo ku mirov Sezar fahm bike, ne hewce ye ku mirov Sezar be." Şîrovekirina wateyê ji bo teqezî û têngihîştinê hewl dide. Li gorî Weber, bingeha vê teqezîyê di têngihîştinê de an aqilane ye an jî bi awayekî hestiyarî, empatîk, an jî bi awayekî hunerî diyar dikê. Piştî ku ramanên xwe yên li ser aqilmendiyê bi mînaqên cûrbecûr rave kir, Weber diyar kir ku rêbaza civaknasiyê aqilmendî ye. Yek ji qaîdeyên metodolojîk ên ku Weber di vê beşê de behs dike ev e ku di hemî zanistên bi kiryarên mirovan ve girêdayî de, rola ku ji hêla motîf, encam û şert û mercên neyînî an erênî ve dihên leyîstin divê di pêvajoyê diyardeyên ku wateya subjektîf nagirin de were hesibandin. Li gorî Weber, şert û merc bêwate ne heya ku ew bi armancan ve neyên girêdan. Weber dibêje ku têngihîştin bi du awayan çêdibe: ya yekem têngihîştina li ser çavdêriya rasterast e, û ya duyemîn têngihîştina raveker e.

Ji wê aliyê ve wê morfolojiya fahmkirinê wê weke karibê wê ji aliyekê ve wê bikê ber lêpirsinê. Aliyê fahmkirinê wê çawa dîtinê wê têngîna ku wê, Weber wê kale wê dikê ku wê bi ‘armancê’ wê fahmbikê wê têngînek zêhni ku wê weke bi wê re wê weke were lê hizirkirin. Ew bi wê yekê wê weke ji morfolojiya têngînek ontolojiyê wê bi wê bihizirê û wê di şêwayekê de wê weke ku ew wê bikê ku ew di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Minaq wê dema ku wê weber bahsa civaknasiyê wê bikê wê bi wê hişmendiyê wê bîrê ser ziman ku wê weke têngînek ku wê bi wê re wê weke ketina ‘farqêbûnê’ de wê bikê wê diyarbikê û wê werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê weke hem wek rengekê hem jî wê weke hebûna wê rengê fahmkirinê bi çavkaniya wê ku ew bi wê dihê diyarkirin wê bîrê ser ziman. Bo ku em têngînek weke nerînê wê diyar

bikin pêşî wê weke pêwîst bê ku ew weke hebê û an wê weke diyarkirina wê û an wê diyariya wê pêwîst bê. Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din jî wê weke karibê ê di wê temenê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê têgîna heyinê wê, bi hişmendî û an bi dîtina bi hişmendî wê, di destpêkê de wê weke karibê wê weke nerinek bi ali wê fahmbikê bê? Ji wê aliyê ve wê morfolojiya nerinê wê ber ku wê di rengekê fahmkirinê wê imayek bi wê rengê wê di fahmkirinê de wê bide me. Lê ji wê zêdetirî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê, temenekê ku ew wê weke bi hebûnî a hiş wê weke hebê ku wê ew karibê wê ser wê re wê weke çawa ew weke nerinê heya ku wê karibê wê fahmbikê bê. Ji wê aliyê ve wê mijare têgîna heyin û hebûnê û an bûyinekê bûyi wê di wê têgînekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke di fahmkirinê de wê weke xwe di şêwayekê de wê weke karibê wê bide diyarkirin bê. Di têgînên civaknasî û hwd de wê minaq wê dema ku wê werina formule kirin de wê weke di gelemperiya wê ya fahmkirinê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê, li wê bihizirê û wê weke karibê wê bi wê yekê wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê werênê ser ziman bê. Minaq li gorî nêrîna metodolojîk a Weber, her ku cureya îdeal bi awayekî rasttir were pênasekirin, her ku ew bêtir razber a û têgînî be, ew qas erkên xwe di formulekirina termînolojî, dabeşkirin û hîpotezên de çêtir pêk tîne. Ev têgîna weber wê weke nerinek bi armanc û an rengê wê diyar wê di dîmenekê de wê weke di çerçoveya wê de wê weke bi fahmkirinê wê weke karibê wê fahmbikê bê.

Morfolojiyên civakî û civaknasi û têgîna abori

Civak wê weke organismayek zindî wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di şêwayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê werênê ser ziman. di nava civakê de wê fektorên ku wê diyar dikin ku wê têkiliyek wê çawa bibê wê di şêwayekê de wê karibê wê ji gelek aliyên ve wê werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê bi civakê û navaroka wê re wê gotina civaknasiyê wê hinek fêrsên bi wê ên fahmkirinê wê weke karibin li ser wan wê were sekin in. Civaknasi wê di nava civakê de wê çerçoveyek harmonî a têkiliyan wê di şêwayekê de wê diyarbikê û mirov wê bi wê yekê wê tevli nava wê bibê. An jî wê xwe bi wê re wê di rengekê de wê bide diyarkirin. Di nava têkiliyên civakê de wê kes wê dema ku wê, di

nava wê de diji wê bo ku ew weke di nava wê civakê de wê bijî wê pêwîst bê ku ew jî têkiliya wê re vekirî bê. Vajî wê jî wê bi wê rengê bê ku wê civak û an sazûmana wê ya kevneşopî û hwd ku ew wê dema ku wê herê dikê wê weke jî wê re wê vekirî bê. Lê ev nûqte wê weke nûqteye zêde komplike wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Şêwayê têkiliyê wê, di rengekê de wê dema ku em bi têgînên weke fektorên diyarker re wê bi wê re wê li wê bihizirin wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Di nava koma civakî û kevneşopîya wê û kes de ku wê dema ku hevdû di rengekê de wê weke di temenê pejirendinekê de diyarkirin û an herê kirin wê ew di rengekê wê weke şêwayekê têkiliya vekirî wê karibê wê werênê ser ziman.

Ji wê aliyê ve wê morfolojiya têkiliyê wê di nava civakê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê weke xwe bide diyarkirin. Têkiliya civakî ew meyla kesekî ye ku agahiyên li ser hest, raman, jiyana taybet, an rabirdûya xwe jî yên din veşêre, xwe jî cîhana derve an ragihandinê dûr bixe wê weke rengê girtinê jî wê karibê wê fahmbikê bê. Ev tê vê wateyê ku kes di têkiliyên xwe yên civakî de helwestek dûr, veşartî, an parêzvan nîşan dide.

Li vir wê di rengekê de wê morfolojiya civaknasîyê wê di têgîna parvekirinê de wê weke sînore mirov ê kes jî wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Parvekirin û an ya ku ew hat parvekirin jî fahmkirin û an herêkirina wê re vekirî bê û hwd wê weke aliyên ku wê karibê wê bi wê re wê, di rengekê de wê li wê bihizirê bê. Têgîn bii wê yekê wê di aslê xwe de wê weke aliyekê ku wê ne tenê wê di wê rengê de wê di morfolojiya têkiliyên civakî û civaknasî de wê tenê wê girêdanekê wê di rengekê de wê bidina diyarkirin bin. Ji wê zêdetirî wê bi wê yekê wê weke sînorekê jî wê di wê temenê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Girtibûna jî têkiliyê re wê, were wê wateya nexwestina jî bo danûstandina devkî an nedevkî. Nimûne ev in: dayîna bersivên kurt jî pirsan re, dûrketina jî axaftinên kûr, û bikarhanîna zimanê laş wekî astengiyek (wek mînaq xaçkirina destan an dûrketina jî têkiliya çavan weke bi mimikan).

Ev wê, rewşên ku wê rengên têkiliyê wê di rengekê de wê weke bi têgînî wê weke bidina diyarkirin bin. Ev wê, di rengekê de wê, ne tenê wê weke li ser temenê xwestin û an nexwestina kirina tiştekê û an gotina tiştekê û hwd ve wê bi tenê wê bi wê ve wê girêdayî bê. Ji wê aliyê ve

wê, çawa wê bikê wê di temenê bersivên wê de jî wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku wê di dewama wê de wê weke bi wê re wê weke bide diyarkirin wê xwe bi wê re wê bide diyarkirin.

Di rengekê de wê di aslê xwe de wê morfolojiya girtinê a li derve wê dikarê wê bi hinek rewşên komplike re wê li wê bihizirê. Minaq wê çendî wê nerina me ya bi fahmkirinê wê weke girtî jî bê wê mejiyê me yê bi fahmkirinê wê ji wê re wê dîsa wê vekiribê û wê di wê girtin û vekiribûna wê de wê bi fahmkirina wê re wê, temenê wê girtinê wê, bide diyarkirin. Di rengekê de wê, dema ku wê kes wê tiştê wê pêwîst bê wê bikê wê hingê wê di rengekê de wê, dema ku ew wê nekê û an nexwezê wê bikê wê weke şêwayekê darazî ê fahmkirinê wê bibê. Li vir wê di rengekê de wê morfolojîyek bi aqilê şûbjektîv û an objektîv wê di rengekê de wê weke bi têkili û rengê wan ê fahmkirinê wê wek di wê de wê weyn bileyizê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê fahmbikê bê.

Li vir wê di aslê xwe de wê gelen encamên ku wê bi gotina civaknasiyê û derûniyê wê weke di zikhev de wê pêwîst bin ku ew werina fahmkiriin jî wê weke di nava mijarê de wê weke aliyên fahmkirinê wê weke xwe bidina diyarkirin. An jî wê aliyên ku wê weke bi wan pêwîst in werina fahmkiriin wê bibin. Di rewşa têkiliya wê ya jiyanî, aborî û hwd de jî wê weke ji dûnya derve girtibê wê di rengekê de wê weke ku wê xwe bide diyarkirin. Lê di rengekê de wê, cihanek ku wê weke dikeve nava hev û di hev re derbas dibê de wê di rengekê de wê ev şêwayê têkiliyê wê weke aliyên 'astangdar' jî wê di rengekê de wê weke ku wê xwe li pêşîya wê bidina diyarkirin. Yan jî wê ji wê aliyê ve wê dikarê wê bi wê re wê fahmbikê ku wê, aliyên dervî wê dema ku ew di nava wan de biji ku ew çendî wê weke bi hişê li wê girtî jî bê wê fêrsek fahmkirinê a ji drve wê bi wê di hişê mirov de wê biafirênê. Ev afirandin bixwe jî wê weke aliyekê ku wê sînorê girtinê wê weke derbas dikê wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di rengekê de wê weke bi wê re wê bide diyarkirin.

Ji wê aliyê ve wê têkili û aborî wê weke aliyekê wê di wê temenê de wê, di temenekê têtînek objektîv de wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Lê ew aliyê ku wê bi morfolojiya fahmkirinê a weke bi hêst û an têtînen hişmendî ên weke girtinê û hwd jî wê weke têtînen bi fahmkirinê ên weke aqilekê darazî û an şûbjektîvî jî wê, di dîmenekê de wê weke ku wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê weke ku wê bide diyarkirin.

Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Mijare têkiliyê wê di aslê xwe de wê di nava rewşên weke yên hilberîn û an aboriyê û rewşên weke têtînî ên weke bi hişekê civaknasî û an têtînên weke girtinê de wê weke rewşek sêyem a navendî wê xwe bide diyarkirin û wê, di rengekê de wê bingihekê wê weke bandûrê-bertekê wê di nava wê de wê weke bingihê wê jî wê biafirênê. Di demên hemdem de wê bê gotin ku wê aboriyek girtî wê hema hema wê weke ne bi derfet bê ku wê bahsa wê were kirin. An jî wê têkiliyek girtî wê di civakek weke di roja me de bi hemû amûrên teknikê û hwd re wê pêşdikeve wê weke ji wê re wê weke ne bi derfet bê wê bahsa wê were kirin. Ji wê aliyê ve wê demê wê, tiştek wê weke li pêşîya wê bimênê. Ew jî wê weke wê ew bê ku ew wê, rewşê wê fahmbikê û wê çawa wê li gorî wê, aqilekê ku wê xwe bi adeptasyonên li gori wê di rengekê de wê bikê û wê biji wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di awayekê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Morfolojiya rengê têkiliyan wê di wê temenê de wê ya ku wê, di temenê wê de wê weke têtînek ku wê dide diyarkirin ku ew wê bê girtin wê çendî wê bi hêstî jî bê wê têtînên weke rewîstî û hwd re wê di rengekê de wê weke aliyên wê yên ku wê bi wê re wê weke di wê de wê weke weyn bileyizin bin. Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê weke karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Minaq, Weber li ser têtîgeha têkiliyên civakî nîqaş dike. Ji bo ku têkiliyek wekî civakî were binavkirin, divê naveroka watedar a çalakiya aktor kesên din li ber çavan bigire û ber bi wan ve were rêve kirin. Naveroka çalakiyê dikare bi awayên cûrbecûr, wek nakokî, kişandin, an dijminatî, û hwd be. Têkiliyên civakî dikarin demkurt bin an jî astên cûda yên demdirêj bin. Wateya subjektîfa vê têkiliyê dikare biguhere; têkiliyek ramyarî ku berê li ser hev girtinê ava bû, dibe ku paşê veguhere pevçûnek berjewendîyan. (Çav: Weber, Max, Methodology Of The Social Sciences, 1949) Li gori wê mantiqê wê dema ku em disa xwe bi sipêrênina têtîna weber û bibêjin wê weke minaq du kes pevbiçin wê ne weke rewşek civaknasî bê. Lê wê dema ku wan xwe ji wê kir ku ew dûr bikê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê weke rewşek karibê wê fahmbikê bê. Di wê temenê de wê,

têgîna civaknasiyê bi aqil, hiş û fahmkirina wê re wê weke diyardeyekê di temenê wê fahmkirinê de wê weke di şêwayekê de wê bi wê re wê weke hilde li dest.

Li ser têgîna abori û civaknasiyê re wê dema ku em di rengekê de wê bi wê re wê bihizirin wê weke ku wê di nava civakê de wê bi têtikili û xuyên mirovî û hwd re wê, di rengekê de wê şêwayekê fahmkirinê re wê karibê wê bêtê ser ziman. Civaknasi wê, di rengekê de wê, di nava jiyane de wê rengê têtikiliyên mirov û hwd re wê, dîmenekê fahmkirinê wê weke ku wê bide diyarkirin. Di nava têtikiliyên mirovî de wê rewşên ku wê weke bi wê re wê werina diyarkirin wê di mijara fahmkirinê de wê weke bi dîmenekê fahmkirinê re wê weke karibê wê li ser wê bisekinê bê.

Di nava civakê de wê dema ku em bahsa temenê xwe jiyankirina wê bikin wê çawa wê jiyankirinê wê biqasî wê di rengekê de wê bi têgîna dahata çavkaniyan bo jiyane jî wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê li wê bihizirê bê. Têtikiliyên mirovan ên bi hev re bê û an têtikiliyên mirovan ên bi hewirdorê û rewşên hilberinê û hwd re bê wê bi wê re wê, pêvajoyên fahmkirinê û hwd wê, bi awayên cihê wê di rengekê de wê weke ku wê bidina diyarkirin.

Di wê temenê de wê, di nava jiyane civakê de wê çawa wê, di rengekê de wê, rewşên abori wê, werina fahmkirin wê bi jiyane civakî re wê, karibê jî pirraliyan ve wê ser wê bisekinê. Biqasî çavkaniyekê bikarhanina wê, wilqasî wê şêwayê bikarhanin û jî wê sîdîgirtinê wê weke aliyekê wê yê ku wê weke karibê wê di rengekê de wê li ser wê bisekinê bê. Têgeha civaknasiya aborî di warê civaknasiyê de bi navên wekî civaknasiya aborî, aboriya civakî, aborî û civak hatiye vegotin, lê îro bikarhanîna wê bêtir wekî "civaka aborî" dihe diyarkirin. Pêşengên vê zanistê, wekî Marks, Weber û Durkheim, civaknasiya aborî wekî "adaptekirina perspektîfa civaknasî li diyardeyên aborî" ditin. Bi gotineke din, ew sependina model, perspektîf, guhêrbar û tercîhên civaknasî ye jî bo ravekirina çalakiyên hilberîn, danûstandin (bazar), belavkirin û xerckirina kelûpel û karûbarên kê. Perspektîfa civaknasî li ser têtikilî û çalakiyên civakî disekin in.

Wekî din wê weke bi pêvajoyek dîrokê re wê bi çûnûhatinên wê re wê çawa wê pêvajoyek jiyankirinê û kirinê û hwd re wê bibê wê bi wê re wê, li ser wê re wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Têgîna kirinê wê weke temenekê fahmkirina wê bi zanina wê re wê derkeve li pêş. Wê bi wê re wê weke li wê were lê hizirkirin û wê were hanin li ser ziman.

Mijare têtînên civakê û dîrokê û an têtînên weke civakê û ramyariyê, civakê û têtînên weke kevneşopî û an destûrê û hwd re wê, di rengekê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di rengekê de wê çawa wê were kirin û wê çawa wê, were diyarkirin wê di rengekê de wê bi wê re wê, weke mijarek fahmkirinê jî wê were dîtin.

Di rengekê de minaq ku em gotinekê wê weke gotina aboriya kurdistanê wê li wê bihizirin wê, di rengekê de wê di nava wê de wê çawa wê rengekê hilberinê û serifendinê wê bi wê re wê bibê wê weke mijarek wê ya fahmkirinê wê karibê wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Abori wê, di rengekê de wê bi têtîliyên nava mirovan re ku wê li wê bihizirê wê demê wê di şêwayekê de wê, weke ji du aliyan ve wê bi wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê li wê bihizirê. Aliyekê wê dîmenê civakî û civaknasiya wê bi têtîliyên wê re ku ew wê çawa wê hebê û wê, di rengekê de wê çawa wê, weke rasttirin wê karibê wê were pêşxistin. Di wê temenê de wê têtîna rastririn karibê were pêşxistin wê weke gotinek ku wê, ne li ser têtînek pîretikî û an kirinê re lê wê weke li ser têtînekê hizirkirinê ku wê were kirin û diyarkirin bê. Ji wê aliyê ve wê, pêvajoyên jiyane civakî wê, dîmenekê azmûnî wê karibin bidina diyarkirin. Lê ev wê, weke bi ya bûhûrî re wê were diyarkirin. Ya were û bibê wê weke ya ku wê, li pêş bê ku wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din din ku wê karibê wê li wê bihizirê bê.

Ji dema derketina holê ya têtîna aborî û civaknasiyê ve, meylek ji bo veqetandinek teorîk û metodolojîk di navbera her du dîsîplînan de wê bibê. Ev veqetandin an jî cudahî vedigere "Teoriya Hestên Exlaqî" ya Adam Smith, ku wekî xebatek pêşeng a civaknasiyê dihê hesibandin, û "Dewlemendiya Neteweyan" a wî, ku wekî hevber bi aboriyê dihê hesibandin. Auguste Comte, damezrînerê civaknasiyê bi têtînek positîvî, bi hesibandina aboriyê wekî qadeke cuda di nav civaknasiyê de, ev nêzîkatî diyar kir. Ev nêrîn li ser wê ramanê ye ku lêkolîna zanistî ya civakê bi dabeşkirina wê li ser beşan çawa wê ne bi derfet û an ne gengaz bê wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin.. Gelek civaknas, di nav de aborînasên ji Dibistanên Alman û Awusturya, nêrîna Comte şopandine. Me ev li jor hinekê diyarkir. Ji ber vê yekê, wan hewl dane ku teoriya aborî di çarçoveyek an jî çarçoveyek civaknasiyê a berfireh de bi cih bikin. Civaknasiya aborî, wekî dîsîplînek ku dabeşbûna di navbera aborî û civaknasiyê de kêr dike û her du dîsîplînan nêzîkî hev dike, fonksiyonek girîng heye. Civaknasiya aborî wekî pirek di navbera her du zanistên civakî de tevdigere. Her çend gelek aborînas civaknasiyê bi

gotina aboriyê wekî dîsîplînek aboriyê dikin bi hizirin û weke dibînin jî, gelek civaknas wê wekî dîsîplînek/rêzkariyek civaknasîyê dibînin. Lêkolînên girîng li ser aborî û civakê bûne sedema pêşkeftinên mezin di civaknasiya aboriyê de, bi vî rengî ew wekî rêzkariyekek rewa ya hem civaknasiyî û hem jî aboriyê saz kiriye, dihê diyarkirin.

Ku em têngîna aboriyê wê weke rengekê jiyane civakê wê bibînin wê demê wê di wê temenê de wê ev rengê jiyane wê çawa wê bibê û an wê were diyarkirin wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê bê. Gotina 'têkiliyên aborî', û an 'têkiliyên nava mirovan' û hwd re ku wê bi gotina 'têkiliyê' re wê were lê hizirkirin li ser temenekê dîrokî bi hebûna civakê re wê weke kirpendinek bi xwezayî a bi têngîna civakî û an civaknasiya wê re wê, weke wê were kirin. Mijare gûharinê bi xwe jî wê dîmenekê li ser têngîna têkiliyê re wê bi wê re wê weke karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û ev wê, weke aliyekê wê yê ku wê weke karibê wê li wê bihizirê bê.

Li vir di dewama wê de wê bi gotinekê jî bê wê mijare gotina 'dewlemendiya netewan' bi têkiliyên civakî re jî wê û encamên wê re wê di rengekê de wê weke karibê wê ji aliyekê ve wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, ji aliyekê ve wê dema ku wê em di rewşa kurdan de wê diyar bikin wê weke netewekê bi israri hewldana ne naskirin û ne diyarkirina wê û weke civakekê bi ciheya wê re newê xwestin were herê kirin wê di rengekê de wê weke bi wê çerçoveyê ve wê ji aliyê rewşên ramyari ên têngîn û hwd ve wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê bê. Ev wê weke aliyekê wê yê civakî ku wê bi wê yekê wê, weke di dîmenê bindest kirina wê bi aborî û hwd re wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman jî bê.

Raste ku mirov wê bahsa têngînek weke bi gotina 'dewlemendiya netewan' re wê bikê. Ew wê di rengekê de wê ne tenê bi temenê ardnigariya ku ew bi wê diji wê, her wusa wê bi têkiliyên nava xwe re ku ew çawa wê bi wê re wê bibê û wê dîmenekê jiyane wê bi xwe re wê bide diyarkirin wê bi wê re jî wê weke karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Ji aliyekê ve wê pêvajoyên hilberinê ku ew bi şewayên kevnera bê û an şewayên hemdem bin wê di rengekê de wê ew wê, di şewayekê de wê bikê.

Ji wê aliyê ve wê, bi xwezayî wê, dîmenekê ku mirov nikaribê wê, inkar bikê wê bi têkiliyên navxweyî ên mirovan bi civakî û hwd re wê weke diyarkirinekê wê di wê nûqtayê de wê bide diyarkirin. Di rengekê de wê gotinên weke direngekê de wê mijare aboriyê wê di demên hemdem de

wê di şêwayekê de wê, li gorî bi wê têkiliyê û encamên di dest de berhev dibin û wê, di wê temenê de wê, bi wê re wê, hem bi xwe bawerbûn û hem jî wê bi wê re wê, weke rengekê jiyanê wê bijî wê karibê wêwerênê ser ziman. Mijare berheviyê û an wê ya weke 'nirxa zêde' ku wê bi encama wê re wê bibê wê, dema ku ew dibê wê, di rengekê de wê, weke aliyekê wê yê din wê karibê wê werênê ser ziman bê. Bi destdanina ser nirxa wê ya zêde û çavkaniyên wê re wê ji xwe ev pêvajoya kolederiya abori wê weke wê were pêşxistin. Di dewama wê de wê weke ji bûna kirdeyek ramyari dîrkinê û tûnakirina statûya wê ya civakî wê weke aliyên bi xwezayî wê bi wê re jî wê weke karibin werin û bibin. Nirxa zêde bi ji destê girtinê weke berheviya wê ya di dest de û wê di destekê ramyari ê serdesti li ser wê de wê, diyarkirina wê re wê, ew bindestkirina wê bi wê re wê weke wê were kirin. Di roja me de wê, di rengekê de wê, dewlemendiyên netewî ku wê minaq em bi têgîna aboriya kurdistanê re wê diyar bikin wê, nirxa wê ya zêde û dewlemendiyên wê ji wê werina ji dest girtin û an wê, gotina wê, ser wê, diyarkirina wê nebê. An jî wê mafê wê diyarkirinê wê ji destê wê were girtin û ev wê weke bindestiyek abori û an weke ji destê girtina maf û azadiya wê ya abori jî wê weke bi wê re wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Ev wê bi pergale ramyar-destûrî wê were kirin. Hemû şerên ku wê î ro li ser kurdistanê û li hemberê hebûna wê û statûya wê werina meşandin wê ji hêlekê ve wê weke bi wê aliyê ve jî wê weke karibê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê dîmenekê bindestkirin û ku em bi gotinek hemdem wê bibêjê wê weke kolederiyek hemdem di temenê ji destê wê girtina mafê wê yê diyarkirinê re wê bi wê re wê were dayin jiyankirin. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê, piştî wê ev wê bi encamên wê yên li qadên din ên weke ramyari û hwd re jî wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Ji wê aliyê ve wê dema ku em bahsa têgîna kolederiya hemdem wê bikin wê têgînên destûrî, ramyari, abori û hwd wê, di rengekê de wê, bi gelek têgihên weke yên baweriyên û hwd ku wê werina bikarhanin û wê bi wan wê were pêşxistin. Gotina 'serdestîya teqez a destûrî' ku wê bahsa wê were kirin wê weke gotinek ku wê ser wê temenê û çerçoveyê re wê weke karibê wê werênê ser ziman û ev gotinek ku wê bi zêdeyî wê di demên hemdem de wê, desthilatîyên yeknavendîparêz û hwd wê, di rengekê de wê zêde bi lêv bikin û wê werênina ser ziman. Ji wê aliyê ve wê, pêvajoyek ku wê di wê temenê de wê çawa wê, civakê wê di nava wê de wê were kirin wê, were diyarkirin. Têkiliya pergale abori, ramyari û

destûrî û hwd wê, çawa wê di temenekê rêveberî û an iderî de wê bi hev re wê, di dîmenekê pirrengî ê têkiliyê re wê bi wê re wê bi dîmenê cihê wê were pêşxistin wê weke karibê wê di çerçoveyek berfireh de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê, têngîna destûrî ku wê were diyarkirin wê teqez wê weke bi morfolojiya ku wê, bahsa maf û azadiyê, parastina mafan û an misogerkirina wan wê were kirin. Lê di bin navê wê gotinê û têngîna wê ya parastinê de wê, ji çerçoveya misgeriya civakî derxistinê û vaji wê, ji çerçoveyek parastinê wê, dûrkirinê û hwd re wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Wê dema ku wê bi têngînek navendî wê were lê hizirkirin ku wê weke bi rêgezek giştî wê bo herkesekê wê weke hev bê wê, çawa wê diyarbikê ku wê mafê du kesan wê bi heman rengê wê biparêzê. Di wê çerçoveya têngîna destûrî de wê karibê wê werênê ser ziman ku wê di aslê xwe de wê li mafê ti kesekê wê weke ne hizirê. Tenê wê weke têngînek olî û baweri wê ya ku wê weke wê bê kirin û bikeve çerçoveya wê de ew wê weke biparêzê û bi wê yekê û dîmenekê wê weke farz bikê. Parastina têngîna mafê wê, ji wê cihê bê. Di wê temenê de wê, bi wê yekê, li leyha têngîna destûrî wê weke ji maf û azadiya xwe kes feragetê wê weke bikê wê bikeve pozisyonekê de.

Ev wê weke aliyekê wê yê mijarê ê giring wêweke karibê wê xwe bide diyarkirin bê. Minaq wê dema ku em bahsa mafê destûrî wê bikin wê çawa wê, karibê wê di têngînek şenber de wê bo kesekê wê werênê ser ziman. Di rengekê de wê destûr wê li yê ku ew weke dervî wê hena wê ne hizirê. Çendî ku ew wê weke wê bijî wê weke di pozisyonek parastinê de bê. Wê weke di rengê baweriyê de wê çendî wê bi wê baweriyê bê wê weke ku wê bijî û wê, ew wê bi wê hebê. Lê weke derketina dervî wê têngîna baweriyê wê, di rengekê de wê ew gotina destûrî a weke di xwe de heya û ji xwe re wê weke hebê wê, di rengekê de wê ji wê çerçoveya wê parastina kes jî wê weke derbas bibê. Di wê temenê de wê, morfolojiya gotina destûrî wê, di wê temenê de wê, weke ku wê bi têngîna ramyari re wê karibê wê li wê bihizirê wê weke karibê wê fahmîbkê ku wê çawa wê weke aliyekê wê yê giring wê di rengê baweriyekê de wê weke xwe weke têngîna asta jorin wê weke ku wê bide diyarkirin. Ji wê aliye ve wê di wê rengê de wê, mafê destûrî û an gotina mafê destûrî wê, di wê temenê de wê, ne destûrî wê weke mirov û mafê mirov bibê. Lê wê mirov wê weke destûrê wê bibê û an weke wê 'bijî.' Di wê têngîna jiyankirinê de jî wê weke ne diyarî û razberî wê hebê. Wê nikaribê wê weke têngînek şenber wê karibê wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê, pirsgrêka destûrê

û têtîna 'meşrûiyetê' a bi wê di aslê xwe de wê di rengekê de wê ji wê çerçoveyê jî wê weke çavkaniya xwe wê di rengekê de wê weke ku wê bigirê.

Wê dema ku em li têtînen weke yên destûrê, ramyariyê û heta pêşketinên weke 'dewletê' û hwd jî li wê binerîn wê di wê temenê de wê weke xwediyê morfolojiyek bi wê rengê a weke bi têtînek navendîparêz bê. Destûr wê çendî ku wê weke çerçoveya wê were berfireh jî wê, di awayekê de wê ji wê têtîna navendîparêziyê wê nikaribê xwe rizgar bikê. Di wê temenê de wê, vê yekê wê hê di demên piştî akadan de wê ser azmûna wan re wê di dema kassitan de û berê wê di dema keyên lagashî, ningersu û gudea de wê were kifşkirin. Di rengekê de wê berê wê demê, azmûnên lagashê wê, di rengekê ên di dema urukagina de wê, di wê rengê de wê, bi awayekê di dîmenê xwenûkirinê a bi têtînen weke destûrî û hwd de wê weke bixwezê derkeve dervî wê. Di wê rengê de wê, di rengekê de wê bide diyarkirin. Lê çi dikê û nakê wê piştî wê dernekeve dervî wê.

Azmûna têtîna navendîparziyê wê, piştî guti û lullubiyên wê, di dema akadê û piştî wê di dema asûr û heya demên axamenîşan de wê, ev wê were kirin. Di wê temenê de wê têtînek navendî û yên li dora wê weke bi wê ve wê girêdayî ên weke bi têtîna parasgehan û hwd re wê were kirin û wê, di wê rengê de wê were kirin. Minaq wê bi wê mantiqê persî wê bi rengekê têtîna 'satrapan' wê pêşbixin. Di rengekê de wê, ne dîrî wê, têtîna parasgehan wê, asûr wê pêşbixin. Di demên piştî akadê de ku em zêde hê li wê bi tememî ne serwaxt in ku wê di dema wan de wê têtîna 'ensitiyê' wê hebê û an na. Lê ensiti wê, di rengekê de wê, morfolojiya wê nikaribê wê di wê rengê de wê fahmîbikê bê. Wê dervî wê, weke têtînek bajarî û rêveberîya wê ya destûrî û hebê û wê bi xwe bixwe wê weke bi navendekê bê. Lê protipek bi wê rengê a navendîya wê, di rengekê de wê bibê. Ji wê aliyê ve wê, ev wê, kevneşopîyên têtîna ensitiyê wê karibê wê bi rengekê wê bi wê re wê, li wê bihizirê bê.

Di demên hemdem de wê gotina têtîna demokrasiyê û hwd wê bahsa wê were kirin weke 'rêveberîya gel' di nava dewletê de. Lê dewlet wê, ew wê fahmkirinê wê di gelek waran de wê weke ji wê dîr bê. Pirsgrêka wê ya sereka wê di wê temenê de wê xwe bide diyarkirin ku ew xwe di xwe de wê weke bijî bê û wê ji derve ne vekirî bê. Çendî ku wê bi wê yekê were 'hemdemi kirin' jî lê wê di rengekê de wê ev wê weke gûharinek di wê temenê de wê bibê û wê ji têtînek mirovparêzî û an

mirovatîyî wê weke dûr bê. Di wê yekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê fahmbîkê û wê di wê temenê de wê werênê ser ziman

Di morfolojiya têngîna dewletê de wê, di rengekê de wê pirsgerêka wê ya fahmkirinê a weke xwe fahmkirinê û an li gorî rêgezên xwe fahmkirinê û ya hebûna civakî û an komên wê yên ku ew di nava sînorê wê de dijin wê hertimî wê weke bi dualiteyek dijber wê di nava hev de wê bijî û wê ev wê, temenê pêvajoyên pevçûnên nava hundurê dewletê ên her demê jî bê. Di wê temenê de wê ev bi rewşa şûnmayîna wê û an hemdemibûna wê re wê weke bê gotin ku wê derbasbûna wê bibê re wê zêde nikaribê wê fahmbîkê bê. Ber ku wê, di wê temenê de wê rewşa mirovatîyê wê weke têngînek darazî bixwe jî wê, weke dîmenekê pêwîst bê ku ew li xwe bikê wê li wê bînerê. Ev wê weke şêwayekê aqilê teknikî ya. Di wê temenê de wê morfolojiya aqilê dahûrî ku wê bi wê yekê wê weke di wê de wê, bikeve zorê di fahmkirinê de û an wê weke taqnekê wê di rengekê de wê weke ku wê di pêşketina dewletê de wê bi teori û an hişmendî wê bi wê re wê bijî, dibê ku ev rewş bê.

Di şêwayekê de wê, rewşa dewletê dikarê wê weke 'leneta dewletî' jî wê di rengekê de wê weke wê fahmbîkê. Morfolojiya dewletê wê di aslê xwe de wê, di rengekê de wê dikarê wê weke rewşa têngîna akadê, piştî asûrê, axamenîş û navendîtîya wan wê di rengekê ramyarî a bi temenekê destûrî ku wê piştî wê were pêşxistin û di demên berê de wê bi ferasateka bi wê rengê a bi temenekê têngîna kultî û hwd wê weke hebê. Ji wê aliyê ve wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke ku wê bi wê re wê fahmbîkê û wê werênê ser ziman bê. Di rengekê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku ew rewş wê, di rengekê de wê, çendî wê di morfolojiyekê de wê weke dîmenê keyeniyên berê ên bi sînorê rengê welatitîyekê de wê weke hebê wê ji xwe re wê weke 'bîkê minaq' jî lê wê di aslê xwe de wê bi pêvajoyên wê yên pêşketinê û rewşên weke bi destûrî, ramyarî û pêvajoyên bi pêşketin û peresendina wan û hwd wê bijî wê, ji wê cihê bê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, weke aliyekê wê yê din ê teybet wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman. Di rengekê de wê morfolojiya demên piştî mediya wê, bi pêvajoyên karduyîyan, adîabaneyîyan, sôphaneyîyan û hwd wê, bi hinek komên din ên civakî ên medi û kurdistanî û an mesopotamiyî wê li hemberê têngîna navendîparêzî wê bidin wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê yekê û rengê jî wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê fahmbîkê û wê hilde li dest bê.

Morfolojiya dewletê wê, di rengekê de wê bi ramyari, destûrî û hwd wê, hertimî wê bi refaransên navendîtiyê bê, û an têngîna sînoran ku wê weke bi wê mantiqê were pêşxistin bê wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê û awayekê de wê weke bi wê re wê wek karibê wê fahmbikê bê.

Di wê temenê de wê, pîrsgirêka çawa jiyankirinê û hwd wê weke pîrsek giring wê weke xwe bide diyarkirin. Di rengekê de wê dema ku wê, têngînek wê weke bi destûrî bê û an dîmenekê din bê wê rengê jiyane wê, herê nekê û li gorî têngîna wê ya destûrî û an ramuyari pêşdîtina gûharinê li ser wê ferzbikê wê, di wê temenê de wê weke dîmenekê dijbariya wê ya li wê rengê jiyane wê jî wê weke karibê wê fahmbikê. Wê dema ku ew ziman, çand û an rewşên din ên weke wan qadaxa bikê û an tûna bikê û an nehêlê ku ew bi wê xwe pêşbixin û an perwerdeya xwe û pêşketina xwe bikin wê demê ew dihê wê wateyê ku ew pîrsgirêka wê bi rengê jiyane wan û temenê wê û heta bi hebûna wan re wê weke hebê wê karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê dema ku em binerin wê di demên hemdem de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke wê fahmbikê û wê werênê ser ziman wê, ji wê aliyê ve wê, têngînên weke destûrî, sînorê destûrî, mesrûtiya destûrî, teqezîya destûrî, navendîtiya desthilatî û an destûrî, û hwd wê, di wê temenê de wê weke gotinên ku wê di rengekê de wê rengê pîrsgirêkê a ji aliyê têngînên destûrî, dewletî, ramyarî û hwd ve wê di rengekê de wê weke ku wê bi rengekê berfireh wê di şêwayekê de wê weke ku wê bidina diyarkirin jî bin.

Ji wê aliyê ve wê, morfolojiya aboriyê wê di wê demê de wê çawa wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê bê? An jî wê di wê rewşê de wê çawa wê dikarê wê di rengekê de wê bi wê yekê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman? Di aslê xwe de wê morfolojiya weke têngînek ramyari wê mijare aboriyê (political economy) wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê morfolojiya têngîna aboriyê wê di rengekê weke wê de wê bi têngîna 'aboriya dewletî' bê û an têngîna morfolojiya aboriyê wê weke bi çerçoveya diyarkirina sînor û navaroka wê bi têngînek ramyari a weke ya abori ku wê were diyarkirin wê di wê rengê de wê morfolojiya aboriyê jî wê di rengekê wê weke wê de wê bikê mijare xirab a di temenê têngîna serdestiyê de. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê morfolojiya têngîna ramyari de wê, weke dîmenekê wê

weke bi wê rengê ramyari, destûrî û hwd wê weke ji serî ve wê were diyarkirin wê xwe bide diyarkirin. Pîrsgirêka aboriyê wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê ew bê ku wê ji serî ve wê weke diyarkirina wê bê kirin û an wê, ji binî ve wê ew diyarkirina wê bibê bê. Marks wê dema ku wê pêvajoyên dîrokî û amûşrên abori û têkiliyên wê di zikhev de wê diyadikê ew bi bandûra wê, û encamên wê re wê dihizirê. Ew di rengekê de wê pêvajoya wê ya ku ew wê çawa wê abori wê weke hêzekê wê di wê temenê de wê weke hêzek ramyarî a bi çerçoveyek ramyari û an aqilê wê yê abori wê weke ji serî ve wê bi pergali wê bibê û wê diyar bikê ve wê weke zêde alaquadar nebê. Lê bi ya min ev wê weke aliyê ku wê piştî sedsale 20a û pê de wê weke aliyê herî zêde wê bi têngîna statûya abori û an statûya ramyari a bi temenekê abori ku ew bi rêgezên ji serî ve wê dide diyarkirin re wê, di rengekê de wê weke bibê wê bi wê re wê êdî wê serwerîya wê bibê. Heya demên sedsale 20an jî wê encamên di jiyanê de ên bi keseyetê û hilberînê û encamên wê re wê weke dervî wê çerçoveya kontrolkirinê û hwd wê bibin û wê ev wê weke diyardeyna giring ên ku wê marks jî wê ser wê bihizirê bê. Lê di demekê piştî wê weke ku ew temenê wê ji holê dihê rakirin. Pêşketinên weke bi têngîna aboriya civakî û an aboriya dewletî ku wê çendî wê weke bi gotina libaralismê re wê, weke bi serbestiyekê wê di dîmenê de wê rengê wê were gûharandin jî lê wê weke ji serî ve wê bi dîmenekê ramyari wê diyarkirina wê weke ku wê bibê û wê karibê wê di rengekê de wê kariibê wê werênê ser ziman bê.

Abori pêşketina wê ya di nava jiyanê de wê bi tevger û pêvajoyên hilberînê re wê rast bê ku wê temenekê gûharin û çalakbûnê û hwd wê biafirênê. Lê ji serî ve wê, rewşa ramyariya abori wê, qadê wê êdî wê weke li wê serwer dibê û wê bi kevneşopî, destûrî, rêgez û an têngînên etikî û hwd wê di rengekê de wê ji serî ve wê, dest bi diyarkirina di wê qadê de jî wê weke ku wê bikê. Ev wê weke têngînek û rewşek ku wê encamên wê di rengekê de wê bi serwerîya pergale ramyari û hwd re wê weke ku wê bibê bê. Marks ne ghişt wê demê ku ew wê, bibînê ku wê çawa wê bi wê rengê wê ramyariyek destilatî û an dewletî ku wê qadê bi politikayên pirrali wê dikê bi kontrolê de wê pêşkeve ku wê bibînê. Tenê bi hinek morfoliyên aqilî û zanînê û hanina wan ya ser ziman re bi sînora ma. Di wê temenê de wê, piştî wê di rengekê de wê ev rewş wê weke rewşek ku wê karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê werênê ser ziman. Morfolojiya têkiliya civakê, destûrê pergale ramyari û abori wê bi wê

yekê çawa wê di zikhev re wê were derbaskirin û wê, di rengekê de wê, girêdanên pirrali wê bi wê re wê were kirin wê, ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê têkiliya pêvajoyên jiyane civakê wê di rengekê de wê di demên berê de wê, bahsa rewşên abori û gûharina wê were kirin. Lê di rengekê de wê aliyên civaknasî, hizirkirinê ku wê were kirin û pêşketina bêhempa a bi sînorên fahmkirinê û hwd re wê çendî ew wê were pêşxistin wê bi wê temenê ji wê derbas bûnê jî wê di rengekê de wê weke karibê wê bi wê re wê, li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Li vir wê, morfolojiya dewlet, destûr û civakê û an weke ku wê di roja me de wê were gotin wê ser gotina 'netewê' re wê were diyarkirin wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman. Wê jî dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku ev wê weke aliyên ku wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê bê. Pêvajoyên destûrî û ramyari bi kevneşopî û pêvajoyên wan ên hizirkirinê re wê, rengekê kevneşopîya diyarkirinên bi orf û adetî û an kevneşopîya etikî û hwd re wê weke di rengekê de wê bide diyarkirin. Ji serî ve wê, pergalek abori wê, diyarkirina wê, çawa wê karibê wê pêşketinên wê di nava wê û sînorê wê yê ramyari û etikî de wê were fahmkirin wê weke aliyên ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin bê. Mirovê bi jiyane ve girêdayî û jiyane bi rewşên amûrên bo jiyane ve girêdayî û encamên wan ên hilberinê û hwd wê bi wê yekê wê weke aliyên ku wê karibê wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê morfolojiya têgîna dewletî a navendî wê ber çî wê di wê temenê de wê weke derkeve li pêş. Bi ya min ku ew di farqê de bê û ne di farqê de bê Max Weber wê di rengekê de wê dîmenekê wê yê bi pêşketina demên hemdem re wê çawa wê ji serî ve ku wê pêşbi bi têgîna aboriya di bin kontrolê de wê were diyarkirin û bi wê re wê çawa wê, di rengekê de wê ew wê, were pêşxistin. Di wê temenê de wê, rewşên bindestkirinê wê di demên hemdem de wê bi rewşên abori wê di wê rengê de wê weke ku wê bibin ku wê pêşî bi girêdanên bi jiyane abori û jiyankirina bi wê ve wê weke bo jiyankirina xwe ku ew her demê di nava xabate wê ya bo qizinkirineka ku ew bi wê bijî de bê. Ya duyem ku ew di wê temenê de wê, çî bi afirênê û hilberênê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku wê, bi wê re wê, bi encamên wê re wê were pêşxistin bê. Ji wê aliyê ve wê pêvajoyek bindestiyê wê, di wê rengê de wê bi wê

re wê were pêşxistin. Di wê temenê de wê şêwayên demên berê wê derbasbûna wan û pêşketinên weke bi ideayên weke yên bi teknikê û hwd re pêşxistina wan û di rengekê de wê diyarkirina wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Têgîna aboriya civakî wê di rengekê de wê weke gotinekê ku wê derkeve li pêş jî bê lê wê weke têgînek di xismeta pêşxistina têgîneka homejen a bi demê re jî wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê were pêşxistin. Di wê temenê de wê, weke ser zimanekê û ferzkirina wê çawa encamek dibê û an li gorî baweriyek ferzkirina jiyankirinê ku wê çawa wê encamê bi xwe re wê bîrê wê di şêwayekê de wê bi wê rengê wê bigotina aboriya civakî û çerçoveya wê ya ramyari ku ew bi wan enstrûmetên weke destûrî, ramyari û hwd wê were lê hizirkirin di nava sînorê wê de wê ji wan ne dûr xwediye fahmkirineka ku mirov w karibê wê fahmbikê bê.

Bi wê yekê gotinên weke jiyane civakî, têgîna civaknasiya hevbeş, çand û nirxên hevbeş, têgînên wekeheviya bi têkiliyan, û wekehev bidest xistinê û hwd wê, di wê temenê de wê karibê wê were diyarkirin. Gotina derbaskirina bêdadiyê, newekheviyê û hwd wê li vir wê werina çi wateyê? Bi gotinek hesan a di demên hemdem de wê weke, têgînek ku wê fahmkirina wê ser wekneheviyên nava civakê û têgînek weke bi fahmkirinê a derbaskirina wan wê weke ji xwe re wê bikê armanc. Lê ev di rengekê de wê, weke bi wê mantiqê jî ji aliyekê din ve jî ku mirov di farqê de bê û ne di farqê de bê wê girsebûna xwe ya 'civakî' û hwd jî wê bi wê yekê wê weke ku wê biafirênê. Gotina bûhûrandina wekneheviyê wê di serî de wê, di temenê wekhevkinê û an di temenekê ku wê taqabûlî têgîna gotina hemojeniyê bikê wê bi mantiq û feresatekê wê di rengekê de wê weke nêzbûn wê bibê.

Li vir wê bi têgînekê wê girêdanên abori wê weke girêdanên destûrî, etîkî û hwd wê bi têgînekê û di rengekê de jî wê weke ku wê xwe bidina diyarkirin. Weke hevkin wê di rengekê de wê, di şêwayekê de wê ji rastiya ku ew bi wê heya wê dîrkinê jî wê di nav de wê fahmbikê wê bi gelek rewşên bi wê rengê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê minaq wê dema ku wê, di rengekê de wê navê netewan wê were diyarkirin û wê, bahsa aboriya civakî wê ser wan re wê were kirin wê di wê temenê de wê, bi têgînek çerçoveyî wê bi wê re wê di çerçoveya mantiqê girseyî ê wê têgîna civakî a weke bi hev re di ahengekê de wê weke bi homojeni wê weke bijî û an dijî wê di rengekê

de wê werênê ser ziman. Ji xwe gotina netewî wê armanca wê di rengekê de wê weke ew bê. Yek ziman, yek çand, yek dewlet, yek ramyari, yek destûr ..' û hwd re wê di wê temenê ku wê ser yek û yek'tiyê re wê karibê hertimê bi yek û yekê wê diyaribikê re wê di rengekê de wê bibê. Ev weke ku wê birêz Ocalan wê werênê ser ziman wê, gotinên ku wê ji hişmendiyeke faşizan nikaribê dûr li wan bihizirê bê. An jî wê weke gotinên bi têgiheke netewî û di xwezaya wê de a faşizani ku ew heya re wê were diyarkirin bin. Ev cewher wê paşê li têgihên ramyari, têgihên teolojiyî û teoriyên civakî û hwd jî wê were dayin depelendin ku ew wê bi wan re wê were hanin li ser ziman. Ji wê aliyê ve teoriyên civakî, ramyari û teolojiyî ber ku wê bi wan teoriyên faşizan hatina adilandin wê encamên wan jî wê bi wê yekê wê, ne dûr wê werin û wê bibin. Ji wê aliyê ve wê, teoriyên civakî, ramyari û teolojiyî çawa wê dervî yên 'fermî' û wê cewherê wan ê faşizan were hizirkirin wê weke aliyekê ku wê teqez wê bi wê pêwîst bê ku wê li wê were lê hizirkirin bê. bi wê yekê wê ev têgîna homojeniya wê di rengekê de wê bide diyarkirin wê bi wê were hanin li ser ziman. ..

Di wê temenê de wê, ev mantiqê ku wê di rengekê de wê, komên ku ew cihê hena wê hertimî wê dervî fahmkirina wê were girtin. Bi têgîna netewî wê, weke rêgezê seleksiyonê wê serdest bê. An jî wê di rengekê de wê, mantiqê têgîna teoriya peresendinê ku wê Darwin wê werênê ser ziman ku wê masiyê mazin yê piçûk dixwê wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Hobbes di rengekê de wê, ji aliyekê ve wê gotina 'herkesê bi herkesê re di nava şer de ya' ku wê werênê ser ziman wê bi morfolojiyek ne dûrî wê ji aliyekê vaji wê ve wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Di roja me de ku wê weke bahsa li derve wê aboriyên vekirî wê were kkirin de wê ji aliyekê ve wê di xwe de wê weke hem vekirî bin û hem jî wê li derve wê weke girti bin. Di wê temenê de ev çendî wê weke nakokiyekê jî bê lê wê di wê temenê de wê minaq ku em bêjin çin piştî sedsale 15' min û pê de li dînyayê vebû û piştî xwe li xwe girt wê, di wê temenê de wê weke morfolojiyekê wê di rengekê de wê bide diyarkirin. Ku em bêjin amarika li dînyayê hemû vebû û piştî wê bi têgînek navendî û netewî navendî re li xwe girtinê wê dîmenekê ne dûrî wê di rengekê de wê weke ku wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Têgîna netewên navendî û hwd wê, di wê rengê de wê, karibê wê weke dîmenekê wê yê ramyari ê xirab jî wê di rengekê de wê weke bibînê. Çendî wê bo armancek hegomenikî û yekparatiya wê û ramyariya

wê weke rêvebirina wê were kirin jî lê wê di rengekê de wê, bi wê yekê wê, dûmenekê neyini re wê weke karibê wê werênê ser ziman. Têgîna netewên yekpara wê, bingihê ramyariya hegomenikî a şer û şerê wê yê serdestiyê jî wê di rengekê de wê weke ku wê biafirênin. Ev wê, di rengekê de wê weke ku wê bibê. Di cihane wê de wê, li gorî politikayên wê di rengekê de wê weke karibê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Morfolojiya aboriya hemdem de wê, di rengekê de wê, têkiliya wê ya civakê û pergale serdest de wê, di rengekê de wê weke karibê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Piştî sedsale 18' min û pê de wê mijare abori û ramyari wê di lêgerinek civakî û rasyonel de wê derbas bibê û wê rasyonelîsma firansî wê ne kêmi têgîna aboriya ingilîsê wê di wê warê de wê weke weynek giring wê heya roja me bi pêşketinên ramyari ên wê qadê re wê weynek dirokî wê bileyizê. Gelek lêkolîneran îdia kirine, minaq rasyonelîteya aborî ya Çînê di destpêka sedsala 15an de di rastiye de rasyonelîteya sembolîk bû. Louis Althusser, di salên 1960î de, bi îdiaya ku rasyonelîteya kapîtalîst a civakên Rojavayî aboriya ramyarî ye - ankû rasyonelîteya ku tê de ramyari di navenda wê dikê de ye - di Marksîzmê de pêşketinek girîng çêkiriye, ji ber ku tiştê ku li pişt rasyonelîteyê bû bêtir biryardariyeke ramyarî bû ji ya aborî.

Di roja me de wê morfolojiya aboriyê û berheviya wê ya di dest de wê, serweriya hegomenikî a ku wê bi wê re wê di rengekê de wê bide diyarkirin wê bi wê re wê li wê were nerin. Ji wê aliyê ve wê, berheviya abori û çerçoveya wê ya abori wê bi wê yekê wê, di rengekê de wê, bi têgîna wê ya bazarê û hwd re wê, bi sazûmana wê re wê xwediyê ramyariya wê ya serwerî û kevneşopîya wê ya hizirkirinê bê. Ji wê aliyê ve wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, gotina civake kapital wê di rengekê de wê derkeve li pêş û wê di wê temenê de wê, bi wê yekê re wê, karibê wê hinekê wê li ser wê bisekinê û wê fahmbikê bê. Civaka kapîtal û an ya dema kapîtalê wê wek xwediyê pergalek civakî ye ku tê de amûrên hilberînê di destê taybet de ne, armanca sereke qezenc e, û jiyan a aborî li gorî qaîdeyên "bazara serbest" dimeşe. Amûrên hilberînê yê wekî kargeh, makîne û zevî ne yê dewletê ne, lê yê kesan an şirketên taybet in. Hilberîn û bazirganî ji bo qezenca şexsî an şirketan tê kirin, ne ji bo dabînkirina hewcedariyên civakê. Biha ji hêla dabînkirin û daxwaza kelûpel û karûbaran ve tene destnîşankirin. Şirket, hena û bi hev re

pêşbaziye dikan. Ji ber ku piraniya kesan xwediyê amûrên hilberînê nînin, ew bi firotina keda xwe ji kardêr re ji bo meaş dixebitin.

Çendî ku wê di rengekê de wê weke bahsa serbestiyê wê were kirin jî lê ev wê di çerçoveya pergalek ramyari de wê di çerçoveya têgîmna dewletê de wê bi hiyararşiyekê re wê dikarê wê fahmbikê. Mekanismayên wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku wê çawa wê têkiliyên nava civaka kapital wê li gorî sazûmanak bazarê û hwd wê, sererast bikê. Ji wê aliyê ve wê dewlet wê, weke di xismeta wê de wê weke amûrekê û an saziyekê bê. Çendî ku wê weke di rengekê de wê, weke bahsa serbestiya bazarê û têgîna libarelistmê wê were kirin jî lê wê ew çendî wê bi mekanismayên wê serweriya ramyari û destûrî û hwd re wê, çawa wê destûrê kontrol bikê wê bi wê yekê pêwîstiya navendîtîyê wê weke di rengekê de wê bide diyarkirin. Serbestbûna bahsa wê dihê kirin wê ne bo civakê bê. Wê bo serbestitiya bazarê bê. Pirsgirêka civakê wê di wê temenê de wê, her dayimî wê weke ku wê bi wê re wê bibê û rû bide.

Li vir ku em li wê binerin wê morfolojiya têgîna kapitalê û ya civakê wê di rengekê de wê werina beremberê hev. Gotinên bi sînorkirina kapitalîzmê û pêşxistina civakê wê, weke gotinek ku wê intibaya wê bi wê rengê wê weke karibê wê fahmbikê ku wê civak wê weke li aliyê wê yê din disekinê wê bide diyarkirin. Lê civak bixwe jî wê morfolojiya wê ya jiyanê, xwestek û ajoyên wê di rengekê de wê, bi wê yekê ve wê girêdayî wê pêşkevin û wê ser wê re wê têkiliyek wê ya ku wê bixwezê û nexwezê jî wê hebê. Hebûna civakê wê, di nava wê de wê rewşên jiyanê ku ew di temenê wekheviyê de jî were diyarkirin û an bi şewayekê ne wekhev de jî wê were diyarkirin wê, pêwîstiya wê ya jiyanî û xwe dabarekirinê wê weke aliyên wê yên ku wê bi jiyane wê ya aborî re wê dîmenekê fahmkirinê wê bide diyarkirin. Karkirin û hilberîna wê ya bo jiyanê ji destpêka dîrokê û heya roja me bûya. Ev wê, di rengekê de wê, dîmenekê wê yê aborî wê biafirênê.

Mînaq piştî demêmn serdema navîn wê, rewşên weke reformê û an xwenûkirinê wê di rengekê de wê dîmenekê ku wê weke herkesekê wê karibê bibê xwedî milkiyet û hwd re wê bi wê re wê pêşkeve û wê bibê. Di wê temenê de wê ji faodaliyê bi ber pergale dewletî a pêşî a kapital ve wê dîmenekê pêşketinê wê bi wê yekê û rengê wê weke ku wê bi xwe re wê di şewayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Mînaq li Îngilîstanê ya sedsala 16an, bingeheên aborî yên pergala çandiniyê ya feodal dest bi guhertineke girîng kirin ji ber ku pergala xanedaniyê hilweşiya û erd di destên xwediyên erdên kêmtir de kom bû ku milkên wan her ku diçû

mezintir dibûn. Li şûna pergala kar a li ser bingeha koletiyê, karker wekî beşek ji aboriyek her ku diçû mezintir û bêtir li ser bingeha pere dihatin xebitandin. Pergalê hem xwediyên erdê û hem jî kirêgir zext dikir ku hilberîna çandiniyê zêde bikin da ku qezenc bikin. Hêza zorê ya qels a arîstokrasiyê ji bo îstismarkirina zêdehiyên cotkaran wan teşwîq kir ku bi rêbazên çêtir ceribandîne bikin, û kirêgir jî hatin teşwîq kirin ku rêbazên xwe baştir bikin da ku di nav bazarek kar a reqabetê de geş bibin. Mercên kirêkirina erdê ji kevneşopiya berê ya bêçalak û pergala feodal a mecbûriyetan bêtir dibûn mijara hêzên bazara aborî.

Ev rewşa gûharinê bi reforman wê her ku wê herê wê zêdetirî wê bibê û wê li herêmên din jî wê kêmkirî zêde wê weke wê di rengekê de wê bibê. Amûrên hilberinê wê zêdeyî wê bibin. Navendên wê yên bi girseyî hilberinê weke kergeh û hwd wê bibin û wê zêdeyî wê derkevina li pêş. Dewletitiyên serdest wê, deverên ku ew serdest dikin bi ramyari wê weke temenê dahatek aborî a li destê xwe jî wê di rengekê de wê weke ku wê bibînin. Ev wê, weke dîmenekê metingeriya klasik a piştî ronasansê û hwd wê bibê û wê li deverên weke hê rengê civake oldar û faodal di zikhev de dihawênin wê bi wê yekê wê, xwediyê pergalek bi wê rengê a bindestiyê bin. Li rojhilata navin wê bi metingeriya desthilatî a li ser têngîna bawerî û olê re wê ew li ser serê civakê wê heya roja me wê, bi serdestiya wê ya metingeriya ramyari û hinekê jî ji aliyê aborî ve weke bêwinkirinê û hwd re wê were hanin. Bi aborî bêwinkirin wê bi hesanî wê, dîmenê bişavtinê û an asimlekirinê ku ew wê bigotina entegrekirinê wê diyar bikin re wê werênina ser ziman. Gotina entegrekirinê a ku wê civak weke civake kurd û ramyariya wê ji aliyê xwe ve wê bikarbênê wê wateya wê cihê bê. Ya ku wê rêveber wê bikarbênin wê di wê temenê bêwinkirinê û an wîna wê ya ramyari û aborî li ya xwe ya dewletî entegrekirinê wê qastbikin ku ew bi tememî wê dîmenekê civakî ê bi jenosîdê û an gotina jenosîdê re bi wê karibê wê fahmbikê bê. Ev wê, piştî wê di roja me de wê bi hinek bûhûrandinên pêşketinên kapitalîzm li herêmê re wê, were gûharandin û wê bi wê rengê ew pergale yeknavendî a bi têngîna faodal û bawerî di zikhev de wê were avakirin wê werê kirin xwediyê navendek kapitalîst wê weke li Iran û Tirkiya wê were dîtin. Metingeriya wê ya ser serê civakên weke ya kurd ku wê li herêmê wê weke pîrsgirêkek mazin a civakî wê were kirin wê bi wê temenê wê bi têngîhên faodali, olî û kapitalî ku wê piştî wê li wê were zêdekirin wê di zikhev de wê, bi ramyariyekê wê heya roja me wê were bûhûrandin. Em çendî bahsa gûharandinekê wê bi wê re wê bikin jî lê wê, di rengekê de

wê, ev wê, hertimî wê bi rengekê ramyari wê çawa wê ev hersê xoslet ku wê werina parastin wê bi wê re wê were kirin. Morfolojiya komên çekdar ên olî afirandina wê, bi serê xwe nikaribê wê bi tenê wê fahmbikê bê. Ji wê temenê wê yê civakî bi wê hati afirandin wê nikaribê wê dûr li wê bihizirê bê. Carna ev wê bi xosletên bi giraniya olî bê, carna bi xosletên bi giraniya aliyê civakatiya faodal bê ku ew zêde êdî derfeta jiyanê zêde ji xwe re nabînê û aliyê din ê di demên dawî de wê bi xosletên zêde ên desthilatên navendî ên yekpara bi xosletên kapitalist re wê li wê were lê zêdekirin. Di wê temenê de wê, minaq wê heya roja me wê di rengekê de wê, bi pirsgirêkên ser olî û civakê û hwd re wê were kirin. Piştî wê, di rengekê de wê di piratika kurdistanê û civakatiya wê de wê were dîtin ku wê, piştî demê û pê de wê, wê hin bi hin wê, piştî mudahaleyên li iraq, sûrî û piştî li iranê dem bi dem wê bibê û li hinek deverên din ên herêmê wê bibê re wê, pêşxistina yekparatiya yeknavendî a weke mihatabê ji paytaxtan û hwd wê, weke di rengekê de wê bi wê rastiyê ve wê girêdayî wê karibê wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, ev morfoloji wê, ji herdu xosletên pêşî ku me bahsa wan kir wê bi ber ya kapital ve wê derbasbûna wê bûnê wê bide diyarkirin û bi demê re wê, kêmtirkirina bandûra ya aliyê olî û gûharandina ya civake faodal bi xosletên ya civake kapital û hwd ve wê weke aliyekê wê yê ku wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Lê xosletên teolojiyî jî wê bi ya civake kapitalist re wê hin bi hin wê gûharandinê wê bi xwe re wê pêvajoya wê bide destpêkirin. Di wê temenê de wê, dîmenekê din ê ku ew dihê xwestin were derxistin li pêş li şûna ya civake faodal û teolojik wê, civaketiyek kapitalist û teolojik wê di wê temenê de wê bi hev re wê pêşbixê wê, dîmenê wê ser wê were lê hizirkirin. Morfolojiya gûharinên civakê li gorî destûr û ramyariya serdest wê ser wê re wê bê kirin û ev wê, weke di pêvajoyek bişavtinê a mecbûrî de bi derbaskirinê re wê weke ku wê were kirin. Minaq li rojhilata navin ji hef felişendina rêveberî an desthilatîyên olî weke ya iranê bê û an rêveberiyên tûndrew ku wê, bi refaransên olî weke ya iranê ava na sûrî û hwd wê li ser wê rengê wê dîmenekê gûharinê wê di rengekê de wê were ferzkirin. Di wê temenê de wê, komên çekdar wê bi têtîna artişên dewletî ên serdest ku ew wê hemû komên civakî wê bi zorê wê bikina weke wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku wê bi wê were bikarhanin wê, were dîtin ku wê bê xwestin were kirin.

Abdusamet Yigit. Kurdistan, cizirabota, 2022

